

Møte tirsdag den 20. april kl. 10

President: H a n s J . R ø s j o r d e

D a g s o r d e n (nr. 76)

1. Innstilling fra valgkomiteen om suppleringsvalg til delegasjonen for forbindelser med Europaparlamentet (Innst. S. nr. 133 (1998-99))
2. Redegjørelse av kommunal- og regionalministeren om distrikts- og regionalpolitikken
3. Interpellasjon fra representanten Karin Andersen til sosialministeren:

«Antallet uføretrygdede øker sterkt, spesielt blant unge under 30 år. Det er vanskelig å tro at økningen skyldes en plutselig ekstra svekkelse av befolkningens arbeidsevne. Krav til omstilling og tempo øker, stresset og utrykgheten gjør arbeidslivet tøffere. Det utvikles et arbeidsliv for de friskeste og mest fleksible. Folk med nedsatt arbeidsevne skyves ut, og folk over 40 år har problemer med å få jobb. Enkelte bedrifter presser ut eldre med tilbud om vederlag for å slutte. Folk på attføring og flere uføretrygdede ønsker arbeid, men opplever mye motstand. Økningen i antall uførepensjonister representerer et betydelig økonomisk og sosialt problem. Hvis ingenting gjøres, vil antallet uførepensjonister øke ytterligere, i takt med at ledigheten øker. Hva vil statsråden gjøre for å hindre veksten i antallet uføretrygdede?»
4. Interpellasjon fra representanten Sonja Irene Sjøli til arbeids- og administrasjonsministeren:

«Regjeringens målsetting er at innen utgangen av 2001 skal 30 pst. av ledende stillinger i staten være besatt av kvinner. I dag er det bare én av 17 departementsråder som er kvinne. Departementsråder rekrutteres ofte fra ekspedisjonssjefsnivå. Heller ikke der er det mer enn om lag 20 pst. kvinner.

Har statsråden noen oppfatning om hvorfor det er så få kvinner i ledende stillinger i staten, og hvilke tiltak vil hun sette i verk for å oppfylle målsettingen om 30 pst. kvinner i ledelsen i offentlig forvaltning?»
5. Interpellasjon fra representanten Grete Knudsen til barne- og familieministerens:

«En av fire homofile under 24 år har forsøkt å ta sitt eget liv. Dette viser en undersøkelse fra Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA), utført på oppdrag fra tidligere statsråd Sylvia Brustad.

Vil statsråden legge frem en egen sak om homofiles livssituasjon med sikte på både å bedre forholdene for den enkelte og å endre de negative holdninger homofile blir møtt med?»
6. Innstilling fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om forslag fra stortingsrepresentantene Sylvia Brustad og Karita Bekkemellem Orheim om at enslige skal få muligheten til å adoptere på lik linje med andre dersom søkeren oppfyller de krav til ressurser og omsorgsevne en bør sette til adoptivforeldre (Innst. S. nr. 111 (1998-99), jf. Dokument nr. 8:111 (1997-98))

7. Forslag fra stortingsrepresentant Grethe G. Fossum på vegne av Arbeiderpartiet oversendt fra Odelstingets møte 23. mars 1999 (Jf. Innst. O. nr. 49):

«Stortinget ber Regjeringen vurdere å utvide sanksjonsmulighetene i straffeloven for bedre å ivareta intensjonen om å beskytte barn mot personer som er dømt for overgrep mot barn, og sikre at disse ikke får anledning til å arbeide eller virke med barn.»
8. Forslag fra stortingsrepresentant Trond Helleland på vegne av Høyre oversendt fra Odelstingets møte 23. mars 1999 (Jf. Innst. O. nr. 49):

«Stortinget ber Regjeringen opprette et hurtigarbeidende barnekriminalitetsutvalg, der målet er å lage en tiltaksliste som kan forebygge og møte barne- og ungdomskriminalitet.»
9. Forslag fra stortingsrepresentant Eirik Langeland Fjeld på vegne av Sosialistisk Venstreparti oversendt fra Odelstingets møte 23. mars 1999 (Jf. Innst. O. nr. 49):

«Stortinget ber Regjeringen utarbeide forslag til en nasjonal forhåndsgodkjenningsordning for private institusjoner som brukes i barne- og ungdomsvernet.»
- 10.Referat

*Minnetale over tidligere stortingsrepresentant
Nils O. Golten***Presidenten:** Ærede medrepresentanter!

Tidligere stortingsrepresentant Nils O. Golten er død, bare 62 år gammel.

Nils O. Golten var født i Sund i Hordaland i mai 1936. Etter endt utdanning, bl.a. fiskerifagskolen, begynte han i 1962 som aktiv fisker og senere fiskeskipper – et yrkesvalg som han holdt fast ved resten av livet.

Etter å ha vært aktiv i lokalpolitikken i hjemkommunen Sund, bl.a. som medlem av kommunestyret, ble Nils O. Golten i 1981 valgt til vararepresentant til Stortinget, valgt av Høyre. Ved valget i 1985 ble han så valgt som fast representant fra Hordaland. Han ble gjenvalgt for perioden 1989-93, og sa farvel til Stortinget høsten 1993.

Nils O. Golten var en kystens mann, og han var aktivt engasjert i de fleste sider av norsk fiskerinæring. I mange år var han medlem av Fiskarbankens hovedstyre og styreformann for bankens avdeling i Bergen. Han hadde tillitsverv i Garantikassen for fiskere, Fiskernes Gjensidige Trygdslag og Norges Fiskeriforskningsråd. Nils O. Golten hadde også sine yrkesfellers tillit – noe som gav seg utslag bl.a. i formannsvervet i Hordaland Fiskarlag og som styremedlem i Norges Fiskarlag sentralt.

Nils O. Golten var derfor sjeldent godt kvalifisert da han på Stortinget ble valgt inn i den daværende Sjøfarts- og fiskerikomiteen. Han var medlem av denne komiteen gjennom alle sine åtte år på Stortinget, og her var det ingen tvil om at han var rette mann på den rette plass.

Vi er mange i Stortinget, både blant representanter og ansatte, som har gode personlige minner fra samarbeidet med Nils O. Golten, og det er nesten uvirkelig å måtte konstatere at han så brått er revet bort.

Vi minnes Nils O. Golten for hans virke i Stortinget, og lyser fred over hans minne.

Representantene påhørte stående presidentens minnetale.

Presidenten: Representantene Anne Brit *Stråtveit*, Ola D. *Gløtvold*, Karin *Andersen*, Olav *Akselsen*, Kari *Økland*, Reidun *Gravdahl*, Britt *Hildeng*, Oddbjørg *Ausdal Starrfelt* og John I. *Alvheim*, som har vært permittert, har igjen tatt sete.

De innkalte vararepresentanter, for Buskerud fylke Frank Willy *Larsen* og for Vestfold fylke Ellen Gjerpe *Hansen*, har tatt sete.

Det foreligger to permisjonssøknader:

- fra representanten Finn Kristian *Marthinsen* om permisjon i dagene 20. og 21. april for å delta i et møte i regi av Den vesteuropeiske unions parlamentariske forsamling i Stockholm
- fra Arbeiderpartiets stortingsgruppe om permisjon for representanten Astrid Marie *Nistad* tirsdag 20. april for å delta i et møte i utvalget for frivillig arbeid i organisasjonene i Norden i regi av Nordisk Råd i København

Etter forslag fra presidenten ble enstemmig besluttet:

1. Søknadene behandles straks og innvilges.
2. Følgende vararepresentanter innkalles for å møte i permisjonstiden:

For Buskerud fylke: Unni Hennum *Lie*

For Sogn og Fjordane fylke: Reidar *Sandal*

Presidenten: Unni Hennum *Lie* og Reidar *Sandal* er til stede og vil ta sete.

Valg av settepresident

Presidenten: Presidenten vil foreslå at det velges en settepresident for inneværende ukes møter – og anser det som vedtatt.

Presidenten ber om forslag på settepresident.

Tom Thoresen (A): Jeg foreslår Asmund Kristoffersen.

Presidenten: Asmund Kristoffersen er foreslått som settepresident. – Andre forslag foreligger ikke, og Asmund Kristoffersen anses enstemmig valgt som settepresident for inneværende ukes møter.

Statsråd Odd Roger Enoksen overbrakte 2 kgl. proposisjoner (se under Referat).

S a k n r . 1

Innstilling fra valgkomiteen om suppleringsvalg til delegasjonen for forbindelser med Europaparlamentet (Innst. S. nr. 133 (1998-99))

Presidenten: Ingen har bedt om ordet.
(Votering, se side 2771)

S a k n r . 2

Redegjørelse av kommunal- og regionalministeren om distrikts- og regionalpolitikken

Statsråd Odd Roger Enoksen: I fjorårets distrikts- og regionalpolitiske redegjørelse ble Regjeringens nye tiltak og distriktspolitiske ambisjoner presentert. Det ble annonsert at satsingen i 1999 skulle være en start på en opptrapping for å «ta hele landet i bruk» og en start på en snuoperasjon i arbeidet med å skape ønsket utvikling i distriktene. Vi har innledet et grunnleggende arbeid med å desentralisere kapital og makt, og vi er i ferd med å gjennomføre den største distriktspolitiske satsingen på 1990-tallet.

Vi har satt oss krevende mål, men det er både økonomisk nødvendig, praktisk mulig og politisk viktig å lykkes i distriktspolitikken. Utviklingen i distriktene dreier seg om sentrale verdier og muligheter for landet på lang sikt.

Vi vet at sentraliseringen ikke styres av naturlover. Selv om mye er vanskelig å snu på, er det klart at sentralisering påvirkes av den politikk som føres. Hvem vil f.eks. bestride at de mange store utbyggingsprosjektene og investeringene på Østlandsområdet i det siste har gitt tilflytting?

Distriktene har flere utfordringer. Statistikken viser at barnekullene i store deler av distriktene ikke lenger er store nok til å opprettholde folketallet. Mange kommuner vil få en negativ befolkningsutvikling, også uten netto utflytting. Selv om utflyttingen stoppet helt, ville vi få en nedgang i folketallet mange steder i distriktene. Befolkningsveksten i Norge i 1998 var den største på 25 år, men veksten kom i sentrale strøk. Fylkene rundt Oslofjorden fikk to tredjedeler av befolkningsøkningen nasjonalt i fjor. På 1990-tallet var det stort sett byregionene som vokste.

Mange av de unge flytter til sentrale strøk for å ta seg høyere utdanning, og for få kommer tilbake. Folk med høyere utdanning er en mangelvare i distriktene. Dette er et problem for et næringsliv som trenger mer kompetanse for å opprettholde konkurransevnen. Samtidig mangler det jobbmuligheter for folk med høyere utdanning – og dette er en alvorlig utfordring for distriktene – når vi etter hvert står overfor ungdomskull hvor nesten samtlige tar videregående utdanning og kanskje halvparten fortsetter på universitet og høyskole.

Det er viktig å forstå hva som gjør at folk flytter. Vi vet at det ikke er nød som driver flytteprosessen i dag. Det er ikke lenger klare forskjeller mellom distriktene og sentrale strøk når det gjelder levekår. At levekårene er utjevnet nasjonalt, kan oppfattes som et tegn på at den mangeårige distriktspolitiske innsatsen har vært vellykket, men ulemper som f.eks. lange avstander og dårlig legedekning skaper fortsatt problemer mange steder.

Distriktsproblemene er ikke løst. Det er fortsatt nødvendig med en solid distriktspolitisk innsats, og innsatsen må videreutvikles. Det er ikke lenger bare søken etter utdanning og jobb som trekker folk fra distriktene. Også holdninger og preferanser når det gjelder livsstil og levemåter, er viktig for valg av bosted. Utfordringene er andre enn før, og det trengs nye tenkemåter og virkemidler for å realisere de distriktspolitiske målene.

Moter og trender skifter, og heldigvis kan de skifte igjen i en retning til fordel for distriktene. I januar pre-

senterte Dagens Næringsliv en interessant artikkel om det de kalte «mykingene». Artikkelen omtaler en meget omfattende EU-undersøkelse som tyder på at det hos moderne mennesker i Europa er et grunnleggende verdiskifte på gang. Karrieren blir taperen i kampen om tiden. Ungdom med høyere utdanning ønsker å prioritere familie og fritid høyere enn noen gang før.

Jeg tror at distriktene kan tilby svært mye av det som moderne mennesker etter hvert ønsker. Kanskje kan de moderne og høyt utdannede med ønske om rikt familieliv finne bedre vilkår i distriktene enn i sentrale strøk? Viktige hindringer for desentralisering er redusert. Ny teknologi gjør avstand mindre viktig enn før. Flere kan jobbe med det de ønsker, uansett hvor de befinner seg. Og når nye mekanismer i den samfunnsmessige utviklingen gjør størrelse og sentralitet mindre viktig, kan det hende at langt flere enn i dag foretrekker et liv utenfor storbyene.

Jeg tror mange flere med tiden vil innse at distriktene representerer miljøkvaliteter og en praktisk mulighet for et godt liv som det er høyst framtidsrettet å ta vare på og samfunnsøkonomisk viktig å utvikle.

Nord-Norge vil fortsatt ha den høyeste prioriteten gjennom distrikts- og regionalpolitiske virkemidler, noe jeg bl.a. kommer tilbake til når de nye geografiske virkeområdene for distriktspolitiske virkemidler skal fastlegges for en ny periode.

Mange av temaene og tiltakene fra i fjor fortjener oppfølging i årets redegjørelse, men jeg velger å konsentrere oppmerksomheten om tre aspekter som det er særlig viktig å videreutvikle.

Jeg vil for det første utdype vår strategiske fokusering på ungdom og kvinner. Disse målgruppene er helt avgjørende for distriktenes framtid, og lite annet nytter hvis ikke flere av de unge og kvinnene finner det mulig og attraktivt å bo og satse i distriktene.

For det andre vil jeg konkretisere innsatsen for å hjelpe fram det konkurransedyktige, kompetanseintensive og framtidsrettede næringslivet som distriktene trenger. Spesielt må såkalte kunnskapsbaserte bedrifter gis økt oppmerksomhet. Disse er sterkt underrepresentert i distriktene, og det er innenfor slike næringer vi finner svært mange av de arbeidsplassene ungdom utdanner seg for.

Sist, men ikke minst vil jeg redegjøre for hvordan vi driver den såkalte brede distriktspolitikken – det vi i fjor omtalte som vårt nye, samlende hovedbegrep. Denne helhetlige innsatsen er svært viktig fordi den gir en mulighet for å håndtere mangfoldet av hensyn og tiltak som bestemmer utviklingen i distriktene.

Selv om jeg i denne redegjørelsen avgrensner meg til disse tre hovedtemaene, vil vi selvsagt fortsatt følge opp i forhold til de mange og viktige tradisjonelle målgruppene, næringene, aktørene og virkemidlene. Men den fullstendige analysen av distrikts- og regionalpolitikken vil vi komme tilbake til i neste stortingsmelding om distrikts- og regionalpolitikken, som vil foreligge om to år.

I fjorårets redegjørelse var det første gang at ungdom ble skikkelig fokusert i distriktspolitisk sammenheng. Når denne målgruppen framheves så sterkt, er det fordi vi ser at ungdom – og kanskje særlig unge kvinner og

høyt utdannede – er noe man i dag må konkurrere om. I redegjørelsen i fjor pekte vi på:

«I åra framover er forvaltningen av de menneskelige ressursene minst like viktig for distriktene som forvaltningen av naturressursene.»

Det vil fortsatt være en hovedsak i distriktspolitikken å få fram flere lønnsomme bedrifter med attraktive arbeidsplasser. Men når økonomien blir stadig mer kunnskapsbasert, blir enkeltmennesker og det som finnes og foregår i hodene til folk, stadig viktigere. Visst trengs det mange nye bedrifter, men det er personer og enkeltmennesker som skaper bedriftene.

På vei over i en stadig mer kunnskapsbasert økonomi blir personfaktoren stadig viktigere. Men tiltaksarbeid som betyr noe for om folk velger å satse på en framtid i distriktene, kan dreie seg om noe mer enn tradisjonell distriktspolitikk. Hvordan kan f.eks. kommunen stimulere tilhørighet og positive følelser for hjemstedet hos en ung kvinne? Hvilke muligheter har lokalsamfunnene for å fremme de åpne, vitale og frodige nærmiljøene som gjør det virkelig attraktivt og spennende å bo i og flytte til små steder i distriktene?

Et robust bosettingsmønster med vitale og godt levedyktige lokalsamfunn forutsetter en balansert befolkningsstruktur. Framtidsmulighetene er dårlige for samfunn med for lave andeler ungdom og kvinner.

Vi betrakter denne personfokuseringen som et nytt og viktig hovedgrep i den distriktspolitiske innsatsen. Ungdom generelt, og kvinner og høykompetanse spesielt, er i dag både underrepresentert og underprioritert mange steder.

Vi ønsker å gjøre vårt for at flere ungdommer har mulighet for å bo og satse i distriktene. Det er i dag mange unge som ønsker å bo i distriktene, men som ikke får anledning til det. Vi må ta disse ungdommene på alvor og sørge for at de får en reell valgfrihet.

Men hovedsaken er ikke at flest mulig blir boende i distriktene hele livet. Det er helt greit at mange reiser fra sitt hjemsted for å arbeide eller studere andre steder – gjerne i utlandet – i perioder av livet. Både enkeltmennesker og lokalsamfunn trenger nye impulser, ny kompetanse og nye erfaringer.

Det som er utfordringen, er å gi ungdom en slik tilknytning til hjemstedet at de svært gjerne ønsker seg tilbake etter noen år, og kanskje bringer med seg tilbake både høy faglig kompetanse, nyttig yrkeserfaring og familie.

Innsats overfor ungdom, kvinner og tilbakeflyttere må baseres på at disse gruppene omfatter mennesker som er ulik med hensyn til holdninger, livssituasjon og livsfaser. Vi vil derfor utvikle en differensiert politikk som fungerer for høyst ulike typer ungdom og kvinner. Og vi er ikke bare på jakt etter dem som har vokst opp i distriktene. Vi er nødt til å fenge også ungdom – og litt eldre – uten opprinnelig tilknytning til steder i distriktene. Jeg er godt på linje med nyere trendforskning når jeg regner med at stadig flere urbane mennesker vil foretrekke å forlate storbyene og velge å bo og leve på ganske små, men meget livskvalitetspregede steder etter hvert.

Vi ser en rekke utfordringer vi må gripe fatt i når det gjelder den distriktsrettede ungdomssatsingen. Det trengs mange nye typer jobbtilbud som i dag ikke finnes, og flere av de unge må bli i stand til å skape sine egne arbeidsplasser. Det dreier seg om å møte utdanningseksplorasjonens konsekvenser, det dreier seg om å utvikle tilhørigheten til hjemmeplassen slik at ungdom ønsker å flytte tilbake når de har skaffet seg utdanning, yrkeserfaring og familie, det dreier seg om å skape og synliggjøre attraktive lokalsamfunn som er slik unge mennesker av i dag ønsker dem.

Vår ungdomssatsing består av mange deler som henger i hop i et større system. Ideen er å legge til rette for en ungdomsgenerasjon som er selvstendig og selvhjulpent, og som både vil og kan skape selv. Det starter i skolen med bl.a. entreprenørskap. Satsingen går videre tvers gjennom hele skoleverket, gjennom virkemiddelapparatet med egne stipend for ungdom og ut i nye bedrifter og et framtidsrettet næringsliv i distriktene.

Ungdomssatsingen vår skal favne det store mangfoldet av ulike hensyn som bestemmer om ungdom finner det mulig og attraktivt å flytte til distriktene. Samordning av sektorpolitikk av betydning for ungdommens lokaliseringsbetingelser er noe av hovedhensikten med den brede distriktspolitikken.

Sammen med flere departementer er vi i ferd med å utvikle et bredt spekter av strategier og tiltak i den distriktsrettede ungdomssatsingen. Men vi har også store forventninger til samarbeidet med ungdomsorganisasjonene på ulike områder. For Kommunal- og regionaldepartementet er samspillet med slike frivillige organisasjoner noe nytt i distriktspolitisk sammenheng. Vi tror at organisasjonene er aktører som kan bidra svært mye i arbeidet med å fremme en ønsket utvikling i distriktene. Organisasjonene har nærhet til dem det gjelder, og en evne til gjennomføring som er uvurderlig i den satsingen på ungdom vi ønsker.

Jeg tror det er generelt viktig at ungdom gis mulighet for å delta mer og gis mer innflytelse i saker som angår deres egen hverdag. Som et ledd i utkantsatsingen vil vi derfor eksempelvis nedsette referansegrupper av ungdom skal kan bidra med råd til både departementer, fylkeskommuner og kommuner. Vi regner med at ungdommens råd blir særlig verdifulle i arbeidet med å gjøre kommunene og lokalsamfunnene mer attraktive for ungdom.

Barne- og familiedepartementet har for sin del etablert Ungdommens Demokratiforum. Forumet består av representanter fra ulike ungdomsorganisasjoner og ungdomsmiljøer. Disse skal gi råd og innspill til styresmaktene om hvordan barn og unge kan få større innflytelse i samfunnet.

Jeg vet at det også blir gjort mye bra arbeid på dette feltet på lokalt og regionalt nivå, f.eks. gjennom etablering av ungdomsråd og ungdommens kommunestyre. Jeg er av den oppfatning at det er på disse nivåene at den tyngste innsatsen må gjennomføres. Det er de enkelte kommuner som har best mulighet til å ha nær kontakt med ungdom. Det er bare lokalt at man kan få til de tilta-

kene som skaper hjemstedsbånd. Det er bare samarbeids tiltak i distriktene som kan fremme de gode følelsene som senere kan være så avgjørende for om man velger å flytte til distriktene.

Blant de mange hensynene som bestemmer valg av bosted, er nok mulighetene for jobb og inntekt et av de viktigste. Jeg er opptatt av at ungdom får møte det lokale næringsliv på en slik måte at de ser muligheter for å velge utdanning som samsvarer med det lokale tilbud. Dette krever et godt samarbeid mellom skole og næringsliv. Men i arbeidet med denne skole-næringslivssatsingen er vi kanskje mest engasjert når det gjelder entreprenørskap i skolen. I løpet av årene har mange forsøkt å bidra til at flere unge heller vil være arbeidsskapere enn arbeidstakere. Det er likevel mye nytt i den storstilte nasjonale satsingen på entreprenørskap som Regjeringen lanserte den 19. mars i år. Både Utdanningsdepartementet, Landbruksdepartementet, Fiskeridepartementet, Kommunaldepartementet og Næringsdepartementet deltar aktivt. Målet er at skoler, lokalsamfunn og næringsliv skal samarbeide tett for å skape aktive lokalmiljøer og nye arbeidsplasser. Kunnskap om etablering av nye bedrifter skal integreres i hele utdanningssystemet.

Ellers følger vi opp mange andre gode enkelttiltak. Vi støtter Distriktsaktiv skole og Foreningen Ungdomsbedrifter. De nye rammeplanene for grunnutdanning av lærere skal styrke entreprenørskap i skolen. Vi har laget en ordning med etablererstipend spesielt for ungdom, og svært mye som jeg vil drøfte senere under omtalen av næringsliv og kunnskap, har som mål å gjøre det lettere for ungdom å få brukt sin utdanning i distriktene.

Vi må legge til rette for å få flere lærlingplasser i distriktene. Mange bedrifter er alene for små og for ensidige til å bli godkjent av fagopplæringskontoret i fylket. Mitt departement har gjennom utkantsatsingen invitert Hedmark fylkeskommune, utdanningskontoret i Hedmark og SND-kontoret i fylket til å sette i verk et forsøksprosjekt i Nord-Østerdal i samsvar med mulighetene som ligger i gjeldende lov- og regelverk. Hensikten er å få flere små bedrifter til å gå sammen om fagopplæring og på den måten sikre rekrutteringen til lokalt næringsliv. Dersom erfaringene fra dette forsøket er positive, vil vi vurdere å utvide forsøket til andre regioner.

Gode kultur- og fritidstilbud er viktig for at distriktene skal framstå som attraktive boalternativ, og utvikling av slike tilbud er et av våre innsatsområder i ungdomssatsingen. Fra flere hold blir det hevdet at slike tilbud er avgjørende hvis en skal sikre ungdomsbosettingen i distriktene.

Regjeringen vil videreføre og initiere nye prosjekter som kan styrke kulturtilbudet i distriktene. Det er bl.a. avsatt egne midler til kultur- og fritidsaktiviteter i distriktene som ledd i vår distriktsatsing 1999, og flere tiltak blir rettet spesielt mot ungdom. Vi har allerede startet et opplegg som skal gi ungdom i 62 kommuner opplæring som det vi kaller «positivitetsagenter». Målet er å styrke ungdommens rolle i arbeidet med å opprettholde og forbedre lokalmiljøet.

Regjeringen ser det som viktig at det igangsettes stedsutviklingsprosjekter som kan bidra til utvikling av

attraktive bomiljø – med en «kulturell infrastruktur» preget av optimisme, vitalitet og høy livskvalitet. Vi har også satt i gang et arbeid med å profilere og markedsføre steder i distriktene. Det finnes altfor mange fordommer og negative myter om «livet på landet». Vi ønsker å få vist hvilket mangfold og hvilken åpenhet og frodighet vi kan finne mange steder i Distrikts-Norge.

Kvinnesatsingen har vært en viktig del av distriktspolitikken i mange år. Selv om nyere forskning tyder på at kvinneflukten fra distriktene ikke er et generelt problem, er ikke ekstrainsatsen overfor kvinner mindre viktig enn før. Det er fortsatt et kvinneunderskudd i mange kommuner. Hele 376 av landets 435 kommuner – altså 86 pst. – har et underskudd på kvinner i aldersgruppen 20-39 år, og de fleste av disse er distriktskommuner. Kvinner er dessuten vesentlig underrepresentert i f.eks. mange deler av arbeidslivet og næringslivet.

Innen kvinnesatsingen er hovedoppgaven å videreutvikle de ordinære distriktspolitiske ordningene og virkemiddelapparatet. Distriktsjenter tar i stor grad utdanning, og det beste vi gjør for kvinnene, er kanskje å lykkes i arbeidet med å få fram flere attraktive arbeidsplasser for folk med høy utdanning. Vi har ellers en rekke spesielt kvinnerrettede tiltak, med særlig vekt på arbeidsplassutvikling. Spesielt viktig er de tiltakene vi har gjennomført vedrørende etablererstøtte, bl.a. at 40 pst. av etablererstipendet skal gå til kvinner, og den styrkingen som er gitt til nettverkskredittordningen.

I årets redegjørelse vil jeg ellers konsentrere meg om ett av disse tiltakene: Distriktskvinnenes år.

1999 er Distriktskvinnenes år. Dette ble bestemt av Regjeringen, etter initiativ fra Stortinget i 1997. Mitt departement har hovedansvaret for gjennomføringen av markeringen. Men vi samarbeider med flere departementer samt SND, SIVA og Stiftelsen Kvinner Viser Vei.

Distriktskvinnenes år 1999 er en markering som skal synliggjøre kvinner i distriktene og bidra til økt bruk av deres ressurser. Distriktskvinnenes år er først og fremst en holdningsrettet markering som skal gi et ekstra løft til de mer konkrete tiltakene vi gjennomfører i kvinnesatsingen.

Vi har oppfordret beslutningstakere i politikk og administrasjon, i næringsliv og organisasjoner, lokalt, regionalt og sentralt, til å sette søkelys på sin egen politikkutforming og hvordan denne påvirker kvinners situasjon i distriktene.

Det er igangsatt en nasjonal seminarstafett, som er en kombinasjon av lokale og regionale initiativ. Her er kvinner i distriktene et hovedtema, og jeg har forventninger til at denne stafetten vil gi mange kreative innspill. Det er mye positivt som skjer rundt om i distriktene i forbindelse med Distriktskvinnenes år. Det er viktig og verdifullt i seg selv at kvinner – og menn – tar ansvaret for sin situasjon.

La meg også nevne messen til Kvinner Viser Vei på Hamar i august i år. Der vil vi også delta, med stand og seminar, for ytterligere å markere betydningen av å satse på kvinner i Distrikts-Norge. Det er her etablert et godt samarbeid med Landbruksdepartementet, fylkesmannens landbruksavdeling i Hedmark og SND.

Det er utnyttelse av den rike tilgangen på naturressurser som har lagt grunnlaget for det bosettingsmønsteret vi har, og det velferdssamfunnet vi i dag lever i. Mye av vårt lands eksportinntekter kommer da også fra bedrifter og næringer i distriktene som er basert på utnyttelse av ulike naturressurser. Det er nok å nevne eksempler som fiskeri, metaller og skog. Mye av dette næringslivet er meget avansert på sine områder og ligger teknologisk helt i front på verdensbasis.

Norges Eksportråd har nylig presentert tall som viser distriktenes betydning når det gjelder eksport av tradisjonelle varer. De tre vestlandsfylkene Hordaland, Møre og Romsdal og Rogaland ligger på topp, og Møre og Romsdal var det fylket som hadde størst eksportvekst i fjor, med en vekst på hele 42,7 pst.

Store deler av produksjonen består likevel av lite bearbejdede varer der de viktigste konkurransefaktorene er pris og volum. Mye av distriktenes næringsliv sitter fast i den såkalte råvareklemmen og er sterkt utsatt for internasjonale konjunkturer og store prissvingninger. Konkurransen medfører at bedriftene hele tiden må se seg om etter nye måter å produsere varene på til enda lavere kostnader. Automatisering og reduksjon i sysselsettingen er gjerne den utveien bedriftene må søke for å opprettholde lønnsomheten.

Etter min vurdering ligger det fortsatt store muligheter for økt verdiskaping i det etablerte næringslivet i distriktene. På grunn av et høyt kostnadsnivå kan Norge i lengden neppe konkurrere bare på pris og volum. Men ved å øke foredlingsgrad og kunnskapsinnhold i produktene bør det være mulig å skape spesialvarianter og nisjeprodukter som verdensmarkedet er villig til å betale for også i framtida.

Selv om det råvarebaserte næringslivet fortsatt vil være viktig i mange lokalsamfunn, er dette ikke nok til å sikre stabile inntekter og trygge leveforhold på lang sikt i Distrikts-Norge. Attraktive arbeidsplasser og ønsket næringsutvikling forutsetter en todelt satsing, der vi på den ene siden makter å forløse en sterk økning i kunnskapsinnhold og omstillingsevne i eksisterende produksjon og næringsliv og samtidig på den andre siden bidrar effektivt til at det utvikles langt flere nye bedrifter og innenfor nye næringer i distriktene.

Etter hvert som informasjon, kunnskap og kompetanse blir stadig viktigere for lønnsomheten og konkurransevnen, endres grunnlaget for næringsvirksomhet primært basert på høsting av råvarer. For at disse virksomhetene skal opprettholde sin andel av verdiskapingen, må verdien av produktene økes gjennom å øke kunnskapsinnholdet i de enkelte produktene. Dette kan oppnås på flere måter.

I første rekke gjelder det å utnytte de kunnskaper og den kompetanse som er bygd opp gjennom mange år. Det finnes gode muligheter for utvikling av kunnskapsbaserte arbeidsplasser ved å kombinere moderne vitenskap og vitenskapelige metoder med den regionale spisskompetanse som er utviklet gjennom flere generasjoners utnyttelse og foredling av lokale naturressurser.

Kompetansen og kunnskapsnivået i distriktsbedriftene kan bedres gjennom bevisst rekruttering av kompetent

arbeidskraft. Men paradokset er at mange av våre distriktsbedrifter har problem med rekrutteringen av kvalifisert arbeidskraft, samtidig som høyt utdannet ungdom savner og etterlyser relevant arbeid i distriktene. Rekrutteringsproblemene har mange årsaker, men ett av problemene er at elever og studenter ofte har liten kunnskap om de muligheter som finnes lokalt og regionalt. I konkurransen om ungdommen må distriktsnæringslivet klare å profilere seg bedre overfor høyt utdannet ungdom.

I tillegg er det nødvendig å oppgradere den eksisterende kompetansen i bedriftene. Iverksettingen av kompetansereformen vil generelt bidra til at vi kommer fra ord til handling. Kompetansereformen vil medføre at utdanningsinstitusjonene i større grad må tilpasse seg behov i arbeids- og næringslivet.

Kompetanseutvikling og teknologispredning er en prioritert oppgave. Og det skjer nå en vridning av virkemiddelbruken over fra støtte til fysiske investeringer til det som gjerne kalles «myke investeringer». Dette dreier seg bl.a. om støtte til nyskaping og produktutvikling og om bistand til opplæring og ulike typer tilrettelegging for samarbeid mellom bedrifter.

Dette er en utvikling jeg slutter meg til, og ønsker å legge enda større tyngde bak. Jeg vil senere i redegjørelsen komme nærmere inn på noen av disse tiltakene. Først vil jeg utdype litt det jeg sa om behovet for å satse enda mer på framtidens næringsliv i distriktene.

Utsiftingen i næringslivet er stor i alle industriland. I løpet av en 10-årsperiode forsvinner ca. halvparten av bedriftene, og mye av det resterende næringslivet gjennomgår grunnleggende endringer når det gjelder organisering og innhold i både produksjonen og forholdet til markedet. Det er samfunnsøkonomisk viktig at den offentlige tilretteleggingen også innenfor distriktpolitikken konsentreres om det næringslivet og de typene bedrifter vi skal leve av om 10-20 år.

Vekst i moderne økonomier vil mer og mer komme fra kunnskapsintensiv næringsvirksomhet, på tvers av den gamle inndelingen mellom primærnæringer, industri og tjenesteyting. Tyngdepunktet for kunnskapsintensiv næringsvirksomhet finnes i grenselandet mellom høyteknologisk industri og kompetansebasert tjenesteyting.

Moderne informasjons- og kommunikasjonsteknologi reduserer ulempene ved perifer beliggenhet, og det spiller mindre rolle om produksjonen skjer på Røst eller i Silicon Valley så lenge produktet tilfredsstiller de krav det internasjonale markedet stiller. Etter min vurdering er det et stort potensial for nyskaping og verdiskaping ved effektiv bruk av informasjons- og kommunikasjonsteknologi. God kunnskap om hvilke muligheter denne teknologien gir, vil være en kritisk konkurransefaktor for næringslivet. Det er derfor en stor utfordring, ikke minst for virkemiddelapparatet, å utnytte dette som et aktivt virkemiddel for å styrke bosettingen og verdiskapingen i distriktene.

En vesentlig del av nyskapingen i norsk næringsliv må komme i små bedrifter og innenfor teknologi- og produktområder som vi i dag ikke kjenner. Regjeringens handlingsplan for små bedrifter tar tak i mange av de

rammebetingelsene som er særlig viktig for nyetablerere, nyskaping og mindre bedrifter. Handlingsplanen er starten på en langsiktig satsing for å legge til rette for etablering av nye bedrifter.

Etter mitt syn står norsk næringsliv generelt godt rustet til fortsatt å gjøre seg gjeldende på en rekke områder på verdensmarkedet. Vi har en av de høyest utdannede befolkninger i verden. Vi har en åpen økonomi, og norsk næringsliv har alltid vært internasjonalt orientert. Dette gjelder også i høyeste grad næringslivet i distriktene.

Det er likevel en del tegn som bekymrer på vegne av distriktsnæringslivet, særlig med tanke på de nye krav til kunnskapsinnhold i varer og tjenester som framtidens markeder vil stille. Forskning viser at bedrifter i distriktene jevnt over ligger under gjennomsnittet når det gjelder andelen ansatte med høyere utdanning. Dette er et av flere tegn som kan tyde på at den viktigste utfordringen i kampen om bosettingsmønsteret i bunn og grunn blir kampen om kompetansen. Derfor vil virkemiddelbruken i større grad bli rettet inn mot tiltak som kan bidra til at distriktene ikke blir hengende etter i kompetanseutvikling.

Departementets arbeid med kompetanseutvikling skjer både gjennom de ordinære virkemidlene og gjennom egne programsatsinger. Programsatsinger i regi av bl.a. SND, Statens landbruksbank og Norges forskningsråd bidrar til at viktig kunnskap gjøres tilgjengelig for små og mellomstore bedrifter i distriktene. Mange ulike satsinger er i gang. De fleste er så velkjente at jeg ikke vil si noe om dem her.

Jeg vil trekke fram ett tiltak. Som en videreutvikling av programmet SMB-kompetanse arbeides det nå med planer om et nytt program med navnet «SMB-student». Tanken er at studenter skal gjennomføre oppgaver i nær kontakt med bedrifter. Studentprosjektene kan gi en smakebit på hva høyt utdannede kan bidra med i bedriftene, samtidig som utdanningsinstitusjonene vil få tilbakemelding om hvilke kunnskaps- og kompetansebehov næringslivet har. For øvrig er NT-programmet et utmerket eksempel på en effektiv måte å bruke kompetanseutvikling på i arbeidet med nyskaping i næringslivet. NT-programmet er et program for nyskaping og teknologispredning i Nord-Norge som skal bidra til nyskaping i nordnorske teknologibedrifter. Dette skal gjøres ved å investere kapital, bidra med kompetanse samt utvikle nettverk mellom bedrifter og mellom bedrifter og kompetansemiljøer.

Det er fortsatt en kulturkløft mellom de høyere utdanningsinstitusjoner og næringslivet, ikke minst små og mellomstore bedrifter i distriktene. Vi vil derfor forsterke innsatsen for å bygge bro over denne kløften gjennom egne programmer for kompetanseutvikling og forskningsformidling og ved at rammer og retningslinjer for utdanningsinstitusjonenes virksomhet gjennomgås.

De tiltakene jeg har nevnt, er tiltak som er rettet mot utvikling av det etablerte næringslivet. Dette er en svært viktig og nødvendig innsats. Likevel mener jeg at det offentliges kanskje aller viktigste rolle – også i distriktpolitikken – er å bidra til å forløse nyskaping og legge til rette for de bedriftene som ennå ikke er etablert. Innsat-

sen på dette området må både rettes inn mot å påvirke holdninger til det å skape noe nytt og til å skape forståelse for de kompetansekrav næringslivet vil bli stilt overfor i framtida. Ikke minst må vi legge til rette for infrastruktur som kan ta vare på nyetablererne.

Forskningsparker og andre regionale innovasjonsmiljøer utgjør et stort potensial for forskningsbasert nyskaping. Sammenlignet med andre land har Norge satset lite på kommersialisering av FoU. Vi vil derfor – sammen med andre departementer – bidra til økt satsing på forskningsbasert nyskaping.

SND er hovedaktøren i vår satsing på kompetanse og kunnskapsutvikling i distriktenes næringsliv. SND har nå etablert egne distriktskontor i alle fylker. De har dermed det beste utgangspunkt for å bistå bedriftene med å øke kompetansen og kunnskapsinnholdet i produksjonen og produktene. SND har inngått en egen samarbeidsavtale med Norges forskningsråd og Eksportrådet for å lette næringslivets tilgang til forskningssystemet, til ny teknologi og til nye markeder.

I tillegg til sin tradisjonelle virksomhet som eienomsutvikler i distriktene er Selskapet for Industrivekst – SIVA – gitt mandat og ressurser til å engasjere seg i ulike forsknings- og kunnskapsparker i tilknytning til universitets- og høyskolemiljøene. SIVA tar sikte på å være en aktør i formidling av kunnskap mellom forskningsmiljøene og næringslivet i distriktene. Det nyeste og kanskje mest spennende nå er arbeidet med utvikling av de såkalte næringshagene på en del utvalgte mindre steder rundt i landet. Målet er at SIVA i første omgang skal delta i etablering av 20.

Formålet med næringshagesatsingen er å legge til rette for utvikling av nye arbeidsplasser innenfor kompetansebasert virksomhet i distriktene på steder der det er vilje og evne til å satse på utvikling av kunnskapsbaserte bedrifter. Næringshagen skal være en ramme for dette ved å tilby lokaler, tilgang til informasjons- og kommunikasjonsteknologi, ulike fellestjenester og et utviklende faglig og sosialt miljø. Næringshagene vil også kunne tilby bl.a. muligheter for fjernundervisning og telependling.

Det er hittil valgt ut sju steder som deltar i forprosjekter med sikte på etablering av næringshage. I 1999 har vi som målsetting at det skal inngås formelt samarbeid i ytterligere 10 prosjekter. Næringshagene vil kunne få en viktig rolle i arbeidet med å skape attraktive arbeidsplasser for unge. Vi har store forventninger til dette tiltaket. Derfor er Regjeringen godt fornøyd med at Stortinget gav sin tilslutning til næringshagesatsingen, som det er satt av 30 mill. kr til for 1999.

Mye kan tyde på at de nye vekstnæringene har fått for liten oppmerksomhet. Kommunaldepartementet vil i samarbeid med SND og Statens landbruksbank ta tak i dette med sikte på å styre de eksisterende virkemidlene mer målbevisst inn mot slike kunnskapsintensive næringer. I statsbudsjettet for 1999 er det reservert 14 mill. kr for å fremme bedrifter innen kompetansebasert forretningsmessig tjenesteyting i distriktene. Målet er å få til en vridning av virkemiddelbruken fra fysiske investeringer til mer kunnskapsbaserte investeringer.

Dette forsøker vi også å oppnå gjennom arbeidet i Regjeringens Nord-Norge-utvalg og oppfølgingen av bl.a. «Næringsstrategier for Nord-Norge». Her samarbeider vi med landsdelen for å fokusere på forhold som kan bidra til en god framtidsrettet utvikling. Vi har arbeidet med problemstillinger som berører både Murmansk-korridoren, IT, fisk og landbruk. Neste møte skal avholdes 30. juni i Kirkenes.

Oppsummert betyr dette at det i tiden fremover vil bli gitt høyere prioritet til etablering og videreutvikling av kunnskapsintensive næringer. Dette betyr:

- For det første vil det – om nødvendig – bli utarbeidet nye og tilpassede program gjennom virkemiddelapparatet for satsing på kunnskapsintensive næringer.
- For det andre vil satsingen på kompetanseheving i etablerte næringer bli videreført.
- For det tredje vil vi utvikle videre virkemidler for å stimulere til lokal nettverksbygging mellom bedrifter og mellom bedrifter og viktige kunnskapskilder lokalt og nasjonalt.
- Endelig er det avgjørende å stimulere til økt bruk av moderne informasjons- og kommunikasjonsteknologi, slik at bedriftene i distriktene kan bli aktive nettverksaktører også utover landets grenser.

Den strategiske innsatsen rettet mot ungdom, kvinner og kompetanseutvikling er viktig, men ikke tilstrekkelig for å møte utfordringene i distriktene. Vi er avhengig av at innholdet i alle politikkområder støtter opp om målene i regional- og distriktpolitikken. Samtidig er den brede innsatsen avgjørende for at ambisjonene i forhold til ungdom, kvinner og kompetansesatsing kan lykkes. Det er helheten i Regjeringens politikk som avgjør hvordan resultatet blir.

I Voksenåserklæringen gjorde vi det klart at det trengs en bred distriktpolitisk innsats. Dette betyr konkret at Regjeringen vil forfølge de distriktpolitiske målene både i forhold til hver enkelt sektor og på et overordnet, tverrsektorielt nivå.

Vi må offensivt møte utfordringene som følger av økte effektiviseringskrav og markedenkning med ny styringsvilje – ikke for å stoppe fornuftig effektivisering eller markedsorganisering, men for å unngå utilsiktede negative konsekvenser for distriktene. Problemet er jo at økt markedsorientering og konkurranse kan være bra for tilbudet i sentrale strøk, men kan svekke valgmulighetene for personer i distrikter som ikke utgjør interessante markeder for det private næringsliv. Tilsvarende vil effektiviseringer som reduserer kostnader, kunne være bra for den enkelte sektor, mens konsekvensene for distriktene kan være tap av arbeidsplasser.

Dette stiller krav til styring som vi vil møte på tre måter:

- Det må bli mer distrikts- og regionalpolitikk i sektorpolitikken
- Det må bli mer desentralisering og større handlingsrom for regionale aktører.
- Det må bli mer oppmerksomhet om de samlede virkningene av tiltak av betydning for utviklingen i distriktene.

Vi må forsterke den regionale dimensjon i sektorpolitikken. Men hvordan skal vi sikre utbygging av infrastruktur og velferdstjenester i områder av landet hvor slike tiltak ikke betaler seg selv?

For at hovedtrekkene i bosettingsmønsteret skal kunne opprettholdes, er det viktig at det offentlige i noen tilfeller er villige til å gå inn med ekstra tiltak og midler som kan hindre en uønsket utvikling. Dette kan gjelde i noen tilfeller hvor befolkningsgrunnlaget er for lite til at kommersielle tjenester lønner seg, og i tilfeller hvor kostnadene ved investeringer i f.eks. infrastruktur blir uforholdsmessig stor for små lokalsamfunn.

Dette er en stor utfordring ved sektorpolitikken. Vi ser at ulike virkemidler er tatt i bruk, f.eks. kjøp av private tjenester, anbud og forhandlinger, selvfinansierende fond og konsesjonsvilkår. Det er på tide at vi ser samlet på hvordan en slik håndtering av samfunnsansvaret virker for distriktene.

Pålegget om at de distriktsmessige konsekvenser av politikkendringer skal være vurdert før endringer besluttes, er en måte å sikre økt samsvar mellom distriktpolitiske mål og andre nasjonale mål på. Jeg kan allerede registrere at i en rekke viktige politikkspørsmål har de distriktpolitiske konsekvensene blitt godt ivarettatt.

I den nylig fremlagte energimeldingen er f.eks. hensynene til ensidige industristeder og kraftkrevende industri grundig behandlet. I pågående arbeider om landbrukspolitikken og transportpolitikken vil de distriktsmessige sidene bli tillagt stor vekt.

På helsesektoren skjer arbeidet med telemedisin og stimulerings tiltak for bedret legedekning i distriktene i et nært samarbeid mellom de berørte departementer. Sosial- og helsedepartementet er også i gang med en rekke stimulerings tiltak i egen regi.

Til tross for økt tilgang på leger de siste årene har vi et høyt antall ledige legestillinger både i primærhelsetjenesten og i spesialisthelsetjenesten. I slutten av 1998 var det ca. 900 ledige legestillinger, fordelt på 200 i kommunehelsetjenesten og 700 i spesialisthelsetjenesten. Problemerkene i kommunehelsetjenesten er spesielt merkbare i distriktskommuner.

Innenfor den generelle styrkingen av distriktpolitikken i budsjettet på over en halv milliard var 200 mill. kr satt av til en distriktpolitisk innsats i andre departementer. Etter innspill fra alle departementene ble en rekke viktige tiltak fremskyndet og gitt høyere prioritet enn de ellers ville ha fått. Tiltakene ble presentert i samband med budsjettframlegget i fjor høst, så jeg vil ikke gå i detaljer nå, men bare konstatere at tiltakene er i god gjenge og blir realisert i tur og orden.

Vi har altså gode erfaringer så langt med forsøkene med å forløse mer regionalpolitikk i sektorpolitikken. Den regionale dimensjon i sektorpolitikken er tydeligere og sterkere enn på lenge – noe som er et viktig mål for denne regjeringen. Jeg er trygg på at også Stortinget vil registrere dette etter hvert som de enkelte sakene kommer til behandling.

De samordningsambisjoner Regjeringen har på nasjonalt nivå, har sin parallell på regionalt og lokalt nivå.

Innenfor arbeidet med de tradisjonelle distriktpolitiske virkemidlene har vi lange tradisjoner for desentralisering. Dette gjelder først og fremst innenfor jobbskaping og næringsutvikling i vid forstand. Fylkeskommunene med sitt planansvar og som forvalter av virkemidler har vært den sentrale utviklingsaktøren på regionalt nivå – etter hvert også supplert med SNDs distriktskontorer på de rent bedriftsmessige sidene. De tradisjonelle distriktpolitiske ordningene forvaltes nå ut fra fylkenes egne mål og strategier, og ikke gjennom detaljstyring fra staten.

Regjeringens prosjekt «Et enklere Norge» er også viktig for næringsutvikling og verdiskaping i distriktene. Sentralt i denne satsingen er modernisering og effektivisering av offentlig sektor, mindre byråkrati, regelforenklinger, større regionalt og lokalt handlingsrom og ikke minst en brukerorientert forvaltning som legger til rette for utvikling i næringslivet.

De regionale utviklingsprogrammene er et viktig redskap til å stimulere til nye og konstruktive samarbeidsformer mellom fylkeskommunene, statsetatene, SND og næringslivet på fylkesnivå. Regjeringen legger stor vekt på at bedrifter og næringslivets organisasjoner blir trukket aktivt med i utviklingen av programmene.

Regjeringens ambisjon er å øke handlingsrommet for regional politikktutvikling. Dette betyr ikke at vi skal slutte med gjennomgående nasjonal politikk. Vi bør imidlertid se nærmere på om utvalgte deler av statssektorens virkemidler i større grad kan forvaltes i henhold til regionale mål og strategier.

Det er god økonomi i aktivt å stimulere til vekst og velferd regionalt. Jobbskaping, utdanning, transport og infrastruktur ellers – samt velferdstilbudet – må ses i sammenheng ut fra et samlet syn på regionenes utviklingsmuligheter. Derfor vil vi også vurdere om regionale aktører kan komme sterkere inn i samordningen av statlige virkemidler, som er viktige utviklingsmidler i regional sammenheng.

Dette er mer langsiktige spørsmål vi arbeider med for tiden. Foreløpig har Regjeringen konkret stimulert til forpliktende sektoroverskridende samarbeidstiltak gjennom en ny post i statsbudsjettet for i år på 100 mill. kr. Søknadsfristen har nylig gått ut, og et stort antall forslag er for tiden til behandling i Kommunal- og regionaldepartementet. I statsbudsjettet til høsten vil jeg komme nærmere tilbake til hvordan dette nye tiltaket har slått ut i praksis.

Et kjernespørsmål i distriktpolitikken er at en rekke tiltak innenfor en eller flere sektorer kan isolert være fornuftig, men i sum bli et problem for distriktene. Ikke minst ser man dette i spørsmål om lokalisering av statlige tjenester og arbeidsplasser.

Med jamne mellomrom kan vi lese i avisene om offentlige kontor som legges ned i en kommune, eller flyttes til et større sted. Dette kan medføre både mindre tilgjengelige tjenester og færre arbeidsplasser i området. En enkelt flytting trenger ikke være et problem. Men dersom to eller tre statlige etater gjør det samtidig og på samme sted, kan det få alvorlige virkninger. Steder som rammes

slik, kommer lett inn i den negative avfolkningsspiralen vi har sett utvikle seg en del steder.

Regjeringen har derfor vedtatt at det skal utvikles en samlet lokaliseringsspolitikk for statlig virksomhet. Dette er et så stort og komplekst emne at jeg tillater meg å gå litt ekstra grundig inn på det her og nå.

Vi må erkjenne at vi her står overfor vanskelige avveininger og kryssende forventninger:

- På den ene siden er etatene underlagt krav om lønnsom og effektiv drift. Telesektoren har vist at dette har gitt billigere og bedre tjenester til fordel for både befolkning og næringsliv.
- På den andre siden opplever befolkningen særlig i mindre kommuner i distriktene at statlige arbeidsplasser forsvinner, og at tilgangen til offentlige tjenester kan bli redusert, som følge av beslutninger som foretas i sektorene hver for seg.
- For det tredje er det en forventning i distriktene om at utflytting av statlig virksomhet fra Oslo skal erstatte de arbeidsplasser som eventuelt blir rasjonalisert, noe alle samtidig vet ikke er en realistisk forventning.

En statlig lokaliseringsspolitikk må avveie alle disse hensynene og finne en balansegang mellom brukervennlighet og effektiv tjenesteproduksjon. Min holdning er ikke at alt bør bli ved det gamle, og at alle effektiviseringstiltak er av det onde, men at virksomhetene må bli flinkere til å finne nye løsninger og tilpasninger som ikke går på bekostning av brukernes behov. I det arbeidet som nå startes opp står vi overfor to hovedspørsmål.

På den ene siden vil vi arbeide for at statlige oppgaver som dekker et nasjonalt marked, i økende grad blir lokalisert utenfor Oslo.

I slike saker bør valg av lokaliseringssted vurderes særlig ut fra virksomhetens krav til kompetanse og tilgjengelighet. Det sier seg selv at hvis tjenestene krever en høy grad av kompetanse for å utføres, må de lokaliseres til steder som har et arbeidsmarked stort nok til å fremskaffe denne kompetansen. De direktoratene som ligger utenfor Oslo, er eksempler på dette, som Oljedirektoratet i Stavanger, Fiskeridirektoratet i Bergen og Direktoratet for naturforvaltning i Trondheim. I slike tilfeller vil byer, f.eks. fylkeshovedsteder, være naturlige lokaliseringsteder.

Men vi har også eksempler på at mer standardiserbare tjenester, f.eks. registreringsoppgaver, kan produseres utmerket på noe mindre steder. Eksempler på dette er Brønnøysundregistrene, Innkrevingsentralen og Nasjonalbiblioteket i Mo og Bidragsregisteret i Kirkenes. Ikke i noen av disse tilfellene har publikum store behov for personlig fremmøte. Kontakten er ofte skriftlig og formalisert. Dette er altså eksempler på sentralisering av tjenester, men i distriktene. Eksemplene viser også hvordan en bevisst kan bruke moderne informasjonsteknologi i lokaliseringsspolitikken.

Når dette er sagt, mener jeg samtidig at statlige virksomheter bør bli langt mer nytenkende i å søke etter utradisjonelle organisatoriske løsninger. SND er inne på meget interessante veier når man nå konkret vurderer å legge konsernopp-gaver til regionkontorer som har spesielle

fortrinn. Aktiv bruk av IT-løsninger kan her være et meget viktig verktøy. Jeg har også store forventninger til det arbeidet som arbeids- og administrasjonsministeren har satt i gang når det gjelder muligheter for desentralisering ved hjelp av IT. Det er ingen grunn til at Oslo skal være det eneste og selvfølgelig valg for plassering av oppgaver som har hele landet som marked, eller som skal betjene landsomfattende virksomheter. Derfor har Regjeringen knesatt prinsippet om at nye statlige oppgaver som hovedregel skal plasseres utenfor Oslo, og at lokalisering til hovedstaden må ha helt spesielle begrunnelser.

Det andre hovedspørsmålet for en statlig lokaliseringsspolitikk er hvordan vi skal håndtere de kommende omorganiseringss- og effektiviseringsstiltakene i landsomfattende statlige etater som har sin virksomhet lokalt og regionalt.

Flere landsomfattende statlige virksomheter som skatteetaten, trygdeetaten og politietaten forbereder omlegginger som vil kunne få stor regional betydning. Regjeringen har vedtatt at beslutninger i samband med slike endringsprosesser stilles i bero inntil gjeldende retningslinjer for departementenes behandling av lokaliseringssaker er revidert. Slike retningslinjer vil foreligge om kort tid. Jeg vil imidlertid understreke at dette ikke betyr at Regjeringen stopper omstillingsprosesser som allerede er vedtatt av Stortinget. Vi vil dessuten bygge på lokaliseringssprinsipper som er vedtatt av Stortinget.

Hver for seg er endringene i statlige etater ofte velbegrunnet, men vi må se dem i sammenheng for å sikre oss at ikke alle etatene legger ned tilbud og arbeidsplasser på de samme stedene. Her har mitt departement et særskilt samordningsansvar for å sikre at brukernes behov lokalt og regionalt blir ivaretatt på tvers av sektorene. Jeg er overbevist om at man kan komme mye lenger i samarbeidsløsninger enn vi har sett til nå.

Særlig små kommuner i utkantene er svært sårbare i forhold til en slik nedtrapping av statlig virksomhet. Effektiviserings- og rasjonaliseringsprosesser koster, og som kommunalminister er jeg opptatt av å begrense tapet av arbeidsplasser for småkommunene og lokalsamfunnene.

For statlige tjenester i distriktskommuner som berøres av landsomfattende strukturendringer, vil det derfor bli stilt visse krav:

- For det første må det være en selvfølge at brukervennligheten og tilgjengeligheten til selve tjenestene opprettholdes.
- For det andre bør virksomheten lete etter nye oppgaver i sin virksomhet som kan plasseres på steder som har ledig kapasitet.
- For det tredje skal etatene pålegges å vurdere samlokalisering av tjenestetilbud gjennom såkalte servicekontorløsninger for å ivareta lokal tilstedeværelse. Regjeringen har satt i gang et arbeid for å legge til rette for servicekontorløsninger som en generell ordning, med basis i lokalt initiativ og samarbeid mellom kommune og statlige etater.
- For det fjerde må den virksomheten som vil legge ned på et sted, gå inn i et samarbeid med kommunene om hvordan alternative arbeidsplasser kan skapes. De stat-

lige virksomhetene må ta på seg et medansvar for de omstillingsproblemer de etterlater seg i små distriktskommuner. Om nødvendig kan dette medføre at virksomhetene bidrar med omstillingsmidler, slik f.eks. både Forsvaret og Telenor har hatt en god praksis for.

Jeg vil at de distriktsmessige kostnadene ved innskrenkninger og rasjonaliseringer skal trekkes inn i de vurderingene som legges til grunn for strukturendringer i de store etatene. På samme måte som virksomhetene har et ansvar for å opprettholde tjenestekvalitet og personalansvar, bør de også ha et samfunnsansvar for de stedene der de trapper ned. Småkommuner i distriktene som opplever ofte en langsom, men vedvarende tapping av arbeidsplasser, må kunne få en omstillingsbistand som en kompensasjon for dette. Dette kan f.eks. skje ved at en virksomhet som vil trappe ned, må gå inn i drøftinger med kommunene om en omstillingsbistand, som kompensasjon for de arbeidsplassene som blir borte, selv om endringene ikke skjer brått og i stor skala. Disse spørsmålene bør utredes nærmere i samband med at de distriktsmessige konsekvensene av omleggingene blir vurdert grundig. Blant annet står Forsvaret i en særstilling, og prinsippene ovenfor kan ikke fullt ut gjøres gjeldende for denne virksomheten.

Regjeringen vil også sette i gang et arbeid for å vurdere hvorvidt og i tilfelle hvordan staten kan og bør innta en mer aktiv eierrolle i statsforetakene og mellom de berørte departementer og særlovsselskapene når det gjelder lokaliseringsspørsmål. Disse selskapene står i en annen stilling enn de statlige etatene som jeg har omtalt her. Siktemålet i forhold til statsforetakene og særlovsselskapene vil være å avklare hvilket handlingsrom Regjeringen har til å utøve en mer helhetlig lokaliseringsspolitikk innenfor rammen av bl.a. eierskapsmeldingen. Det vil være naturlig å se på dette i sammenheng med gjennomgangen av hvordan samfunnsansvaret er ivaretatt i statsforetak, slik Stortinget vedtok i forbindelse med behandlingen av eierskapsmeldingen.

Avslutningsvis vil jeg informere kort om pågående revisjon av virkeområdene for distriktsutviklingstilskudd og nedsatt arbeidsgiveravgift. Nytt virkeområde for DUTilskudd vil bli oversendt ESA innen 4. mai og iverksatt fra 1. januar neste år. Regjeringen vil også foreta en grundig gjennomgang av virkeområdet for nedsatt arbeidsgiveravgift. EFTAs overvåkingsorgan, ESA, har som kjent hevdet at denne ordningen er i strid med statsstøttereglene i EØS-avtalen. Det har den norske regjeringen bestridt, og det er nå opp til EFTA-domstolen å avgjøre saken. Avgjørelsen vil ventelig komme i løpet av få uker. Selv om ESAs vedtak skulle bli stadfestet, vil hovedtrekkene i den regionalt differensierte arbeidsgiveravgiften kunne videreføres som i dag. Regjeringen legger også opp til at virkeområdet for nedsatt arbeidsgiveravgift, uansett utfallet av domstolsbehandlingen, vil bli vidert med virkning fra 1. januar 2000.

Helt til slutt vil jeg markere at det er særlig to innsatsområder som jeg vil prioritere spesielt i det kommende året. Det er ungdomssatsingen, med særlig vekt på samarbeidet med ungdomsorganisasjonene og tiltakene

når det gjelder skole og næringsliv, og det er den brede distriktspolitikken, med hovedvekt på vår nye statlige lokaliseringsspolitikk.

Fokuseringen på ungdom var et viktig tema også i fjorårets distrikts- og regionalpolitiske redegjørelse. I distriktspolitisk sammenheng er det noe helt nytt med en slik personfokusering, og satsingen på denne målgruppen fortjener økt innsats og oppmerksomhet. Vi er fornøyd med det gode samarbeidet vi har mellom flere departementer, og

- vi legger stor vekt på involveringen av frivillige organisasjoner/ungdomsorganisasjoner
- innsatsen i forhold til skole og næringsliv er bredt anlagt, med bl.a. et systematisk samarbeid på politisk nivå
- arbeidet med næringsutvikling i distriktene er gitt en klar dreining mot å få fram attraktive arbeidsplasser for ungdom og potensielle tilbakeflyttere
- vi trenger flere tiltak når det gjelder holdningsskapende arbeid og kultur, fritid og oppvekstmiljø i distriktene
- 1999 er «Distriktskvinnenes år» – med hovedvekt på å skape oppmerksomhet om det ressurspotensial som kvinnene i Distrikts-Norge utgjør

Regjeringens nye statlige lokaliseringsspolitikk er en sak vi har stor tro på. Regjeringen står overfor vriene distriktspolitiske utfordringer i samband med omorganisering og effektivisering i statlige virksomheter. Dette er særlig et problem for små distriktskommuner som er sårbare for tap av arbeidsplasser. Ved store og dramatiske omlegginger settes det inn betydelige omstillingsvirkemidler. Men også mindre, trinnvise nedtrappinger blir over tid et problem i slike kommuner, og Regjeringens innsats for å motvirke sentraliseringen svekkes. Hovedelementene i vår nye lokaliseringsspolitikk er at de enkelte statlige virksomhetene

- må gi et kvalitativt likeverdig tjenestetilbud også etter omleggingen
- må aktivt søke å legge nye arbeidsoppgaver til steder som utsettes for nedtrapping
- pålegges å invitere kommunen og andre statlige instanser til samarbeidsløsninger, f.eks. i form av offentlige servicekontorer
- pålegges å drøfte en passende kompensasjon for nedlegging av arbeidsplasser med kommunen. Midlene skal nyttes til lokal næringsutvikling

Disse to innsatsområdene som jeg her har trukket fram, er selvsagt ikke nok for å realisere de høye og krevende målene vi har satt oss i distriktspolitikken. Men jeg tror at de er sentrale for å lykkes.

Jeg er en stor optimist når det gjelder distriktenes framtid. Grunnleggende sett handler distriktspolitikk om å legge til rette for valgfrihet – valgfrihet til å velge bosted, og for den enkelte til å realisere det en selv mener er et godt liv. Jeg tror at stadig flere vil forstå hvor viktige distriktene er for landet, og at Norge ikke har råd til å mislykkes i distriktspolitikken. Med en slik bred støtte i ryggen og mer velegnede virkemidler tror jeg at ikke minst ungdommen vil satse på en framtid i distriktene.

Presidenten: Presidenten vil foreslå at kommunal- og regionalministerens redegjørelse om distrikts- og regionalpolitikken legges ut for behandling i et senere møte – og anser det som vedtatt.

S a k n r . 3

Interpellasjon fra representanten Karin Andersen til sosialministeren:

«Antallet uføretrygdede øker sterkt, spesielt blant unge under 30 år. Det er vanskelig å tro at økningen skyldes en plutselig ekstre svekkelse av befolkningens arbeidsevne. Krav til omstilling og tempo øker, stresset og utryggheten gjør arbeidslivet tøffere. Det utvikles et arbeidsliv for de friskeste og mest fleksible. Folk med nedsett arbeidsevne skyves ut og folk over 40 år har problemer med å få jobb. Enkelte bedrifter presser ut eldre med tilbud om vederlag for å slutte. Folk på attføring og flere uføretrygdede ønsker arbeid, men opplever mye motstand. Økningen i antall uførepensjonister representerer et betydelig økonomisk og sosialt problem. Hvis ingenting gjøres, vil antallet uførepensjonister øke ytterligere, i takt med at ledigheten øker.

Hva vil statsråden gjøre for å hindre veksten i antallet uføretrygdede?»

Karin Andersen (SV): «Førti og ferdig», var en overskrift i Nationen i februar. Artikkelen beskrev databransjen og en virkelighet der medarbeidere i 40–50-årsalderen kunne oppleve å finne kontorene sine tømte etter at de hadde hatt ferie – bortsett fra en brun konvolutt med et tilbud om en sluttpakke på et par årslønner for å forlate stillingen. Samtidig ansatte man nyutdannede folk i jobben. Dette beskriver et arbeidsliv der det ikke er plass til andre enn de aller sprekeste, de mest nyutdannede og de som er villig til å sette jobben foran alt. Bli det plass til familie i et slikt arbeidsliv? Bli det plass til funksjonshemmede eller til en helt vanlig 50- eller 60-åring med vanlig arbeidskapasitet? Er denne beskrivelsen et enkelttilfelle som ikke sier noe om tendensen i tida? Er det et spesielt fenomen i en spesiell bransje, eller er det et av uttrykkene for at det skjer store strukturelle endringer som kan slå fullt inn i arbeidsmarkedet? Jeg tror det tyder på det siste, og er derfor veldig opptatt av hvordan vi håndterer dette i en helhet.

Enoksen var i sin redegjørelse i stad inne på at det kanskje var et verdiskifte i forhold til hvordan man prioriterer tida. Det er kanskje også viktig å se det i forhold til det.

Arbeid til alle har det vært veldig bred enighet om i Norge. Likeens har det vært bred enighet om at de som av helsemessige grunner ikke kan være yrkesaktive, skal ha en trygd det går an å leve av. Det er to hovedstruktur-elementer i vårt samfunn. I et moderne arbeidsliv og i en globalisert og åpen økonomi er begge disse områdene under sterkt politisk press. Forandringer vil skje. Hvis vi ikke har helt klart for oss målsettingen om at arbeid til alle og et sikkerhetssystem for dem som ikke kan delta i yrkeslivet, skal være på plass, vil forskjellene øke, og det

vil være en langt vanskeligere jobb å sette dette reisverket på plass igjen hvis biter av det blir borte.

Er økningen i uføretrygdingen en del av denne utviklingen, og i så fall hvem er det det rammer? I Norsk institutt for samfunnsforskningss tidsskrift nr. 2 for 1998 har de laget en rapport som viser forholdet mellom yrke og langtidsfravær. Og det er forskjellige rapporter som viser at det er forskjeller mellom ulike yrker og ulike sosio-økonomiske grupper både når det gjelder sjukefravær og uføretrygd.

I St.prp. nr. 1 for 1998-99 fra Sosial- og helsedepartementet kan vi lese på side 12 om uførhet og medisinsk rehabilitering, og at det i de seinere åra har vært en sterk og bekymringsfull vekst i sjukefraværet og tilgangen på nye uførepensjonister, etter en viss nedgang i begynnelsen av 1990-tallet. Regjeringa peker på både de velferdspolitiske og de makroøkonomiske problemene som økningen fører til, og at den vil sette ned et utvalg som skal se på dette i en bred sammenheng. Dette er nødvendig fordi noe av problemet her er tendensen til å bryte opp helheten og gjøre vedtak på enkeltområder. Da kan resultatet bli at i forsøket på å begrense utgifter på ett område, tyter det ut på et annet sted, f.eks. i forholdet mellom sjukepengene, arbeidsledighetstrygd og uføretrygd. SV har lenge ønsket å samordne disse områdene, og det er nå signalisert tilslutning fra flere partier, så det må gå an å regne med at her blir noe gjort for å foreta nødvendige helhetstiltak på dette området.

Når det gjelder utviklingen på arbeidsmarkedet generelt, er jeg mer usikker på om det er politisk vilje til å forme et arbeidsliv som tar helhetlige hensyn og setter mennesket og samfunnet i fokus. Presset fra høyresida og et arbeids- og næringsliv i knallhard, åpen konkurranse øker. Avtaler inngått mellom regjeringen Bondevik og Høyre og Fremskrittspartiet om bl.a. redusert sjukelønn for deltidsansatte og om å gjennomgå arbeidsmiljøloven og spesielt overtidsbestemmelsene, viser at viljen til å gå løs på arbeidsforholdene er til stede. Jeg velger å fokusere på dette, fordi det er de store hovedpolitiske tendensene og trendene som det er viktig å gripe fatt i. Det ventede framlegget som følger av Blaalid-utvalget om fri vikarbruk i nesten alle yrker, er også et annet tegn. Vil noen av disse forslagene som svekker arbeidstakernes rettigheter på disse områdene, gjøre arbeidslivet mer tilgjengelig for mennesker med nedsett arbeidsevne? Neppe. Å få et enda større press for å jobbe mer overtid vil bidra til å holde folk utenfor arbeidslivet og kanskje også støtte flere ut. I tillegg er dette stikk i strid med Regjeringas uttalte mål om å gi folk mer tid til familie og barn.

Småbarnsforeldre, særlig fedre, jobber mye overtid. Mange av dem befinner seg i den delen av arbeidslivet der kravene til å stille opp når som helst og så lenge som mulig er sterkt til stede. Mange av dem er i starten av en yrkeskarriere i fag og bransjer der det er så spennende og interessant at det ikke oppleves belastende i seg sjøl å jobbe mye. Tidshorisonten kan være kort, og konkurransen beinhard. Men dersom arbeidslivets regler blir endret mer og mer i en retning der full fleksibilitet blir krevd av alle, vil svært mange måtte gi tapt lenge før pensjons-

alderen. Det er også grunn til å frykte at forskjellene i lønns- og arbeidsforhold vil bli langt større enn det vi ser i dag, dersom det er elitelaget som skal sette standard for hva det går an å kreve av en ansatt til enhver tid. Bedre vilkår og lønn for de friskeste og kjappeste kan fort gi dårligere vilkår for de andre. Dette er også i strid med Regjeringas uttalte mål om mindre forskjeller. Hva dette vil føre til av press på nivået på uføretrygden til den enkelte, er jo lett å se. Øker antallet, vet vi at presset på utbetalingsnivået øker tilsvarende.

Framtidas arbeidsliv krever ny og stadig endret kompetanse, ikke alltid krav til kompetanse på høyere nivå, men til omstilling og annen kompetanse. Kompetanse er det viktigste konkurransefortrinn både for bedrifter og personer. Derfor er det viktig at vi stiller oss slik at vi kan møte dette kravet, at det oppleves inspirerende for arbeidstakere og ikke bare som en ekstra belastning. Derfor blir det viktig å sikre at lyst og kapasitet til kompetanseutvikling blir økt. Det stiller krav til at arbeidsmiljøet ikke har brukt opp de ansatte på en slik måte at dette oppleves som et nytt og uoverkommelig krav. Tidspress og arbeidsbelastning og uunnværlighet i arbeidet fører til at det i praksis kan være vanskelig å komme fra og få gjort dette helt nødvendige grepet.

For mange oppleves arbeidslivet som å delta i norgesmesterskapet hver dag, med krav om å gjøre det bedre hver gang i stadig tøffere konkurranse. Det er ikke plass til et eneste hvilekjær. Og trenerteamet, massøren, fysioterapeuten og støtteapparatet er ikke på plass.

I perioder av livet kan dette gå, men i lengden er det uholdbart. For samfunnet som helhet er det sløsing med ressurser å ikke sørge for å benytte den arbeidsevne og den kompetanse som hele befolkningen har. For den enkelte bedrift, offentlig eller privat, kan det derimot være lønnsomt å presse ut arbeidskraft som ikke yter 100 pst. I offentlig sektor og særlig omsorgsyrkene oppgis det ofte at følelsen av aldri å strekke til, aldri å bli ferdig og å gå på akkord med faglige og menneskelige kvalitetskrav til jobben er det mest belastende.

Den 5. november 1998 gikk Arbeidstilsynet til aksjon på alle landets sjukehem, og de fant mye å sette fingeren på. Tunge løft skaper vonde rygger, ødelagte skuldre, høyt sjukefravær og uføretrygding. På mange sjukehem var de ansatte ikke engang sikre på å få bistand til tunge løft i en situasjon der det skulle være to om jobben; de var alene. Vi veit at det til neste år faktisk blir enda færre til å gjøre disse jobbene. Er dette perspektivet med når rammene for kommunesektoren legges, også det vi kalkulerer med i forhold til uføretrygd og sjukelønn? Eller blir det borte og usynliggjort og dermed ansvarsulverisert i en debatt om effektivisering og konkurranseutsetting? Følger vi arbeidslinja konsekvent, eller er det andre hensyn som får telle mest? Hvordan kan det henge sammen at en når f.eks. uføretrygdingen øker og arbeidsløsheten er så lav som nå, ikke benytter muligheten til å gå massivt og tidlig inn med tiltak og kompetanseheving i forhold til personer som av en eller annen grunn ikke klarer kravene i dagens arbeidsliv, nettopp den gruppa en kan frykte blir uten jobb og ikke vil klare konkurransen?

Det ville være å følge arbeidslinja. Da ville det bli en billigere løsning på sikt. Heller tre år med skikkelig oppfølging og tiltak enn trygd resten av livet, må være en måte å tenke på.

Men isteden opplever vi at tiltaksmidlene kuttes, og at de som har dårligst odds, som rusmiddelmissbrukere, ikke får hjelp. I tillegg stilles det krav f.eks. til rusmiddelmissbrukere om at de skal ha fullført behandling før det settes i verk tiltak. Hvordan kan det være mulig at det er riktig for alle? Kan det ikke tenkes at nettopp slike krav hindrer en poliklinisk arbeidsform, der arbeidstrening kunne være en nødvendig og vesentlig del i behandlingen?

Hvis vi nå først og fremst fokuserer på utgiftene på kort sikt og ikke på målsettingen på lang sikt, bommer vi. Det viktigste for meg er å få avklart hovedretningen på Regjeringens politikk på dette området i form av denne interpellasjonen.

Statsråd Magnhild Meltveit Kleppa: Talet på uførepensjonistar har auka sterkt dei seinare åra. Det er eit ekstra tankekors at dette har skjedd i ei tid då forholda på arbeidsmarknaden har vore gode, med sterk auke i sysselsetjinga og redusert arbeidsløyse. Vi har i dag over 255 000 uførepensjonistar. Ved inngangen til 1999 var det 11 600 fleire uførepensjonistar enn eitt år tidlegare. Nytilgangen til uførepensjonsordninga er no høgare enn på starten av 1990-talet. Dette gir grunn til bekymring. Utviklinga på arbeidsmarknaden og endringar i aldersstrukturen i befolkninga kan tilseia ein fare for at auken kan koma til å halda fram.

Vi har ikkje råd til å skyva arbeidsføre personar ut av arbeidslivet, verken menneskeleg eller samfunnsøkonomisk. Dersom veksten i nytilgangen til uførepensjonen held fram, vil dette på sikt kunna medverka til å svekkja det økonomiske grunnlaget for dei offentlege, sosiale tryggleiks- og velferdsordningane, og forsterka utviklinga i retning av stadig fleire pensjonistar pr. yrkesaktiv. For å førebyggja sosiale problem og aukande ulikskap i befolkninga er det nødvendig å setja inn tiltak for å motverka aukande sjukefravær og utstøytning frå arbeidslivet. Det finst ikkje enkle, kjappe grep. Vi treng ein samla analyse og ei grundig drøfting av årsaker og moglege tiltak som kan stansa eller aller helst snu ei slik utvikling. Det er ei stor utfordring å halda oppe høg yrkesdeltaking både av omsyn til den enkelte, av omsyn til næringslivet og òg av omsyn til eit handlingsrom i den offentlege budsjettpolitikken.

Det har vore ein auke i nytilgangen til uførepensjon i alle aldersgrupper, med unntak av dei over 62 år, der det har vore ein nedgang. Dette har samanheng med at fleire går over på AFP. Nytilgangen har vore størst i aldersgruppa 50-54 år, og større for kvinner enn for menn. Blant kvinner har tilgangen vore størst i aldersgruppa 45-49 år, med 28 pst. auke frå 1998 til 1999. Når det gjeld unge under 30 år, er det ikkje registrert nokon auke dei siste par åra. Frå 1996 til 1997 var det ein auke på 15 pst. i talet på uførepensjonistar under 30 år.

Muskel- og skjelettlidingar og psykiske lidingar er dei største diagnosegruppene. Talet på nye uførepensjonistar med muskel- og skjelettsjukdomar har vore relativt kon-

stant, men det har vore ein viss auke når det gjeld psykiske lidingar.

Rikstrygdeverket legg til grunn at ein tredjedel av auken i nyttilgangen til uførepensjon er eit resultat av endringar i alderssamansetjinga i befolkninga. Dei peikar òg på at om lag ein femtedel av auken det siste året skuldast kortare saksbehandlingstid. Talet på ubehandla krav vart redusert med 3 000 i 1998.

Endringane i reglane for rehabiliteringspengar har òg medverka til ein auke i talet på uførepensjonistar. Frå juli 1993 vart stønadstida for rehabiliteringspengar avgrensa til eit år som hovudregel, men med moglegheit for forlenging i visse tilfelle.

At talet på nye uførepensjonistar aukar i tider når forholda på arbeidsmarknaden er gode, er eit paradoks. Det er vanskeleg å sjå samanhengen mellom situasjonen på arbeidsmarknaden og utviklinga i talet på uførepensjonistar. Det er grunn til å tru at fleire med helseproblem er i arbeid når forholda på arbeidsmarknaden er gode. Tal frå Rikstrygdeverket viser ein auke i personar med gjen-tekte sjukefråvær dei seinare åra. Dersom vi vil at det skal vera plass i arbeidslivet til personar som ikkje fungerer 100 pst. til kvar tid, må vi akseptera eit relativt høgt sjukefråvær blant enkelte grupper. På sikt må vi òg kunna rekna med at ein del av dei går over på uførepensjon.

Forskjellar i levkår kjem klårt til uttrykk mellom dei som har arbeid, og dei som har lita eller inga tilknytning til arbeidslivet. I stortingsmeldinga om utjamning i levkår som vil bli lagd fram for Stortinget om kort tid, vil Regjeringa gje ei grundig kartlegging av ulikskap m.a. som fylgje av ulik tilknytning til arbeidslivet. Mange av dei som i dag er ute av arbeidslivet for kortare eller lengre periodar på grunn av helseproblem, vil truleg kunna ha delteke i arbeidslivet dersom forholda blir lagde til rette i form av meir fleksible løysingar. I utjamningsmeldinga vil Regjeringa varsla tiltak som kan føra til auka arbeidstilknytning, ei mjukare arbeidslinje.

Regjeringa har sett i verk fleire tiltak på helse- og sosialsida for å førebyggja varig uførleik. Opptrappingsplanen innanfor psykiatrien og oppfylginga av handlingsplanen for redusert bruk av rusmiddel er begge eksempel på tiltak overfor grupper som treng ei tett oppfylging for å koma tilbake i arbeid.

Tiltak for å få sjukmelde tilbake i arbeid er viktig for å førebyggja uførepensjonering. Her har arbeidsgjevarane eit ansvar. Mange arbeidsgjevarar har gode erfaringar med sjukefråværsarbeid. For at fleire skal få kjennskap til dei gode eksempla, er det nyleg oppretta ein idébank i arbeidslivet. Dette er eit samarbeidsprosjekt med partane i arbeidslivet og offentlege styresmakter som skal gå over fire år.

Trygdeetaten har ansvar for å fylgja opp sjukmelde. Dess lenger ein person går sjukmeld, dess større er sjansen for at vedkomande skal falla ut av arbeidslivet for godt. I budsjettet for 1999 vart det sett av midlar til styrking av trygdeetaten sitt arbeid med oppfylging av sjukmelde og til kjøp av behandlingsskapasitet i helsevesenet.

Føresetnaden for ei vellukka sjukefråværsoppfylging er ofte eit tett samarbeid mellom ulike etatar og instansar.

Ein må hindra at sjuke personar blir sende mellom etatane. I rehabiliteringsmeldinga har Regjeringa lagt opp til at kommunane skal ha ei koordinerande rolle. Det er ein føresetnad at planlegging og iverksetjing av tiltak skjer i nært samarbeid med den enkelte brukar. Regjeringa har òg tatt initiativ til forsøk med brukarkontor som skal ha som oppgåve å samordna tiltak og tenester til personar som treng hjelp frå fleire etatar.

Det er viktig å avklåra så tidleg som mogleg om det er behov for andre tiltak enn vanleg medisinsk behandling for at den sjukmelde skal koma tilbake i arbeid. Trygdekontoret har m.a. høve til å be arbeidsgjevarane gjera greie for moglege tiltak på arbeidsplassen til den sjukmelde. Ordninga med aktiv sjukmelding har ført til at sjukmelde i større grad kan oppretthalda kontakten med arbeidsplassen. Arbeidsgjevarar har òg plikt til å førebyggja helseproblem og hindra utstøying gjennom systematisk helse-, miljø- og sikringsarbeid.

Om det er behov for yrkesretta attføring, skal arbeidskontoret overta ansvaret. I 1998 var det i gjennomsnitt registrert 53 000 yrkeshemma i arbeidsmarknadsetaten. Om lag 40 000 av desse var til kvar tid på ei eller anna form for aktive tiltak.

Talet på registrerte yrkeshemma har vore stabilt dei siste åra. Talet på dei som blir tilbakeførte til trygdeetaten med sikte på uførepensjon, har vore stabil på mellom 12 og 14 pst., mens det har vore ein auke i den delen som blir formidla til arbeid.

I Handlingsplanen for funksjonshemmede har Regjeringa skissert fleire tiltak for å redusera uføretilgangen blant funksjonshemma og leggja til rette for auka yrkesdeltaking. For ein del har ordninga med funksjonsassistentar vist seg å vera eit bra tiltak. Dette er forsøk som no vil bli evaluerte med tanke på ei eventuell varig ordning.

Det er ikkje grunn til å tru at den sterke veksten i talet på mottakarar av sjukdomsrelaterte trygdeytningar dei siste åra skuldast at befolkninga generelt er blitt meir sjuk. Som interpellanten peikar på, kan krav til omstilling, auka tempo og meir stress i arbeidslivet ha medverka til å pressa arbeidstakarar med helseproblem ut av arbeidslivet. For å få meir kunnskap om dette har Regjeringa sett ned eit utval med representantar frå partane i arbeidslivet som skal laga ein analyse av hovudutfordringane i morgondagens arbeidsliv, der siktemålet er å drøfta behovet for ein fleksibilitet som kan ivareta både verksemdene og arbeidstakarane sine behov.

Eg ser at tida går. Eg håpar at eg i eit av mine seinare innlegg får høve til å fokusera noko nærare på dei eldre som gruppe, og den utstøyinga som mange der kan oppleve.

La meg til slutt på nytt understreka at det er behovet for meir kunnskap om årsaker til endringar i uføretilgangen for å kunna setja inn dei rette tiltaka som er bakgrunnen for at Regjeringa no har sett ned eit utval som skal greia ut årsakene til veksten i sjukefråværet og nyttilgangen til uførepensjonen. Det sjal vidare kartleggja den sosiale og samfunnsøkonomiske rolla som folketrygda sine stønadsordningar har ved sjukdom og uførleik, gjera ei vurdering av dei tiltaka som er iverksette, og vurdera ytterlegare tiltak for å få ned talet på stønadmottakarar.

Karin Andersen (SV): Jeg vil takke for svaret.

Det er en svært omfattende problemstilling vi diskuterer. Statsråden sa hun skulle komme tilbake til en del detaljer, og det er bra, for det er mange biter av dette puslespillet som må på plass.

Statsråden sa at det er vanskelig å se sammenhengen mellom det stramme arbeidsmarkedet som vi har i dag, og den store økningen i antall uføretrygdede. Det er et av de store spørsmålene vi stiller oss. Det at vi faktisk også har en god del tiltak for å rette på dette – ikke nok etter SVs mening, og ikke gode nok etter SVs mening, men det blir tross alt gjort mye – er grunnen til at jeg mener at vi kanskje også må fokusere sterkere på hvordan arbeidslivet som sådan fungerer.

Spørsmålet er om de økte kravene som stilles i arbeidsmarkedet, de økte kravene som blir stilt til de aller fleste som deltar, nå er i ferd med å ta av på en slik måte at de skaper problemer også for folk som faktisk kunne ha klart en full jobb i et vanlig arbeidsløp under litt andre forhold. Det er grunnen til at jeg også ønsker å uteske Regjeringas holdning i hovedsak på disse områdene, fordi jeg opplever det slik at denne Regjeringa har åpnet for å diskutere det jeg mener er en svekkelse av den beskyttelse som arbeidstakere har hatt på en del områder som har vært vesentlige for å holde arbeidsbelastningen på et rimelig nivå, og som har gjort at en kunne forvente at en kunne klare å stå i et vanlig arbeid fram til pensjonsalderen.

Jeg oppfattet ikke noen særlige signaler fra statsråden på de områdene. Men hun sa at hun var opptatt av å skape en fleksibilisering som er til det gode både for arbeidstaker og arbeidsgiver, og det er et utgangspunkt som det ikke er så vanskelig å være enig i. Men foreløpig har vi hørt mest om disse fleksibiliseringsforslagene, som går på arbeidsgivers premisser.

Jeg vil gjenta det som jeg forsøkte å komme litt inn på i stad, nemlig kompetansereformen og kompetansekravene, som er veldig viktige. Jeg tror det blir viktig for oss nå – både på politisk nivå og på arbeidstaker- og arbeidsgivernivå – å fokusere på dette, slik at vi klarer å nå de viktige målene og sørge for å skape et rom også når det gjelder arbeidskapasitet og evne til å gå inn i denne kompetansereformen, og slik at vi ikke på forhånd bruker opp all kapasitet og alle krefter i det ordinære arbeidet, for da tror jeg vi bommer på noe som er meget viktig. Og jeg tror det er viktig – både fra vår side og fra arbeidslivets side – at det ryddes plass til dette området, ellers tror jeg at vi vil oppleve både flere uføretrygdede og, ikke minst, at vi ikke klarer å skaffe oss det viktigste konkurransefortrinnet som norsk næringsliv trenger i framtida.

Statsråd Magnhild Meltveit Kleppa: Interpellanten har i dag fokusert på eit svært viktig spørsmål, eit spørsmål som opptek mange enkeltpersonar og familiar, som opptek mange arbeidsgjevarar og arbeidsplassar i dette landet, og som det er viktig å fokusera på for å skapa så gode arbeidstilhøve og så gode ordningar som mogleg.

I mitt forarbeid med denne interpellasjonen vart eg på nytt mint om alle dei tiltaka som er sette i verk, som er

utprøvde – og ikkje alle gjev dei forventa resultatane. I arbeidet med å inkludera så mange som mogleg, må ein vera villig til å godta at ikkje alt er like vellykka.

I mitt første innlegg minte eg om handlingsplan for redusert rusmiddelbruk, handlingsplan for opptrapping av psykiatrien – eg kan òg nemna den styrkinga som er sett i verk av sosialkontora – handlingsplan for funksjonshemma, stortingsmeldingar som er under arbeid, der ein skal sikra ei mjukare arbeidslinje, oppretting av idébanken, trygdeetaten sine utvida moglegheiter til å fylgja opp sjukmelde, ikkje minst gjennom ordninga med aktiv sjukmelding, ansvars plasseringa i rehabiliteringsmeldinga og det engasjementet som er når det gjeld attføring. Eg synest difor at det her allereie er mange gode tiltak.

Så nemner Karin Andersen eit av dei siste utvala som er nedsett, og er skeptisk til kva som kjem ut av det. La oss avventa dei drøftingane om fleksibilitet som skal finna stad i det utvalet, der arbeidstakarane er sterkt representerte.

Så vil eg, som ho, understreka kor viktig det er at kompetansereforma ikkje berre blir ei reform for dei som frå før er vellykka i arbeidslivet, men at det òg blir viktig å oppdatere og etterutdanna og inkludera endå fleire, òg dei mest utsette gruppene.

Britt Hildeng (A): Økningen i antall uføretrygdede er mer enn bekymringsfull. Når Stortinget har lagt vekt på at alle skal gis mulighet til arbeid, er det ut fra en erkjennelse av at arbeid er av stor betydning for den enkeltes levekår og livskvalitet. Gjennom arbeid får en tilknytning til arbeidskolleger og et sosialt nettverk som for de fleste er av uvurderlig verdi. Derfor er det ønskelig å legge til rette for at også de som ikke helt og fullt har sin arbeidsevne i behold, kan få brukt den arbeidsevnen de har. Vi må derfor på ulike måter stimulere både arbeidstakere og arbeidsgivere til å tilrettelegge for at en i større grad kan kombinere arbeid og trygd.

Arbeiderpartiet ønsker derfor et stillingstilskudd til arbeidsgivere som ansetter langtidssykmeldte og yrkeshemmede med langvarige lidelser. Vi mener også at vi må ha en sterkere oppfølging av attføring overfor langtidssykmeldte, og aktiv sykmelding må brukes mer enn i dag. Ordningen innebærer at en kan kombinere sykmelding med tilpassede arbeidsoppgaver, og på den måten i større utstrekning hindre at en uføretrygdes. Men istedenfor å ta vare på restarbeidsevnen kan det i dag synes som om arbeidstakere som ikke har hele sin arbeidsevne i behold, presses ut av et arbeidsmarked som er tilpasset den unge og effektive.

En svekking av arbeidstakerrettighetene virker i samme retning. Stortingsflertallets vedtak om å ta fra dem med lavest lønn retten til sykepenger, er jeg redd for kan svekke motivasjonen for dem som forsøker å bruke restarbeidsevnen sin, fordi de er blitt fratatt noe andre arbeidstakere betrakter som selvfølgelig arbeidstakerrettigheter. Og ved å gjøre det signaliserer man at en betrakter disse som annenrangs arbeidskraft. Jeg har forstått at landsmøtet i Kristelig Folkeparti har bedt om at en ser på denne ordningen på nytt, og vil spørre sosialministeren

om hvorvidt hun kan love at Regjeringen vil komme tilbake med et forslag til endring på dette området.

Fridtjof Frank Gundersen (Frp): I likhet med de øvrige talere synes også jeg dette er et bekymringsfullt problem. Jeg har også merket meg at interpellanten egentlig har nøydt seg med å ta opp problemstillingen og ikke har gitt så mange svar.

En ting som jo ligger nær å tenke på, er at mennesker er forskjellige når det gjelder evne til å tåle press og klare en arbeidsinnsats, men samtidig har vi tariffavtaler som påtvinger den samme belønning. Det er klart at hvis man ikke er i stand til å yte en innsats som tilsvarende lønn man får, oppstår det en disharmoni som enten kan føre til at man presses ut, eller at man får belastningsskader. Så jeg vil nok tro at selve dette strenge tariffsystemet vi har, med liten plass til individuelle avtaler, skaper noen av disse pressproblemene.

En annen ting som ligger nær å tenke på når det gjelder belastningssykdommer, er at gymnastikk – for øvrig nå kalt kroppsøving – så vidt jeg vet har fått en mer og mer tilbaketrasket plass i skolene i en periode hvor ungdom blir stadig mer stillesittende og skulle ha et større behov for nettopp dette faget. Når man da kommer ut i arbeidslivet, vil man jo lettere få slike belastningssykdommer. I denne forbindelse, siden dette i stor grad dreier seg om pleiesektoren, har iallfall jeg i lang tid etterlyst en langt større rekruttering av militærnektene, nå kalt sivilarbeidere, til disse litt tyngre løftene. Det syns jeg de kunne ha ualminnelig godt av, og det ville føre til en lettelse for det vanlige personalet. Så jeg vil anbefale sosialministeren å gå inn for at man åpner for den muligheten i større utstrekning enn i dag.

Are Næss (KrF): Veksten i antall uføretrygdede er foruroligende. Den er i noen grad forståelig, fordi det synes som om arbeidslivet stiller stadig større krav til arbeidsevne. Et stramt arbeidsmarked presser også personer med liten arbeidsevne inn i arbeidslivet, og disse blir gjerne de første som så må forlate jobbene. Arbeidsmarkedet har forandret seg, og mange typer arbeid som stilte forholdsvis små krav til arbeidstakeren, er det nå liten tilgang på.

Mens uføretrygd i godt voksen alder ofte skyldes ryggproblemer i forbindelse med yrkesbelastning, er årsaken til uføretrygd blant unge ofte rusproblemer og psykiske problemer. En del av disse unge uføre synes å ha problemer med lesning og skrivning, og jeg tror det er uhyre viktig at skolen så tidlig som mulig er våken for slike problemer og treffer nødvendige tiltak for å hindre at disse elevene blir tapere i arbeidslivet – ja, endog ryker ut av arbeidslivet.

Det er farlig å generalisere, men ofte vil bakgrunnen for uførhet blant unge være et kompleks av psykiske og eventuelt fysiske problemer kombinert med bruk av ulike rusmidler. Dette må også vise seg i måten vi prøver å takle disse problemene på. Det er viktig å tilnærme seg problemstillingen på mange fronter. Et svært viktig tiltak er etter mitt syn aktiv sykemelding, dvs. at man kan forsøke seg i arbeid under pågående sykemelding. Det er

viktig at graden av arbeidsevne kan bli utprøvd før en eventuelt går til det skritt som uføretrygd er.

Et annet vesentlig punkt er samarbeid mellom de offentlige instanser i slike tilfeller. Det er viktig at trygdekontor, arbeidskontor og sosialkontor her er aktive og holder nær kontakt. I arbeidet med å forbedre kontakten mellom disse instansene er offentlige servicekontor et viktig tiltak. Det er også betydningsfullt med de brukerkontorene som nå er under utprøving.

Arbeid er et gode, og de fleste mennesker vil ønske å utnytte den arbeidsevne de har, til beste for seg selv og andre. Det er derfor viktig å legge forholdene til rette for at flest mulig skal kunne utnytte sin arbeidskraft, enten den er stor eller liten, slik at en unngår unødig uføretrygd av personer som har en restarbeidsevne. Dette kan kreve stor grad av tilrettelegging og stor grad av fleksibilitet. Det dreier seg om enkeltmennesker med ulike problemer, ulike sterke og svake sider.

Det er en viktig sak interpellanten har tatt opp, og jeg er glad for at statsråden så tydelig har gitt uttrykk for at også Regjeringen ser alvorlig på det økende antall uføretrygdede, spesielt blant unge, og vil treffe tiltak for å avhjelpe dette.

Annelise Høegh (H): Jeg synes interpellanten holdt et klassisk – om det går an å kalle det det lenger – SV-innlegg om disse spørsmålene. Analysen ble litt for enkel og for lite sammensatt, for de problemene vi står overfor, med et økende antall uføre, er sammensatte.

Det er riktig som interpellanten og mange andre har vært inne på, at det er tegn ved vårt arbeidsliv i dag som krever et tempo og en omstillingsevne som kan støte mange ut. Men det er også riktig, hvis vi ser en generasjon eller to tilbake, at arbeidslivet i dag er mer åpent, mer tolerant, mer innstilt på å inkludere folk som er annerledes, og som har en dårligere arbeidsevne enn før. Det er også riktig at vi har et arbeidsliv som legger opp til større fleksibilitet, som i utgangspunktet var et krav fra arbeidstakerne for å få en mer tilpasset arbeidssituasjon. Det er klart at den fleksibiliteten også kan utnyttes av arbeidsgiver, men vi skal ikke glemme utgangspunktet.

Det er et faktum, som jeg ikke synes er noe stort paradoks, at når arbeidsledigheten går ned, da øker antallet sykemeldte og uføretrygdede. Det har med den menneskelige natur å gjøre. I Sverige har de hatt en debatt om dette – de snakker om at alle spør etter giroen, men ingen spør hvem som betaler den.

Det er spesielt urovekkende at det synes å være en ganske utbredt holdning, særlig blant unge eller yngre, at det er ok å leve på trygd. Derfor må vi ha ordninger der det faktisk lønner seg å jobbe. Blir trygdeordningene for generøse, vil arbeidslinjen mislykkes. Og arbeidslinjen er viktig. Arbeid er viktig sosialt og på alle andre måter, slik flere har vært inne på. Derfor er det viktig å finne en balanse mellom trygdeordninger det går an å leve av i kortere tid, og trygdeordninger som allikevel stimulerer til at det skal lønne seg å gå tilbake til arbeidslivet.

Jeg vil i tillegg til de forslag som er nevnt, både om aktiv sykemelding og om aktivt samarbeid mellom of-

fentlige etater, som vil være et gode for arbeidssøkere og for folk som har problemer med tilknytning til arbeidslivet, nevne to forslag. Det ene er at Regjeringen bør se på opptjeningskriteriene for uførepensjon, særlig i forhold til tilleggspensjonsdelen i uføretrygden, slik flere andre land, bl.a. Sverige, gjør, for å vurdere om den ikke bør stå mer i forhold til opptjente rettigheter og alder for uføretidspunktet. Det andre er selvfølgelig det som vi ofte har vært inne på, at det bør være mulig å få operasjon for sykepengen. Mange ville slippe å bli uføretrygdede. De ville ikke havne i en uføresituasjon dersom de hadde fått hjelp fra helsevesenet raskere til å komme seg tilbake i arbeidslivet igjen.

Ola D. Gløtvold (Sp): Det er en viktig sak som her blir tatt opp av interpellanten. Det er et paradoks at antall uføretrygdede øker nå mens sysselsettingen har bedret seg betraktelig. Dermed skulle også tilgangen på arbeid kunne vært mye større.

Press og prestasjonskrav på arbeidsplassen og i næringslivet har nok økt betraktelig, og utstøtingen har i stor grad økt som en følge av dette. Økningen har nok også sin årsak i at behandlingsskapiteten har blitt bedre. Det har blitt kortere behandlingstid i RTV, med det faktum at tallet på ubehandlede saker og krav i 1998 ble redusert med 3 000. Det må vi på den annen side være veldig glad for, for noe av kravet bl.a. fra Stortinget har vært at en skulle få vekk disse lange køene med krav om vurdering av uføretrygd.

Situasjonen krever fleksibilitet og samarbeid mellom den enkelte arbeidstaker og arbeidsgiver, men også med det offentlige apparat og gjennom bedre brukermidvirkning.

Rehabiliteringsmeldingen og Handlingsplanen for funksjonshemmede, som ble lagt fram av Regjeringen sist vinter, har dette som en klar ledetråd. Jeg synes det er positive ting å merke seg her. Ikke minst er det viktig at de offentlige instansene samarbeider og samhandler. Det ble bl.a. tatt opp som en vesentlig del i velferdsmeldingen i forrige stortingsperiode, og er fulgt opp og forsterket av den sittende regjering og sosialminister.

Den meldingen som Regjeringen vil legge fram nå i vår om utjamning i levekår, bør ha klare dokumentasjoner og rådgjerd for hvordan en skal handle når det gjelder dette med utstøting i arbeidslivet og de forskjeller som det fører til i samfunnet. Jeg synes også det er positivt å merke seg opptrappingsplanen for psykiatri og også oppfølgingen av Handlingsplan for redusert bruk av rusmidler. Dette er eksempler på, som statsråden nevnte, at en tar tak i grupper som har behov for en klar og tett oppfølging for å komme tilbake i arbeidslivet.

Ordningen med aktiv sykemelding har vært nevnt av flere. Det er av de ting som jeg mener ligger innenfor området samarbeid mellom arbeidstaker og arbeidsgiver, og også med en aktiv medvirkning fra offentlig sektor. Trygdeetaten har ansvar for å følge opp de sykemeldte. Arbeidskontoret og arbeidsmarkedsetaten har ansvar for å følge opp dem som har behov for yrkesrettet attføring. Det er jo positivt at halvparten av dem som har avsluttet yrkesrettet attføring i 1998, enten gikk ut direkte i arbeid

eller er registrert som arbeidssøkere. Det synes jeg er et bra tall. Det betyr at det ikke er så veldig mange som leker tilbake til en uføretrygdesituasjon.

Det er også grunn til å nevne flere ting (presidenten klubber) som er positivt nå. Men jeg skal nøye meg med å si at de utvalg som er satt ned, som går både på arbeidstakers og arbeidsgivers fleksibilitet, (presidenten klubber) synes jeg er positivt.

Presidenten: Dermed er også presidentens fleksibilitet oppbrukt!

Harald Hove (V): Siden fleksibiliteten er oppbrukt, håper jeg det gjaldt den forrige taler og ikke de etterfølgende talere.

Det som gjelder selve temaet for interpellasjonen, er et viktig spørsmål. Det overordnede er å gi folk muligheten til deltakelse i yrkesliv og samfunnsniv. Derfor er økningen i antall uføretrygdede svært bekymringsfull. Dette er viktig, både fordi det er sentralt å gi den enkelte mulighet til å livnære seg gjennom egen innsats og eget arbeid, og fordi deltakelse i arbeidslivet ofte også er en inngangsport til annet sosialt liv. Endelig er det viktig med sikte på å redusere utgifter til de sosiale ytelsene i samfunnet. Det må være et mål at flest mulig bidrar, og at færrest mulig bare tar imot. Men som jeg har vært inne på: Dette er også viktig for den enkelte.

Det er sikkert riktig, som det har vært framhevet av flere, at utviklingen i arbeidslivet stiller økte krav til ytelse fra den enkelte arbeidstaker, noe som i mange sammenhenger medfører et økt press. Men samtidig er det også sider ved utviklingen i arbeidslivet som skulle gi muligheter for større fleksibilitet og større muligheter for deltakelse, selv om man måtte ha enkelte problemer. Det er tross alt en redusert fysisk belastning i mange yrker. Dessverre gjelder det kanskje ikke innenfor en av de største sektorene, den største sektoren for kvinnelig arbeidskraft, nemlig omsorgsyrkene. Det å finne tiltak som kan redusere en del av den fysiske belastningen i de sammenhenger, er kanskje noe av det viktigste vi må gjøre.

Jeg tror det er viktig å ha som et utgangspunkt at vi mennesker er forskjellige, og at det nettopp er dette yrkeslivet i stor grad er nødt til å tilpasse seg for å kunne være åpen for flere. Det kan tenkes at det ikke er slik som interpellanten uten videre legger til grunn, at alle opparbeidede faglige rettigheter alltid er mest egnet til å gi mulighet for fleksibilitet. Det å også se på rehabilitering og muligheten for en fleksibel rehabilitering er viktig, og i den sammenheng vil jeg gjerne fremheve det som flere har sagt, nemlig at kompetansereformen ikke må motvirke det å gi mulighet for flere.

Til slutt vil jeg si at når man her skal finne løsninger, må det skje i et samvirke mellom arbeidstakeres og arbeidsgiveres behov. Det nytter ikke å motarbeide de endringer som er nødvendige.

Signe Øye (A): Jeg la merke til at sosialministeren i sitt innlegg vektla arbeidsgiverne og utgiftene og sa at vi

(Øye)

ikke hadde råd til denne økningen. Men mitt råd til sosialministeren er at man også må vektlegge hensynet til det enkelte mennesket, når vi vet at det å være i jobb gir vesentlig økt livskvalitet. Det må være like viktig å vektlegge at alle som ønsker å være i arbeid, får mulighet til det selv om restarbeidsevnen er liten, som at dette koster penger.

Arbeid til alle er en veldig viktig målsetting, og derfor er vi i Arbeiderpartiet bekymret for den sterke økningen i antall nye uføretrygdede. Jeg har derfor mange ganger også fra denne talerstolen spurt sosialministeren om motiltak for å hindre den sterke økningen i antall nye uføretrygdede, men jeg vil si at det har vært vist liten vilje til å ta fatt i problemet. Tvert imot mener vi Regjeringen har gjort grep som heller vil være med på å øke utgiftene på dette området. Jeg trenger ikke gå lenger tilbake enn til sist onsdag da det var snakk om tilgang til hjelpemidler for dem som har lese- og skrivevansker, som nå er innnevret. Skal vi begrense antall nye uføretrygdede, tror jeg vi må sette inn tiltak, for det vil lønne seg på sikt både for staten og for den enkelte.

Det må ikke være tvil om at f. eks. det rekordlave nivået på arbeidsmarkedstiltak for inneværende år vil føre til at vi får ytterligere nye uføretrygdede i årene som kommer. Ifølge interpellanten øker antall nye uføretrygdede spesielt blant unge under 30 år. Likevel kutter Regjeringen, med støtte fra Høyre og Fremskrittspartiet, ungdomsgarantien for dem mellom 20 og 25 år, den som gav disse en garanti for å komme i jobb, og som vi også vet at vi har lyktes med i mange år nå. Mange av disse har ikke rett til dagpenger, og da er sosialkontoret eneste utvei for å få noe å leve av. Det bør ikke være overraskende for noen at veien til uføretrygd er kort, selv om restarbeidsevnen er stor nok til at man kan utføre et arbeid. For det er ofte en grunn til at noen forblir ledige over lang, lang tid.

Arbeidslivet blir tøffere, og det kreves at man er nesten 110 pst. arbeidsfør for å kunne konkurrere om de ledige stillingene, og kompetansekravet er høyere. Derfor mener også vi i Arbeiderpartiet at det må kunne settes inn tiltak, som varige lønnskudd, til denne gruppen, slik at de blir attraktive for arbeidsgiverne.

G u n n a r B r e i m o hadde her overtatt presidentplassen.

Karin Andersen (SV): En del talere har vært inne på at de mener at arbeidslivet kanskje ikke er tøffere nå enn det var før, og det kan man sikkert filosofere litt over. Men før var det slik at det var en mindre del av arbeidsstokken som var i arbeid, og det var i langt større grad et privat problem hvis man ikke klarte det eller ikke hadde arbeid. Nå har vi hatt en politikk der vi har sagt at det skal være arbeid til alle. Det var det jeg tok utgangspunkt i, og det er det jeg mener vi skal ta utgangspunkt i, og da blir det å se an arbeidslivet og om de endringer vi ser, går i riktig retning i forhold til å minske utstøtingen i arbeidslivet, og det er grunnen til at jeg fokuserer på de

endringer og fleksibilitetsforslag som er fremmet. SV og jeg har ingenting imot ordninger som kan bidra til å gjøre dette enklere, men de forslag som har vært oppe hittil, har etter vårt syn faktisk ensidig føre til at konkurranseforholdene for dem som har problemer på arbeidsmarkedet, er blitt verre. Signalene er at man har tenkt å gå videre i denne retningen, og vi kan ikke se at dette møter det vi har vært opptatt av i dag.

Representanten Annelise Høegh var opptatt av holdningen til å leve på trygd, og også av dette at det skal lønne seg å jobbe. Jeg er ikke uenig i det i det hele tatt. Det er nettopp dette som gjør at vi i SV har vært veldig opptatt av at tiltak i forhold til arbeidsledige, i forhold til folk som får problemer, skal komme inn fort, og at man ikke skal vente med det, slik at man på en måte får tid til å øve seg på en slik situasjon. Det er nettopp samfunnets fokusering på at man skal i arbeid som er viktig, og da er det viktig at terskelen inn i dette arbeidslivet ikke blir for høy, slik at motløsheten kommer veldig tungt inn for dem som har noen handikap å slite med, enten de nå er fysiske eller sosiale.

Så var representanten Næss inne på dette med skolen. Det synes jeg var veldig interessant, for en slik fokusering tror jeg også vi er nødt til å ha, at skolen faktisk skal sette elevene både fysisk og psykisk i stand til – for å si det slik – å utnytte hele sin kapasitet og ha mot og lyst og vilje og evne til å gå inn i det. Så det synes jeg var en positiv innfallsvinkel.

Så til det at jeg kanskje ikke har pekt på så veldig mange konkrete måter å gjøre dette på. Det finnes utallige, og det skal jo nå jobbes i utvalg med dette. Hovedpoenget for meg har vært å få Regjeringen og de andre partiene her til å holde fast ved at det er arbeid til alle som er hovedmålsettingen, at våre inngrep i forhold til arbeidsmarkedet og våre tiltak på dette området er det som er i hovedfokus. Dette må det tas hensyn til når man går inn i drøftingene om endringer i forhold til vilkårene på arbeidsmarkedet, og når man skal se på hvor store midler man er villig til å sette inn i den fasen som går på å forebygge og rehabiliterer, og ikke bare se på trygdeutgiftsiden i ettertid.

Statsråd Magnhild Meltveit Kleppa: Erfaringar og forskingsresultat viser at eldre arbeidstakarar er særleg utsette ved innskrenkingar i bedriftene, samtidig som denne gruppa har større problem enn andre med å koma inn i arbeid igjen. Lat meg der nemna to tema som Stortinget vil få moglegheit til å koma tilbake til. Det eine er ei lovendring som Kommunal- og regionaldepartementet no arbeider med for å sikra at arbeidstakarar med tenestepensjonsordningar ikkje blir oppsagde med alder og pensjonsordning som grunngeving. Det andre er gåvepensjon, som blir brukt i mange bedrifter i ein omstillingsprosess for å få eldre arbeidstakarar til å trekkja seg tilbake. Den er gjenstand for eigne forslag i samband med førtidspensjoneringsutvalets innstilling, som no er ute på høyring.

Så vil eg oppsummera med å seia at eg registrerer at det her er eit breitt engasjement òg i Stortinget for å sikra

at flest mogleg får høve til å nytta sine evner og anlegg og for å sikra gode ordningar for dei som ikkje har den moglegheita. Eg er imponert over det arbeidet som partane i arbeidslivet har nedlagt. Det har eg hatt moglegheit til å sjå på nært hald i eit forum som eg har delteke i, og det tok kort tid å realisera idébanken, altså ein plass der det går an å innhenta dei gode forsøka som er utprøvde.

Og til Karin Andersen: Mitt mål med idébanken er ikkje einseitig å verna arbeidsgjevarane. Det er tvert om å fokusera på dei gode forsøka som er gjorde av omsyn til arbeidstakarane.

Signe Øye må ha mistolka meg. Eg understreka at vi ikkje hadde råd verken menneskeleg eller samfunnsøkonomisk, så lat meg klårgjera – det er omsynet til det enkelte mennesket som her skal vera i hovudfokus.

Så vil eg seia at eg tek denne drøftinga med som eit positivt innspel i sluttspurten med stortingsmeldinga om utjamning i levekår. Der vil både lønnstilskot til ulike bedrifter, som vi har reist ein debatt om tidlegare, og òg moglegheit til å kombinera uførepensjon og arbeid på ein betre måte enn i dag, bli teke opp. Eg kan då konstatera at det vil vera støtte til dei tankar som vi der ynskjer å realisera.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 3.

S a k n r . 4

Interpellasjon fra representanten Sonja Irene Sjøli til arbeids- og administrasjonsministeren:

«Regjeringens målsetting er at innen utgangen av 2001 skal 30 pst. av ledende stillinger i staten være besatt av kvinner. I dag er det bare én av 17 departementsråder som er kvinne. Departementsråder rekrutteres ofte fra ekspedisjonssjefsnivå. Heller ikke der er det mer enn om lag 20 pst. kvinner.

Har statsråden noen oppfatning om hvorfor det er så få kvinner i ledende stillinger i staten, og hvilke tiltak vil hun sette i verk for å oppfylle målsettingen om 30 pst. kvinner i ledelsen i offentlig forvaltning?»

Sonja Irene Sjøli (H): Bakgrunnen for denne interpellasjonen er den stadig synkende kvinneandelen i topplederstillinger i offentlig forvaltning. Utviklingen ser ut til å gå i gal retning til tross for en rekke handlingsplaner, prosjekter og gode intensjoner, og til tross for at det stadig blir fremholdt hvor viktig det er for den generelle likestillingspolitikken at det blir flere kvinner i ledende stillinger.

Et moderne samfunn bør være et likestilt samfunn med en jevn fordeling av kvinner og menn også i maktposisjoner i politikken, i offentlig forvaltning og i næringslivet. Det er bare i et likestilt samfunn det er mulig å sikre mangfold og demokrati, og at menn og kvinner gis mulighet til å ta et felles ansvar, også når det gjelder omsorgsoppgaver.

Ved gjennomgang av arbeidet som gjøres i departementene, er jeg tilfreds med at Regjeringen har uttrykt vilje til å integrere kjønnsperspektivet og mål om likestil-

ling i all offentlig virksomhet. Det er prisverdig at Arbeids- og administrasjonsdepartementet, som er ansvarlig for statens arbeidsgiverpolitikk, har satt i verk prosjektet «Kvinner, kvalitet og kompetanse i staten». Målet er å få flere kvinner i topp- og mellomledersjiktet i hele den statlige sektor. Videre er det som et ledd i den statlige personal- og lederutviklingspolitikken satt i gang et mentorprogram. Dette er utmerkede tiltak. Det er også bra at Regjeringen har som mål at det skal være 30 pst. kvinner i ledende stillinger i statsforvaltningen innen utgangen av 2001.

Men denne målsettingen og disse ambisjonene svarer dårlig med det Regjeringen gjør i virkeligheten. Det er svært skuffende at det for kort tid siden ble oppnevnt bare menn til de fire ledige departementsrådsstillingene. De er sikkert utmerkede folk, men det er ikke det som er problemet. Problemet er at det nå bare er én kvinnelig departementsråd av i alt 17. For en stund siden var det fem. Dette vil helt klart få konsekvenser for likestillingsarbeidet på alle områder.

Jeg er hjertens enig med departementsråd Grydeland når han i et intervju i tidsskriftet Stat & Styling nr. 1-1999 uttaler at «dette er pinlig». Og han fokuserer på hvilke konsekvenser det får for likestillingsarbeidet generelt. På spørsmål om han som leder for alle departementsrådene tror at den skjeve kjønnssammensetningen påvirker måten de fungerer på, svarer han følgende:

«Kanskje ikke måten vi fungerer på, men det er helt åpenbart at den påvirker hvilke synspunkter som bringes til torgs og hvilke verdinormer de bygger på. Jeg tror våre debatter hadde blitt mer nyanserte, med andre typer argumenter, om innslaget av kvinner hadde vært større. Dette er viktig selv i en forsamling uten beslutningsmyndighet.»

Er statsråden enig i disse betraktningene?

På ekspedisjonssjefnivå er det kun 20 pst. kvinner. Det er også bekymringsfullt fordi det er tradisjon for at flertallet av departementsrådene blir rekruttert nettopp fra dette nivå. Blant avdelingsdirektører og underdirektører er det imidlertid flere kvinner. Offentlig sektor generelt rekrutterer mange kvinner, og det er færre kvinner enn menn som går over i privat sektor. Allikevel svikter rekrutteringen til topplederstillingene i den offentlige forvaltning. Sjefene for Norges bank, Kredittilsynet og Kommunalbanken er også menn.

Det har foreligget handlingsplaner på dette området i årevis, og målsettinger har ikke manglet. I 1998 vedtok Regjeringen en egen handlingsplan for rekruttering av kvinner til ledelse i offentlig sektor. Kvinner er bedre utdannet og har mer ledererfaring enn tidligere – i det hele tatt: Kvinner er bedre rustet enn noen gang til å besette topplederstillinger. Det kan se ut som likestillingstanken i offentlig forvaltning allikevel ikke står så sterkt. Og man kan spørre om Regjeringen ikke tar konsekvensene av sine egne handlingsplaner. Hva er det i rekrutteringsprosessen som svikter? Handlingsplanene understreker viktigheten av at det nå må flere kvinner inn i topplederstillinger for å få fart på likestillingen, men praksis viser at den er satt i revers.

Det er bra at Regjeringen har nådd likestillingsmålet når det gjelder kvinneandelen i Regjeringen. Men når det gjelder statssekretærer og rådgivere i embetsverket, er det skuffende. Det eneste området hvor kvinneandelen har økt, er faktisk i fylkesmannsembetene.

Heller ikke i internasjonal sammenheng er situasjonen i Norge så god som vi kanskje tror. De skandinaviske landene ligger riktignok høyere når det gjelder kvinneandelen i politiske organer, enn andre vestlige land. Men når det gjelder kvinneandelen i ledende posisjoner i arbeidslivet, ligger vi lavere. En tverrpolitisk kommisjon i USA, «The Glass Ceiling Commission», som ble nedsatt av tidligere president Bush, mener det er et «glasstak» med en grense på 30 pst. for kvinnerepresentasjon i maktposisjoner i hele den vestlige verden. Glasstaket refererer til usynlige, men ugjennomtrengelige barrierer som hindrer kvinner i å komme opp i ledende stillinger generelt.

Det nevnes tre typer glasstak:

1. samfunnsmessige barrierer utenfor næringslivet og det offentliges kontroll
2. barrierer på grunn av manglende tiltak og offentlig politikk, fra velferdspolitikken til likestillingspolitikk
3. interne strukturelle barrierer, som kultur i organisasjoner og rekrutteringspolitikk

Har statsråden noen oppfatning av om det er slike barrierer som er medvirkende årsaker til situasjonen i norsk offentlig forvaltning? En ting er i alle fall sikkert: Regjeringen og statsforvaltningen har mye å gå på før de stanger i – for ikke å si splintrer – dette glasstaket på 30 pst.

Departementsråder som blir ansatt, har vanligvis erfaring fra statlig sektor, og helst fra departementene. De blir ofte rekruttert fra ekspedisjonssjefsnivå eller fra andre lederposisjoner i staten. Men når kvinner også er underrepresentert både på ekspedisjonssnivå og som toppledere i staten generelt, ja så er vi like langt. Jeg har selvfølgelig forståelse for at det er viktig at departementsrådene kjenner forvaltningen godt, at de kan spillereglene og vet hvordan saker skal behandles. I forhold til de råd som skal gis, er det selvfølgelig viktig at man kjenner systemene. Men når skal denne sirkelen brytes?

Staten var tidligere alene om å tilby kvinnelige toppledere fleksibel arbeidstid, deltid og gode velferdsordninger. Private arbeidsgivere tilbyr nå det samme, i tillegg til barnehageplass, hjemmekontor i perioder og hjelp i huset. Staten har derfor ikke lenger det samme konkurransefortrinn som den tidligere hadde. Derfor må statsforvaltningen gjøre noe for å bli mer attraktiv. Har statsråden noen oppfatning om det?

Jeg tror at vi har de lovene som trengs på dette området. Undersøkelser tyder heller ikke på at kjønnskvotering har hatt særlig positiv effekt. Det er nødvendig å se på positive virkemidler for å få kvinner inn i ledende stillinger i det offentlige.

Prosjektet «Kvinne, kvalitet og kompetanse i staten», som jeg nevnte, er et av de positive tiltakene som er i gang. Jeg vil gjerne høre hvordan statsråden vurderer dette prosjektet.

Begrunnelsen for at det er viktig å få flere kvinnelige ledere skal jeg ikke bruke mye tid på. Jeg synes det er

ganske opplagt. Det er viktig og nødvendig med den erfaringsbakgrunn kvinner har. Helhetlige og representative beslutninger øker når både menn og kvinner er med i ledelsen. Det gjelder alle områder.

Det er viktig å ha mål for likestillingsarbeidet, og det er ingen grunn til å forlate denne målsettingen selv om den av og til kan virke uoppnåelig. Uten mål blir det for lett og situasjonen kan forverres ytterligere. Det er viktig å ha noe å strekke seg mot. Selv om vi har kommet langt når det gjelder likestilling, ikke minst innen høyere utdanning, så skjer det altså noe på veien som gjør at kvinner ikke når opp.

Jeg tror at man ikke kan forvente at kvinner i samme grad som menn søker slike stillinger uten at noen bidrar ved å si at stillingene kan være interessante for dem. Det er ikke fordi vi kvinner ikke kan snakke for oss selv, men det ligger noe i organisasjonskulturen og i tradisjoner. Det er et mannsdominert lederskap, noe også departementsråd Grydland i det tidligere nevnte intervju kommer inn på. Han antyder at det eksisterer en mannskultur som kan være en hindring. Både menn og kvinner vurderer kvinners kompetanse og kvinners lederegenskaper. Forskning viser at kvinner ikke i samme grad som menn er flinke nok til å fremheve sin egen kompetanse.

Regjeringens målsetting er altså at innen utgangen av 2001 skal 30 pst. av ledende stillinger i staten være besatt av kvinner. Jeg ønsker nå å høre statsrådets oppfatning av hvorfor det er så få kvinner i ledende stillinger i staten og hvilke tiltak hun vil sette i verk for å nå denne målsettingen.

Statsråd Laila Dævøy: Det har lenge vært et politisk mål at andelen kvinnelige topp- og mellomledere i statlig sektor skal øke. Tall fra første halvdel av 1990-tallet viste en stagnasjon i utviklingen. Blant annet varierte andelen kvinner i statens lederlønnssystem mellom 10 og 12 pst. Til tross for relativt høy mobilitet blant disse lederne økte ikke andelen kvinner.

Vi hører mange forklaringer på og påstander om hvorfor det er så få kvinner i lederposisjoner. Blant annet hevdes det at topplønnen, som i all hovedsak består av menn, har en tendens til å velge samme kjønn når de rekrutterer ledere. Hvis dette er riktig, hva er da årsaken? Velger de menn fordi de synes det passer inn i det bildet mange – både kvinner og menn – har dannet seg av en toppløner? Er det fortsatt slik at mange setter likhetstegn mellom leder og mann? Vegrer kvinner seg for å ta lederstillinger? Svaret på dette er rett og slett ikke enkelt. Mange faktorer spiller inn, og derfor er det viktig å sette inn tiltak på en rekke områder.

For å øke andelen kvinner i topp- og mellomlederstillinger i staten har mitt departement satt i verk et prosjekt kalt «Kvinne, kvalitet og kompetanse i staten». Prosjektet er fireårig, og målet er å øke kvinneandelen i statlig forvaltning fra 22 pst. i 1997 til 30 pst. innen utgangen av 2001.

De viktigste grepene for å få resultater har vært såkalt pisk og gulrot, og lederforankring. Hva mener jeg med det? Mitt departement har satset på piskan ved at den en-

kelte sektor må rapportere årlig om utviklingen i forhold til oppnådde resultater. Gulroten er selvsagt den kompetansen som kvinnene bringer inn i lederteamene, og lederforankringen er at ansvaret for utviklingen er knyttet til topplederens resultatkrav. Derfor ble også prosjektets hovedstrategier drøftet med representanter fra mitt departement og departementsledelsene i egne møter.

Jeg vil nå redegjøre for prosjektet «Kvinne, kvalitet og kompetanse i staten» og dets hovedstrategier og status pr. i dag.

Det ble i samarbeid med departementene fastsatt kvantitative mål for hver sektor om økning av antallet kvinner i topp- og mellomlederstillinger. Målene følges opp gjennom tildelingsbrevene til ytre virksomheter og knyttes til resultatkravene til lederne. Første rapportering til Arbeids- og administrasjonsdepartementet er avgitt med resultater pr. 1. januar 1999, og rapporteringen viser en positiv utvikling. Fra mars 1997 til 1. januar 1999 er andelen kvinner i lederstillinger i staten økt med 18 pst., fra totalt 22 pst. til 26 pst. Tallet gjelder samtlige ledergrupper i statlig forvaltning.

Arbeids- og administrasjonsdepartementet har bedt om rapportering på fire undergrupper, og jeg vil kort redegjøre for den prosentvise endringen i hver av gruppene det er gitt rapport på.

Den største prosentvise endringen gjelder kvinneandelen i toppledergruppene med 21 pst. økning i hver. Disse to gruppene omfatter topplederne i departementene og topplederne i ytre virksomheter. Kvinneandelen i mellomledergruppen i departementene har også økt, fra 33 pst. til 37 pst., og blant øvrige ledere i ytre virksomheter har andelen kvinner økt fra 22 pst. til 26 pst. Den siste gruppen er både den største og mest heterogene og utgjør totalt over 9 000 ledere. Det vil si at endringene når det gjelder kvinneandelen i lederstillinger i statlige ytre etater, vil veie tyngst i forhold til å oppnå målet om 30 pst. kvinneandel. I løpet av et år vil det selvsagt være bevegelser i ledergruppene, og i den minste av disse – topplederne i departementene – vil små bevegelser gjøre store utslag. Jeg ser det som svært uheldig at det kun er én kvinne av samtlige departementsråder, men som tallene viser, er det en positiv utvikling totalt.

Statlige ledere er bedt om å gjennomgå kvalifikasjonskravene som stilles ved utlysning. De må se kritisk på egen tilsettingsprosess for å fange opp hva som fremmer og hemmer rekruttering av kvinner til lederposisjoner i egen virksomhet. Jeg vil i denne sammenhengen også nevne at Statskonsult på oppdrag fra departementet i 1999 har utarbeidet en veiledning når det gjelder rekruttering, bl.a. med sikte på å ivareta kvinnekperspektivet i rekrutteringsprosessen.

Det har blitt hevdet at det er vanskelig å finne kvinner med riktig kompetanse til lederstillinger. Mitt departement tok derfor initiativ til å få opprettet en kompetansedatabase for kvinner. Min forgjenger, statsråd Løwer, gav i 1998 Kompetansesenteret for likestilling i oppdrag å opprette databasen, i første rekke som et prøveprosjekt over tre år. Navn til databasen skal hentes fra statlig, kommunal og privat sektor. Databasen vil bli operativ fra

juni i år, og jeg ser på denne kompetansedatabasen som et sentralt virkemiddel for å søke opp de meget godt kvalifiserte kvinnene som vi vet finnes i Norge i dag.

Det er viktig å satse på og tilby kvinnelige mellomledere gode utviklingsmuligheter for å kvalifisere og motivere til topplederstillinger. Statskonsult har derfor fått i oppdrag å utarbeide og igangsette et statlig mentorprogram som en ny læringsform i statlig sektor. Programmet er ettårig og innebærer bl.a. at kvinnelige mellomledere blir veiledet av overordnede toppledere i forhold til egen lederutøvelse. Andre gevinster vil være økt forståelse for styrende mekanismer i egen virksomhet og nettverksbygging på tvers av statlige sektorer. Samtidig får topplederne større innsikt i hva det vil si å være kvinnelig mellomleder. Programmet gir slik sett begge parter gjensidig utbytte, og vil forhåpentligvis føre til at vi får flere gode kandidater til topplederposisjoner. Første gruppe i programmet er nå startet opp. Statskonsult utvikler og driver også andre utviklingstiltak for statlige ledere, og integrerer kjønnsperspektivet i dette arbeidet.

Arbeids- og administrasjonsdepartementet initierer og støtter forsknings- og utviklingsbasert kunnskapsutvikling når det gjelder kjønn og kompetanse, ledelse og rekruttering. I løpet av første halvdel av 1999 vil vi få resultatet av en undersøkelse om topplederrekruttering i staten, som Institutt for samfunnsforskning gjør på oppdrag fra oss. Statskonsult har også fått i oppdrag å følge opp denne undersøkelsen med å intervjuer kvinner i mellomlederstillinger, for å fange opp hva som kan fremme kvinners interesse for å søke topplederstillinger.

Arbeids- og administrasjonsdepartementet har også tatt initiativ til diskusjon om lederrollen og lederrekruttering i ulike fora der statlige ledere er samlet, og organiserer møteplasser, slik at resultatene fra forskernes arbeid blir formidlet til samme målgruppe. Mitt departement støtter virksomhetenes arbeid med å nå målene ut fra deres egne behov. Departementet har derfor etablert et nettverk for statlige virksomheter. Hver virksomhet står ansvarlig for å utvikle egne tiltak, og nettverkssamlingene er en arena der virksomhetene både vil få faglig påfyll og lære av hverandre.

Som jeg nå har redegjort for, har Regjeringen satset for å få økt både kunnskap og bevissthet om lederrekruttering. Regjeringen ønsker mangfold i ledersjiktet både når det gjelder kjønn, utdanning, erfaring og personlige egenskaper. Jeg mener at vi er kommet et godt stykke på vei i forhold til måltallet. Men vi vil følge utviklingen nøye, og vil eventuelt vurdere å sette inn nye tiltak for å nå målet om 30 pst. kvinneandel i statlig forvaltning innen utgangen av 2001, dersom det viser seg å være nødvendig.

Sonja Irene Sjøli (H): Jeg takker statsråden for svaret. Det er, som jeg var inne på i mitt hovedinnlegg, ingen ting i veien verken med mål eller ambisjoner, og det mangler verken handlingsplaner eller prosjekter. Jeg synes statsråden hadde mange interessante spørsmål i innledningen av sitt innlegg, og jeg er enig i at det trengs en rekke tiltak for å sikre rekrutteringen, som lederutvi-

klingsprogrammer, forskning og utvikling, informasjon, motivasjon og påvirkning, som statsråden nevnte. Det er positive tiltak som må følges opp.

Det er positivt at rekruttering av kvinner i statlig sektor i ytre etater og på lavere nivå er bedre, og at dette har hatt en positiv utvikling. Det gleder vi oss over. Men når det gjelder ansettelser på departementsrådnivå og ekspedisjonssjefnivå, blir likestillingsmål og ambisjoner satt i revers. Det står jeg fast ved, og det mener jeg får konsekvenser for likestillingsarbeidet generelt, som jeg også var inne på. Men det er svært positivt at det i alle departementer nå pågår arbeid som direkte eller indirekte bidrar til å bedre karriereforhold for kvinner, og det er positivt at det arbeides med likestilling på alle fagfelt, som en integrert del av politikkutforming og forvaltning.

Det er selvfølgelig ikke slik at det bare nytter å telle hoder og mene at full likestilling er oppnådd dersom departementene bare har nok kvinnelige ledere – selvfølgelig mener vi ikke det. Det er også andre tiltak som må til, slik som også statsråden var inne på. Men jeg er sikker på at kvinner i topplederstillinger ofte er avgjørende for hvordan tenkningen blir. Det er vel fordi vi kvinner tenker annerledes, assosierer annerledes, prioriterer annerledes, og det er rett og slett fordi vår hverdag og vår erfaring er annerledes. Derfor vil fravær av kvinner i lederposisjoner helt åpenbart påvirke hvilke synspunkter som kommer fram, og hvilke verdinormer det bygges på.

Jeg vil gjerne høre hva statsråden mener om den manglende kvinneandelen når det gjelder departementsråder og ekspedisjonssjefer, og hvilke konsekvenser dette kan få for likestillingsarbeidet, utover det statsråden sa om at hun ser dette som «uheldig». Det som er problemet, er jo at vi ikke har kvinner i topplederstillingene.

Det andre jeg kunne tenke meg å spørre om, er: Hva kan Regjeringen tenke seg å gjøre for at staten kan bli konkurransedyktig og bli mer attraktiv i forhold til f.eks. privat sektor, slik at kvinner faktisk får lyst til å søke disse stillingene?

Statsråd Laila Dævøy: Jeg er glad for at representanten Sjøli også ser at vi her må sette inn positive virkemidler, og det er jo nettopp det vi har forsøkt.

Jeg har også lyst til å si at jeg er bekymret over den lille andelen vi har av kvinnelige departementsråder, men vil nok en gang påpeke det positive i at vi på alle andre ledernivåer enn akkurat når det gjelder den stillingsgruppen, har hatt en veldig bra utvikling. Som arbeids- og administrasjonsminister har jeg en stor utfordring i å bidra til å få flere kvinner i topplederstillinger i departementene.

Jeg er også enig med representanten Sonja Sjøli i at det er viktig hvordan kvinner tenker, for kvinner tenker noe annerledes, prioriterer noe annerledes. Det er ikke tvil om at vi har behov for å ha både kvinner og menn i ulike posisjoner på alle plan. I så måte tror jeg vi er veldig enige. Dessverre er det slik at andelen kvinner vil variere over tid i ulike stillinger. Når det helt konkret gjelder spørsmålet knyttet til departementsrådene, vil jeg – og Regjeringen også – følge nøye med på utnevningene

som kommer i tiden fremover. Jeg håper også at noen av de virkemidlene vi har satt inn, kan virke, og da tenker jeg spesielt på den databasen som blir operativ fra juni i år. Jeg tenker også på at i den grad man skal bruke rekrutteringsfirmaer, kan man si at man skal ha et visst antall kvinnelige søkere å velge blant. Ikke minst vil mentorprogrammet, som bare er i sin spede begynnelse, være viktig. Når representanten Sjøli sier at de fleste departementsrådene rekrutteres fra ekspedisjonssjefnivå, vil nettopp mentorprogrammet gå rett inn i kjernen og kanskje motivere kvinner til også å søke topplederstillinger.

Til sist: Regjeringen er samlet gjort oppmerksom på utviklingen, og denne spesielle utfordringen som ligger i at vi har så få kvinnelige departementsråder. Regjeringen får jevnlig rapporteringer og kommer til å følge nøye med. I tillegg vil jeg si at selve prosjektet «Kvinner, kvalitet og kompetanse i staten» er forankret i Regjeringen, og således vil Regjeringen diskutere dette med ulike mellomrom.

Grethe G. Fossum (A): Jeg er sterkt fristet til å si: Mine damer og min herre! Hvis vi ser rundt oss, ser vi hvem som er interessert.

Dagens interpellasjonsdebatt om kvinner i ledende stillinger i staten er en interessant debatt, og jeg vil berømme interpellanten for å ha tatt opp nettopp dette spørsmålet. Både hun og statsråden har rett i at tiden for handlingsplaner er over, og at tiden er inne for handling. Målsettingen er viktig: Det må bli flere kvinner i ledende stillinger i staten! Vi har nok alle en ambisjon om at det skal skje, men handlingsplan og virkelighet er ikke alltid det samme.

Det har blitt nevnt her at det ble oppnevnt fire nye departementsråder, alle fire menn – og det betyr én kvinne og 16 menn i toppledelsen. Det viser oss at likestillings tanken ikke synes å stå særlig sterkt i vår sentrale offentlige forvaltning. Og hvis vi ser på presselosjen, ser vi at det sitter en enslig mann der, og at alle de andre som er interessert i dette, er kvinner.

Det blir spunnet mange myter rundt at kvinner ikke vil bli ledere. Når det først er uttalt at kvinner selv ikke ønsker å bli ledere, så betyr det at arbeidsgiverne blir mindre aktive for å ansette kvinner som ledere. Menn er også veldig flinke til å skape en aura av travelhet, stress og mas rundt lederstillingene, noe som gjør at disse stillingene virker avskrekkende og mindre attraktive for mange kvinner. På arbeidsplassen møtes menn med forventninger fra omgivelsene om at de skal søke seg oppover i arbeidshierarkiet. For kvinner er det ofte motsatt. Det forventes ikke av en ung kvinne at hun skal ha en karriereplan, og de som faktisk har det, blir oppfattet som annerledes. En mann bekrefter sin mandighet ved å bli leder, mens en kvinne oppfattes som mannhaftig og mindre kvinnelig hvis hun har planer om å bli en fremtidig sjef.

Vi har kommet langt i dette landet når det gjelder likestilling, ikke minst innenfor utdanning og politikk. Dette må avspeiles i den offentlige sektor, og jeg forventer at Regjeringen tar signalet fra Stortinget på alvor og handler i praksis, ikke bare kommer med handlingsplaner.

Vi er på andre plass i verden når det gjelder representasjon av kvinner i Stortinget, og lover og regler synes ok. Kvalifikasjonene som brukes til å holde kvinner utenfor den offentlige sektor, er fremdrevet av menn, og de er lite villige til å tenke annerledes når det gjelder kvalifisering for kvinner.

May-Helen Molvær Grimstad (KrF): Interpellanten retter søkelyset mot et viktig og utfordrende område. Det er fortsatt mye ugjort innenfor likestillingsarbeidet.

Sonja Irene Sjøli er i sin interpellasjon opptatt av at det fortsatt er få kvinner i lederposisjoner i statlig sektor. For oss som er opptatt av likestilling mellom kvinner og menn, er ikke antallet kvinnelige toppledere tilfredsstillende.

Statsråden har redegjort grundig om hvordan Regjeringen arbeider systematisk for å oppfylle målsettingen om 30 pst. kvinner i ledelsen i offentlig forvaltning innen utgangen av 2001. Det er åpenbart at staten har en særlig forpliktelse til å være pådriver og forbinde i likestillings spørsmål.

Noen vil kunne tolke denne debatten dit hen at det utelukkende er et mål i seg selv å sørge for å rekruttere flere kvinner inn i ledende stillinger. Men jeg vil også understreke betydningen av de erfaringer og kvalifikasjoner kvinner bidrar med på alle plan i samfunnet. Det er en berikelse for et lederskap å inneha størst mulig bredde i sin samlede kompetanse. Det er alltid urovekkende når ett kjønn ensidig dominerer en arena i arbeidslivet.

Arbeidet for likestilling må også fokusere sterkt på andre nivå enn på toppledere. Det er f.eks. et mål å få flere menn til å arbeide innenfor kvinnedominerte yrker, som f.eks. i barnehage og helsesektor. Undersøkelser viser at det er forskjell på arbeidsmengden til mange kvinner og menn. Det er stor differanse mellom kvinners og menns gjennomsnittlige arbeidstid pr uke. Menn arbeider betydelig mer enn kvinner.

Det er videre verdt å merke seg at mannen ikke i vesentlig grad øker innsatsen i hjemmet når kvinnen er yrkesaktiv på heltid, i forhold til menn som har hjemmearbeidende ektefeller. Der begge to er yrkesaktive, viser det seg at kvinnene bruker nesten dobbelt så mye tid på husarbeid som menn.

Det ser altså ut til at kvinners innsats i hjemmet er relativt stabil uavhengig av yrkesaktiviteten utenfor hjemmet. På denne bakgrunn har begrepet dobbeltarbeidende kvinner oppstått. Det er dermed ikke rart at vi har en del slitne kvinner i vår midte som kanskje ikke orker nok en utfordring: topplederjobb i staten. Derfor er det viktig – i tillegg til alle gode tiltak statsråden har nevnt som en jobber med i likestillingsperspektiv – at vi jobber med likestillingen på absolutt alle felt, helt fra barndommen av. Likestillingsarbeidet blir vi aldri ferdig med, det må det arbeides kontinuerlig med slik at vi når de mål vi ønsker, og at vi – som tatt opp i denne interpellasjonen – får flere kvinnelige toppledere i offentlig sektor.

Jeg er glad for at Regjeringen tar likestillingsutfordringene på alvor, at den er villig til å sette i verk tiltak

og vil følge utviklingen nøye, og at den, hvis man ikke når de mål som er satt, er villig til å se på nye virkemidler.

Unn Aarrestad (Sp): La det vera klart: Det er ikkje gjort nok på dette området. Og det er ingen grunn til å kvila på laurbæra. Her er det viktig at staten går føre med eit godt føredøme.

Dette er likevel eit samansett tema, der det må takast fatt frå fleire kantar. Interpellanten fokuserer nå på kvinner i leiinga i offentleg forvaltning. Me veit i tillegg at dette gjeld også for kvinner i leiande stillingar elles og i ulike viktige styre.

Me skal vera klar over at etter tiår med ord og tiltak for likestilling er det direkte nedslåande at kvinner berre utgjer 2 pst. av styremedlemene i dei børsnoterte selskapa. At prosenten er tredobla i dei små og mellomstore bedriftene, gir heller ikkje grunn til jubel.

Det er vanskeleg å tenkja seg stader der kjønnsfavorisering vil møta sterkare motstand enn blant aksjonærane. Her er det berre høg aksjekurs, avkastning og konkurransekraft som tel. Men faren ved den nåverande, velbrukte styremodellen er at det vert for einseitig samansetjing både når det gjeld alder, kjønn og bakgrunn. I tillegg kjem at mange av styreverva på dei høgaste nivåa berre er samansett av ei handfull, ofte middelaldrande, menn som går igjen i dei fleste styra, i tillegg til der dei alt er konsernsjefar.

Mange av dei framtidige arbeidsplassane er ennå ikkje skapte, men det er grunn til å tru at ein stor del av desse vil koma i kunnskaps- og tenesteytande næringar. Der er det kvinner i dag utdannar seg og gjer karriere. Her er det grunn til å tru at det snart vil gi markante endringar i styreromma, så det gjeld å følgja med, også for etablerte aksjonærar.

I Rogaland har dei gått litt nye vegar. Nå har bedriftsleiar Tone Veen skaffa ein såkalla styrebank på 60 velkvalifiserte kvinner som er viljuge til og interesserte i å påta seg styreverv, ein idé til etterfølging.

Ein fersk likestillingsstatistikk frå Universitetet i Bergen syner at det framleis står dårleg til når det gjeld forholdet mellom kjønn og løn. Di høgare på lønssstigen ein kjem, di færre kvinner finst det. Så lenge løna er låg, er kvinnene i fleirtal. Over lønnssteg 57 utgjer kvinnene 11 pst., medan dei utgjer 60-66 pst. under lønnssteg 34. Det er altså få kvinnelege professorar og leiarar. Det er grunn til å tru at dette ikkje berre gjeld for Bergen.

Så til slutt: I tillegg kan det vera rett å ta med at kvinnene også sjølve har eit medansvar for dette. Det er for lett å ropa at dei ikkje får vera med på topplan dersom dei ikkje samstundes har engasjert seg på lokal- og grunnplan først og synt interesse på desse områda. Nå gjeld det å koma vidare.

Ågot Valle (SV): For oss i SV er det viktig å slå fast, i likhet med det interpellanten har vært innom, at det å få flere kvinnelige ledere inn i offentlig sektor er et spørsmål både om likestilling, likeverd og rettferdighet og om fordeling av makt og muligheter. Men det er også spørsmål om å ta i bruk de ressursene som kvinner har; det er

kort og godt for dumt å kaste vrak på kvinneressursene i ledelse av offentlig sektor. Og dette er igjen et viktig signal til privat sektor, for på likestillingsområdet, ved fordeling av makt og ressurser, har offentlig sektor på mange områder gått foran og gitt viktige signaler.

Statsråden har gjort rede for prosjekt og planer, og det er bra. Det er bare det at departement og statlig sektor i årevis har hatt handlingsplaner og prosjekter med måltall. Til tross for det har det gått for sakte, og her er vi utålmodige. Da er det helt rett, som statsråden sier, at en må gå inn og se kritisk på rekrutteringsprosessene. Og jeg vil føye til: En må se kritisk på den enkelte tilsetninga, en må se til at likestillingsperspektivet er så overordnet som festtalene sier at det skal være. Statsråden må sørge for at tilsetningsprosedyrene ikke ekskluderer kvinner. Da er det viktig å se på hva slags kvalifikasjoner det blir spurt etter og hvem som velger ut. Når en spør om lederkompetanse, må en også innse at den lederkompetansen dobbeltarbeidende kvinner har ved å administrere hverdagslivet, gjerne til en hel familie, i tillegg til det de gjør på jobben, kan være relevant kompetanse ved siden av formell lederkompetanse.

Så er det også sånn at utvelgelse ofte foretas av konsulenter, der menn velger ut fra sine egne, mannlige nettverk. Da er det viktig at staten ser kritisk på bruken av denne typen konsulenter, og ikke minst er det viktig å se på om kvoteringsregler faktisk blir brukt. Undersøkelser viser at det er stor iver etter å få inn menn i kvinnedominerte yrker, mens kvotering av kvinner til yrker der kvinner er underrepresentert, blir lite brukt.

Representanten Molvær Grimstad var innom at det er et stykke igjen til at kvinner og menn deler lønnet og ulønnet arbeid. Det har betydning for kvinners muligheter til å ta i bruk sine ressurser som ledere og gjøre karriere. Kvinner jobber mye deltid, og derfor er kampen for et menneskeverdig arbeidsliv og kampen om arbeidstida også et viktig moment her, sånn at kvinner kan få ta i bruk – og samfunnet kan få ta i bruk – de kompetansene som de har.

May Britt Vihovde (V): Interpellasjonen i dag dreier seg om kva tiltak som kan setjast i verk for å nå målsetjinga om 30 pst. kvinnedel i leiinga av offentlig forvaltning. Generelt kan me seia at saka dreier seg om korleis me kan oppfylle målet om ei meir balansert fordeling mellom kjønna i alle yrkesgrupper, på alle nivå. Det er ei viktig sak.

Kvinner og menn har ulike erfaringar. Dei nærmar seg problem og utfordringar på ulike måter, og har ulike måter å knytte sosiale relasjonar på. Me er ganske ulike, kvinner og menn. Det er verdifullt for samfunnet som heilskap dersom me kan bruka det mangfaldet me som menneske representerer. Samtidig er det klart at me – kvinner og menn – er like når det gjeld evner, kompetanse og menneskeverd. Eg vil seia at me i dag, endeleg, har kome dit kor positive holdningar til likestilling er djupt forankra blant yngre og eldre, kvinner og menn. Likestilling betyr at alle har rett til å realisere sine evner, rett til å leva sitt liv i pakt med dei verdiane ein som menneske står for.

Trass i dei positive holdningane til likestilling og den nytten samfunnet som heilskap vil ha av ei meir representativ fordeling mellom kjønna i yrkeslivet, er det framleis slik at det er for få kvinner i leiande stillingar, ikkje minst i offentlig forvaltning.

Somme vil seia at utviklinga går i rett retning. Vel, når talet på kvinnelege vegsjefer har auka frå null til ein, er det ei positiv utvikling. Men målet om 30 pst. kvinner i leiinga, eller seks-sju kvinnelege vegsjefer, kan synast som eit fjernt mål. Sjølv om målet – 30-70-fordeling mellom kjønna – kan verka ambisiøst, er den ideelle fordelinga 50-50. Utviklinga går i rett retning, men det går sakte, og målet er ikkje ambisiøst nok.

Kva kan me gjera? Statsråden viser til fleire tiltak som vil styrkja kvinnenes motivasjon og kompetanse. Dette vil kunna føra til at kvinner sjølve ønskjer og tør å ta på seg leiaransvar. Statsråden viser m.a. til leiarutviklingsprogramma og nettverksbygging. Venstre var det første partiet som starta kvinnelag, og i Venstre har me god erfaring med kor viktig det er for kvinner å byggja nettverk.

Likestilling må òg handla om korleis me organiserer og utviklar samfunnet. Dersom samfunnet består av ordningar som hindrar kvinner i å gjera karriere på lik linje med mannlige kollegaer, er det viktig at me ser korleis me kan finna ordningar som skaper like føresetnader for kvinner og menn. Moglegheita for å få barnehageplass og retten for fedre til å få permisjon er to sider ved samfunnet me bør sjå på når me vurderer likestilling i ein større samanheng.

Eit anna forhold me bør ta med i vurderinga, er i kva grad kompetansereformen kan sikra at kvinner får vidareutdanning, noko som fører til at fleire kvinner tileignar seg evner, vilje og mot til å ta på seg leiaransvar.

Statsråden sa at ho ville følgja nøye med når det gjeld å få fleire kvinnelege departementsrådar, og eg vonar at statsråden òg vil følgja nøye med for å få fleire kvinnelege vegsjefer.

Per Sandberg (Frp): En ting var at det bare var én mann til stede i presselosjen. Også jeg følte meg temmelig ensom en liten stund, men flere bidrar etter hvert, ser jeg.

Statsråden peker på mange tiltaksområder og satsingsområder for å øke andelen av kvinner i lederstillinger. De andre representantene har også pekt på forskjellige momenter som en kanskje kan si en kjenner igjen. Det går for sakte. De påpeker at kvinner er verdifulle. De påpeker at balansegangen mellom kjønnene er viktig. De påpeker også hvor viktig det er å få økt andelen kvinner i offentlig sektor.

Jeg synes ikke det er nødvendig å påpeke dette, for dette vet vi alle. Kvinner er viktige i alle sammenhenger. Men jeg tror kvinner greier å bestemme dette selv, og det er en mangel i diskusjonen. Er det riktig at vi på en måte skal diskutere og lage handlingsplaner for å nå målsettingen om 30 pst. hvis behovene ikke er riktige? Jeg kjenner ikke igjen argumentasjonen fra Grethe Fossum fra Arbeiderpartiet om at det blir signalisert at kvinner ikke ønsker

toppstillinger. *Noen* må ikke bli sannhetsvitne for kvinnesynet. Hvis dette ikke er en realitet, må kvinnene selv si hva de ønsker, og ikke lover, regler og handlingsplaner. Vi må gjerne ha målsettinger, men disse må ikke være slik at man tvinger mennesker inn i en rolle som de kanskje føler seg ubekvem i. Man kan nok argumentere med at det er en for liten andel kvinner i lederstillinger, men at det går sakte, kan vel kanskje være et bevis på at det er riktig det som skjer. Jeg er overhodet ikke i tvil om at andelen kvinner i ledende stillinger i offentlig sektor og ellers garantert vil øke i takt med andelen kvinner med økt utdanning. Men jeg er av den oppfatning at dette må skje naturlig, uten å legge tvang, regler og handlingsplaner til grunn.

Mange har også vært inne på dette med kvotering – 20 års bruk av kvotering. Nå har vi i hvert fall fått bevist at kjønnskvoltering er avleggs. Nå håper jeg også at statsråden vil ta det med seg, og kanskje se med andre øyne på bruken av kjønnskvoltering.

Karita Bekkemellem Orheim (A): Den kampen som har vært ført i Norge for kvinners rett til deltakelse og innflytelse i samfunnet, har gitt mange gode resultater og har gjort at Norge har vært et foregangsland i likestillingsarbeidet.

I dag vet vi at det store flertallet av kvinner er yrkesaktive, og vi ser at flertallet av studentene ved universitetene og høyskolene er kvinner. Og det er ingen tvil om at uten kvinners innflytelse i de politiske fora, hadde ikke velferdssamfunnet hatt den form og det innhold som det har i dag. Det er viktig at kvinners verdivalg også kommer til uttrykk i offentlige etater og i det private næringsliv.

Vi møter i dag ofte påstander om at vi har oppnådd full likestilling. Siden 1960-tallet har det skjedd radikale endringer i menns og kvinners rettigheter og muligheter. Men samtidig må vi være klar over at det oppstår nye problemer, og at vi fortsatt bærer med oss deler av det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret.

Som flere har vært inne på, og som også interpellanten tar opp i dag, er det en meget viktig problemstilling hvordan vi kan komme lenger i rekrutteringen til topplederstillinger i den offentlige sektor. For hvordan har det offentliges og statens ansvar vært for å klare målsettingen om at innen 2001 skal 30 pst. av ledende stillinger i staten være besatt av kvinner? Som statsråden sier, har vi hatt en stagnasjon i utviklingen, og det er svært beklagelig. Vi er nødt til å få konkrete tiltak, som må bestå av positive virkemidler som er med og stimulerer kvinner til å søke den type arbeid. På landsbasis ser vi at kvinneandelen blant ledere er 27 pst., men i toppsjiktet utgjør kvinner kun 10 pst. i det offentlige og 3 pst. i privat sektor.

Kvinnelige ledere befinner seg hovedsakelig på arbeidsleder- og mellomledernivå, og som ledere for andre kvinner. Det er ingen tvil om at kjønn har betydning for karrieren. Kvinner, enten de er ufaglærte eller høyt utdannet, befinner seg oftere enn menn i yrker hvor karrieremuligheten er begrenset og lederjobbene er få.

Antall kvinner med de kvalifikasjoner som f.eks. næringslivet ønsker, er betraktelig høyere enn antall kvinner i lederstillinger. Det er slik at kvinner oppnår like gode eksamensresultater som menn, men næringslivet og også toppnivået i offentlig forvaltning mister de mest kunnskapsrike og kompetente kvinnene. Det er ikke snakk om tvang, slik representanten Per Sandberg sa, men om hvilke reelle muligheter kvinnene har i dag.

I næringslivet letes det etter nye ledere på et for snevert område, og jeg tror det er mye av det samme som skjer i den offentlige forvaltningen. Det største problemet i dag er at mange kvinner mangler selvtilitt og motivasjon for å søke en krevende lederjobb. Én ting er å ha den formelle utdannelsen i orden, noe annet er å tro at en vil mestre en krevende lederjobb.

Sonja Irene Sjøli (H): Jeg er enig med representanten Fossum i at tilstedeværelsen av kvinner og mangel på menn i salen under denne debatten nok synliggjør en del av problemet. Jeg ser også at det i diplomatlojen sitter fem kvinner og én mannlig rådgiver, dvs. at etter at det ble påpekt, har det faktisk økt til i alt tre menn, og det er jo positivt. Det er påfallende, men jeg tror nok representativt, at interessen for disse spørsmålene er såpass lav.

Jeg synes dette har vært en engasjert og konstruktiv debatt. Det er bred enighet om de likestillingspolitiske mål, og jeg oppfatter at vi alle er utålmodige etter å nå målene. Det er behov for aktivt engasjement og større påtrykk. Statsråden har uttrykt sterk vilje til å bedre situasjonen og til å følge opp, spesielt når det gjelder topplederstillinger. Det er viktig og nødvendig med den erfaringsbakgrunn kvinner har. Selvsagt gjelder det også menns erfaring, men mangel på menn og menns innflytelse er ikke noe problem, for mennene har vi i fullt monn. Skal det bli helhetlige og representative beslutninger for samfunnet, må det være bortimot lik representasjon av kvinner og menn i ledelsen i offentlig forvaltning, i politikken og i næringslivet. Det er bare slik vi kan sikre mangfold og demokrati, og at kvinner og menn gis mulighet til å ta et felles ansvar også når det gjelder omsorgsoppgaver.

Statsråden sa selv i sitt innlegg at likestillingspolitikken er et lederansvar. Det er jeg helt enig i, og jeg tolker det slik at statsråden nå tar dette ansvaret alvorlig og bidrar til at målsettingen om 30 pst. kvinner i ledende stillinger i staten innen utgangen av 2001 blir oppfylt.

Statsråd Laila Dåvøy: Jeg er enig med dem som sier at tiden for handling er inne. Jeg er også ganske overbevist om at vi er nødt til å ha virkemidler, og vi er også nødt til å ha en strategi på dette området.

Regjeringen tar selvsagt signalene fra Stortinget på alvor. Vi jobber helt systematisk både med å få flere kvinner i de ulike lederstillingene og selvfølgelig også med likestillingspolitikk for øvrig.

Jeg er også enig med dem som sier at rekrutteringsprosessen kan være helt avgjørende, og at det er utrolig viktig hvordan man utformer den.

Det er utvilsomt at vi ser en gledelig utvikling i alle lederkategoriene i staten samlet sett. Vi er i dag faktisk halvveis til målet vi satte oss da vi startet, når det gjelder å oppnå 30 pst.-andelen av kvinner i lederstillinger samlet, og aldri før har andelen kvinner i toppledergruppene og mellomledergruppene samlet sett vært så høy. Det er jeg svært glad for, og det bør vi alle være glad for, selv om vi absolutt ikke skal minske innsatsen av den grunn. Som arbeids- og administrasjonsminister mottar jeg svært gjerne ytterligere kreative innspill om hvordan den utviklingen vi alle ønsker, kan gå raskere.

Helt til sist har jeg lyst til å gi uttrykk for at interpellanten har reist en svært viktig problemstilling, som etter min mening jevnlig bør debatteres.

Presidenten: Debatten i sak nr. 4 er avsluttet.

S a k n r . 5

Interpellasjon fra representanten Grete Knudsen til barne- og familieministeren:

«En av fire homofile under 24 år har forsøkt å ta sitt eget liv. Dette viser en undersøkelse fra Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA), utført på oppdrag fra tidligere statsråd Sylvia Brustad.

Vil statsråden legge frem en egen sak om homofiles livssituasjon med sikte på både å bedre forholdene for den enkelte og å endre de negative holdninger homofile blir møtt med?»

Grete Knudsen (A): Denne interpellasjonen tar utgangspunkt i NOVAs rapport om livssituasjonen for homofile og lesbiske i vårt eget land. Denne interpellasjonen har ikke til hensikt å lete opp lett synlige syndebukker. Denne interpellasjonen tar tvert imot mål av seg til å samle opp det vi er kjent med, få frem hva Stortingets flertall ønsker, og sikre at dette følges opp av Regjeringen, helst uten instruksjon.

Samtidig er dette en sak utover den enkeltes anliggende. I en omskiftelig og ustadig verden er menneskenes viktigste drivkraft søken etter mening og identitet, etter forankring i tilværelsen. Gjennom fornyet interesse for verdier, religion, seder og skikker søkes det etter tilhørighet.

I den globale politikken blir det viktig å legge til rette for en politikk som er sivilisert. I den nasjonale og lokale politikken er det viktig å legge til rette for verdier som er gjenkjennende i vår kultur, men som tar innover seg at vi lever i et flerkulturelt samfunn med minoriteter, og dermed sikrer og stiller oss slik at vi ikke avgrenser menneskerettedet bare til oss selv – dette nettopp fordi det også ville begrense våre muligheter til å gjøre en innsats på det internasjonale og globale planet.

Politikkens, statens og myndighetenes evne til å håndtere minoritetsproblematikk – med alle dens spenninger – handler også om hvordan vi makter å integrere og samhandle med dem som er forskjellige og som tenker og handler annerledes enn majoriteten til enhver tid gjør. Hvordan vi håndterer forskjellighet i vårt sivile samfunn,

vil i stor grad bestemme hvordan vårt samfunn vil se ut i det neste århundret. I så måte er minoritetenes situasjon, i dette tilfellet homofiles og lesbiskes situasjon, kanskje et av de største verdispørsmål vi er stilt overfor. Er ikke denne politikken basert på en verdi, solidaritet, kan ikke de det gjelder, reise seg fra nederlagene.

For meg viser dette et prinsipp for det som må være våre verdiholdninger i det små, men også i vår utenrikspolitikk. Den må være verdibasert, basert på solidaritet. Og vi har med vår kompetansekapital, som ligger i våre økonomiske ressurser og vårt høye utdanningsnivå, en tung moralsk forpliktelse når vi har kunnskapen inne til å bistå i arbeidet mot rasisme, for sosial og økonomisk utvikling, for bedring av menneskerettigheter og for fremming av toleranse

Derfor er det ikke nok at departementene på en lidenskapsløs måte settes i gang med det som skal rettes opp lovveien, selv om det også er påkrevd. Like fullt er det viktig, ikke bare å forstå og begripe, men å se denne kunnskapen som et virkemiddel til å endre og bevege oss i en mer menneskelig retning. Og her er vi ved politikens kjerne, slik jeg ser det, der det vi gjør av politiske håndgrep, ikke alene er det muligens kunst, men også tar inn følelsesmessig og bevisst at de grep vi tar, har en verdi, en følelsesforankring og en verdiforankring som leder oss videre til å gjøre det som er og kan synes umulig, mulig.

Det er denne verdi arbeiderbevegelsen vil føre videre. Det er denne forankring som førte til at da situasjonen til homofile ble tatt opp til debatt i partiets organer, begynte fordømmene å falle, også fordi en kunne se de lengre linjene, hva vi som samfunn hadde å tjene, og som ville føre til større medmenneskelig innsikt og mangfold.

Når vi går inn i det neste århundret med en målsetting om mer solidaritet, mer medmenneskelighet, mer demokrati og mer toleranse, kan vi ikke gjøre det ved å hegne om og forsvare bestående tanker og tolke alt bokstavelig fra fortiden. Vi må sikre institusjoners og politikkenes evne til å føre disse verdiene inn i et nytt århundre. Det fordrer å kunne se med kritiske øyne på oss selv, på de forordninger vi har etablert, på lover og regelverk. Motkreftene er mektige, slik vi har sett dem mot Rosemarie Köhn og Gunnar Stålsett, og slik vi har opplevd tausheten rundt den sjokkerende undersøkelsen som NOVA har fremlagt.

Jeg vil hevde at et åpent og aksepterende syn overfor homofile fra voksensamfunnets side vil minske risikoen for fremtidige overgrep. Unge homofile mangler ofte rollefigurer å identifisere seg med. Omgivelsene er ofte heterofile eller antas å være heterofile. De fleste unge homofile går derfor igjennom en lang og ofte traumatisk identitetssøkende prosess, bl.a. for å bli kjent med egne følelser og identitet. For ungdommene kan lærere med kunnskaper om og en åpen holdning til homofile fungere som en god støtte. Vi vet hva det motsatte er.

Det kan konstateres at spørsmål knyttet til seksuell identitet nå bare sjelden tas opp i skolen og sjelden tas opp ved lærerhøgskolene våre. Men i takt med den generelle holdningen fra samfunnet er det nå trolig flere ho-

mofile som vil være åpne om sin egen seksuelle identitet. For barn og unge i sin alminnelighet og homofile i særdeleshet er det da viktig at voksne som arbeider med barn og unge, har gode kunnskaper og en fordomsfri innstilling.

Når jeg har tatt utgangspunkt i dem som arbeider med barn og unge, og i særdeleshet skolen, er det fordi lovverket, ved f.eks. både det strafferettslige vernet vi har og partnerskapsloven, alltid vil måtte være supplement til øvrige tiltak for å redusere krenkelser og diskriminering.

Norge inntar, slik som det er nå, jumboplassen i Norden, i klasse med Hellas, Irland, Italia og Romania, som ikke har læreplaner i dette faget, mens seksual- og samlivsundervisningen er godt integrert i andre land. Jeg mener at man må ta inn både i grunnskolen og i ungdomsskolen helt andre holdninger og helt fra starten av de ulike familietyper: kjernefamilien, eneforeldrefamilien og enkjønnsforeldre. Senere i grunnskolen og i den videregående skole må en også ta opp til drøfting deres rettigheter. I faget hører også opplysninger om hiv og aids, om helse og om livsstil.

Når det gjelder litteratur, er det altfor lite på området i dag på utdanningssiden. Når det gjelder helsevesenet, har historisk sett mennesker med homofil identitet dårlige erfaringer med det offentlige hjelpeapparatet, særlig psykiatrien. Helbredelsesdebatten, som med ujevne mellomrom dukker opp i mediene og som profesjonene har til gode å engasjere seg imot, avholder mange mennesker fra å oppsøke hjelpeapparatet i frykt for å bli møtt med uvitenhet, fordommer og i verste fall med tilbud om «helbredelse».

Fordommer er en smittsom bakterie. Det beste forsvaret er mer kunnskap som kan gi medinnlevelse, men også etiske holdninger. De alvorlige helseproblemene, stoffmisbruket, som vi i dag opplever og som avsløres i NOVA-rapporten, krever forebyggende straktiltak. Det gjør det også innenfor kulturområdet, og jeg regner med at Kulturdepartementet også engasjerer seg i problematikken på en forpliktende måte.

Det bør etter min mening etableres midler til regionale, eventuelt fylkesvise, sentre bemannet av homofile/lesbiske fagpersoner, psykologer m.m., slik vi har en veldig god erfaring med fra det som er gjort i Sverige bl.a. Disse må ta utgangspunkt i homofiles organisasjoner, som er de som er mest kompetente i dag.

Å mestre å være annerledes, takle negative holdninger og samtidig bevare stolthet og verdighet, er med og utvikler en trygg identitet. Det må ressursentrene medvirke til. Så lenge man mangler opplysningsvirksomhet fra myndighetenes side, bør en også gi organisasjonene tilskudd, men ikke etter antall medlemmer, for det er jo altfor få som har stått fram, slik at det blir ikke reelt. Samtidig bør månedssavisen Blikk, på grunn av sin viktige oppgave, få ekstra tilskudd.

Når vi får kunnskap, endrer vi oss. Men like fullt tror jeg det er umulig å sette seg inn i andres situasjon og sette seg inn i hvordan det er å måtte skjule seg selv. Åpenhet krever enorm styrke, og forklarer hvorfor mange ikke orker å stå frem, men tvinges av oss som samfunn til å

leve med fornektelse, dette også fordi i det øyeblikk en personlig tar innover seg sin virkelighet, har en også konstatert at en er annerledes. Det slår i stykker alt som er forankret i det å være som alle andre.

Mange opplever rådløshet og fortvilelse. Det er en meget ustabil fase den enkelte gjennomgår. Det som i dag ble offentliggjort i VG om at homofile bruker mer alkohol og narkotika, bare bekrefter og forsterker egentlig situasjonen deres.

NOVA-undersøkelsen har vist toppen av et isfjell, der mange mennesker lider. Det som bærer med seg håp, er de siste årenes aksept av minoriteter, ikke minst gjennom innføring av partnerskapsloven. Men denne viten stiller også nå krav til raske handlinger. Man kan ikke vente med å få en helseplan for homofile, et sted å henvende seg for å få rådgiving og få endret læreplanene i grunnskolen.

Statsråd Valgerd Svarstad Haugland: Utgangspunktet for interpellasjonen er at ein av fire homofile under 24 år har forsøkt å ta sitt eige liv. Og det er alvorleg.

Den nyleg utkomne NOVA-rapporten «Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn» har gitt oss eit viktig og nødvendig bidrag til auka kunnskap om denne gruppa. Rapporten viser på den eine sida at livssituasjonen til homofile og lesbiske har betra seg samanlikna med tidlegare undersøkingar. Dei er m.a. meir opne om si seksuelle orientering enn før, og befolkningas holdning har endra seg i positiv retning. Men rapporten syner òg ei rekkje urovekkande tilhøve, særleg når det gjeld unge menneske.

Representanten Grete Knudsen trekker fram det av funna i rapporten som uroar både meg og Regjeringa mest. Eitt menneske som forsøker å ta sitt eige liv, er eitt for mykje, same kva årsaka er. Desse unge seier at motiva for å prøva å ta sitt eige liv, er at dei kjende seg isolerte og einsame, dei ønskte å koma vekk frå ein uuthaldeleg situasjon, dei hata seg sjølve, følte seg uverdige og ønskte å døy. I tillegg kjem at dei har langt fleire psykiske vanskar enn andre unge i same aldersgruppe.

NOVAs undersøking viser at lesbiske og homofiles barndoms- og ungdomstid ikkje i seg sjølv er spesielt problematisk. Det er avklaringsprosessen fram til å oppfatta sin eigen legning som framstår som vanskeleg. Mellom anna seier 13 pst. blant kvinnene og 16 pst. blant mennene under 25 år at verken mor eller far veit at dei er lesbiske eller homofile. Det må vera ei stor påkjenning å halda sitt eigentlege «eg» skjult for foreldra sine. Vi veit kor mykje det betyr å ha eit godt og ope forhold mellom born og foreldre for å skapa grunnleggande sjølvtilitt og tryggleik.

Ser vi på dei lesbiske og homofile i NOVAs undersøking under eitt, har dei aller fleste – ni av ti – eit godt forhold til familien sin. Berre ein av 100 har brote det. Dei har eit betre venskapsnettverk enn folk flest. Ni av ti har gode og fortrulege vener der dei bur. Åtte av ti menn og ni av ti kvinner seier at venene veit at dei er lesbiske eller homofile. Drygt tre fjerdedelar seier at dei omgåast både heterofile og lesbiske/homofile vener. Dette er blitt van-

legare enn tidlegare undersøkingar har vist. Meir enn to tredjedelar av kvinnene og halvparten av mennene er i eit fast forhold. Det er ein markert større del med høgare livskvalitet blant dei som er i parforhold, enn blant dei som ikkje er det. I det heile har livssituasjonen betra seg for dei lesbiske og homofile. Dei er blitt meir integrerte i «den sosiale veven» enn før. Dei opplever større samanheng i livet sitt.

Eg blir skulda for å villa definera problema som lesbiske og homofile slit med, som eit helseproblem, og skyva ansvaret frå meg og over til helseministeren. Når problema først har vorte så store at ein person ynskjer å ta sitt eige liv, bør vedkommande få hjelp frå det psykiske helsevernet. Men det primære er å førebygga at slike situasjonar oppstår. Her trur eg at Barne- og familiedepartementet saman med andre departement har mykje å gjera. Det er spesielt for dei unge under 25 år at det er nødvendig med tiltak. Det er blant desse at NOVA-rapporten har avdekt dei største problema.

Barne- og familiedepartementet samarbeider med Sosial- og helsedepartementet og Kyrkje-, utdannings- og forskingsdepartementet om oppfylging av NOVA-rapporten. Eg har som kjent hatt eit møte med Landsforeningen for Lesbisk og Homofil frigjoring – LLH – der vi drøfta rapporten, og der LLH la fram ynske om tiltak. Sosial- og helsedepartementet og Kyrkje-, utdannings- og forskingsdepartementet skal òg ha eit slikt møte med LLH, saman med meg. Eg tek sikte på å kalla saman til eit fellesmøte mellom departementa og LLH før sommeren.

Barne- og familiedepartementet har ansvar for den generelle barne- og ungdomspolitikken og medverkar til ulike tiltak og satsingar overfor born og ungdom. Som døme vil eg nemna innsatsen mot vald og mobbing, m.a. støtte til born og ungdom sin eigen innsats i det førebyggjande arbeidet. Med tilskot frå departementet gjennomførte ungdom i fritidsklubbar i 1996-97 over 50 prosjekt mot vald og mobbing i nærmiljøa deira.

Departementet gir vidare tilskot til foreldrerettleiing. Foreldrerettleiingsprogrammet er utvida til å gjelda skuleborn i aldersgruppa 7-18 år, og eit av måla er å auka foreldres sensitivitet i forhold til ungdom.

Desse og andre tiltak vil òg koma unge lesbiske og homofile til gode, sjølv om dei ikkje er retta spesielt inn mot denne målgruppa. Men det er òg nødvendig med spesielle tiltak retta mot lesbiske og homofile for å møta dei problema som NOVA-rapporten dokumenterer.

Vi vil i det vidare arbeidet leggja vekt på tiltak som vil betra forholda for den einskilde og spesielt for ungdom. Eg har m.a. tru på holdningsskapande arbeid og ikkje minst informasjon. Det er òg saker som har med ungdom å gjera som engasjerer mest når dei lesbiske og homofile blir spurde om kva for utfordringar som er dei viktigaste for å betra lesbiske og homofile sin livssituasjon. Den enkeltsaka som flest meiner bør prioriterast, er meir informasjon om homofili i undervisninga i grunnskulen – som òg interpellanten var grundig innom – og som nummer to er rangert hjelp til ungdom i den fasen dei vil «koma ut», som det heiter. Mange hevdar at jo tryggare unge lesbis-

ke og homofile blir på seg sjølve tidleg, dess færre vil leva i skjul, og dess betre får dei det. Det er nok rett for mange, men ikkje for alle. Vi må derfor òg ha respekt for dei som har ei homofil legning uten å villa – og for dei som vil innretta sitt eige liv som einsleg. Undersøkinga MMI gjorde for NOVA om holdningar i folket, viser at dei som har nære vener som er lesbiske eller homofile, er mest positive. Dette viser at openheit og integrasjon er viktig for å skapa forståing for lesbiske og homofile sine rettar og livssituasjon.

Departementet vil gi økonomisk støtte til ein nasjonal ungdomskonferanse i regi av LLH, som skal arrangerast i Bergen i mai. Representantar frå LLH sitt lokallag og frå uavhengige ungdomsorganisasjonar for homofile og lesbiske skal samlast for å diskutera NOVA-rapporten med utgangspunkt i egne erfaringar. Siktemålet er å drøfta nødvendige tiltak både frå dei lesbiske og homofile sjølve og frå det offentlege. Siktemålet er òg å knyta viktige nettverk.

Landsforeningen for Lesbisk og Homofil frigjoring har hatt og har ei viktig rolle når det gjeld informasjon om lesbiske og homofile sin situasjon. Dette er bakgrunnen for at LLH får driftsstøtte frå Barne- og familiedepartementet. Støtta utgjer 420 000 kr i 1999. Like før påske leverte det departmentsoppnemnde utvalet som har greidd ut ordninga med drifts- og prosjektstøtte til familie- og kvinnepolitiske institusjonar, si innstilling. Den er no ute på høyring. Fleirtalet går inn for ei omlegging av drifts- og prosjektstøtta. Det er foreslått at midlane til familie- og kvinnepolitiske organisasjonar blir samla i ein pott, og at 80 pst. blir nytta til grunnstøtte og 20 pst. til prosjektstøtte. Mellom anna foreslår fleirtalet at medlemstalet skal ha innverknad på kor mykje av grunnstøtaden som blir tildelt kvar einskild organisasjon. Departementet har ikkje tatt stilling til forslaget. Eg tar sikte på å presentera nye retningslinjer i budsjettet for år 2000.

No jobbar fleire departement saman og i god dialog med LLH for å koma fram til gode tiltak. Men eg har òg lyst til å leggja til – for å endra litt på avslutninga av innlegget mitt i forhold til det eg hadde tenkt, eg hadde vel eigentleg ikkje bestemt meg for korleis eg skulle koma tilbake til Stortinget med denne saka – at dersom Stortinget meiner at det er mest tenleg å gå vidare gjennom ei stortingsmelding, har eg sjølv sagt ikkje noko imot det.

Grete Knudsen (A): Jeg velger å tolke svaret til statsråden slik at hun virkelig har tatt innover seg at ett av fire unge mennesker har forsøkt å ta sitt eget liv fordi de ikke klarer å leve med situasjonen slik de opplever den, både sett fra sin egen side og i forhold til samfunnets holdninger. Jeg tolker det slik at denne virkeligheten har Regjeringen tatt innover seg, og at man vil gjøre noe – jeg viser også til statsministerens svar til meg i en spontanspørretime. Dette er så prekært at vi selvfølgelig er positive til en stortingsmelding – det er jo bra at statsråden sier det, slik at vi ikke trenger å votere over det – men jeg forutsetter også at statsråden ser at det er viktig å gjøre noe med helsetilstanden. Man må sette i gang opplysningsvirksomhet innenfor hele skoleverket, i lærerut-

danningen, for leger eller hva det nå måtte være, for å få mer kunnskap, slik at den enkelte selv får mer trygghet på sin egen identitet til å kunne klare sin egen hverdag.

Alt det andre statsråden nevnte om mer generelle tiltak for alle, er vi selvfølgelig enig i, men vi trenger en helt klar ekstra innsats overfor lesbiske/homofile når vi har fått en slik dokumentasjon som det vi har fått. Den kan ikke vente til vi får en stortingsmelding, som det vil ta veldig lang tid å få frem. Jeg håper at statsråden sier at man nå vil sette i gang disse helt konkrete tiltakene både når det gjelder helse og utdanning, og også gi et tilskudd til organisasjonen på 400 000 kr. For hva er 400 000 kr når det dreier seg om livene til unge mennesker? Den rette organisasjonen, den som sitter med kunnskapene, vil være organisasjonen for de homofile selv. Da forventer jeg – det sier statsråden – at den vil få den oppgaven, som faktisk myndighetene har et ansvar for, som gjelder opplysningsdelen, og dermed må den også kunne forventes seg mer midler. Men vil statsråden helt konkret sørge for at det blir gjort noe innenfor utdanning og helse nå, i tillegg til at vi får en bredere drøfting når stortingsmeldingen kommer?

Statsråd Valgerd Svarstad Haugland: Eg stussar litt over replikken til Grete Knudsen der ho seier: «Jeg velger å tolke ... at hun virkelig har tatt innover seg at ett av fire osv». Det er klart at det har gått inn på meg. Men eg følte nok, då rapporten blei lagd fram, at det var eg som sat på tiltalebenken, og det følte eg nok litt urettferdig. Sjølv sagt har det gått inn på meg – det er jo derfor vi har gått inn i dette arbeidet med fullt alvor. Eg har sagt at vi i samarbeid med KUF kjem til å leggja fram forslag til tiltak. Men eg kan ikkje her og no seia at alle forslag som kjem frå LLH, vil bli støtta. Det vil bli ei rekning som vil bli ganske stor, og som tidlegare statsråd veit Grete Knudsen ganske godt at det å hosta opp såpass mykje ekstra pengar over natta, er det ingen statsråd – ikkje før meg iallfall – som har fått til. Her er òg vi nøydde til å jobba grundig gjennom problemstillinga før vi prioriterer.

Eg reagerer òg litt på spørsmålet om kva 400 000 kr er når det dreiar seg om liva til unge menneske. Det kan ein gjerne stilla spørsmål om, men då har eg lyst til å fortelja Grete Knudsen og resten av forsamlinga at i 1990 fekk organisasjonen 1 mill. kr. Så blei beløpet gradvis redusert til ca. 550 000 kr, og det siste som den regjeringa som Grete Knudsen sjølv var med i, leverte frå seg då den gjekk frå borde, var at posten for støtte til organisasjonane, blei redusert med 300 000 kr. Då gjorde eg eit kutt som gjekk ut over alle organisasjonane, inklusiv LLH. Eg føler nok at her er vi iallfall fleire som skal ta på oss skulda for at organisasjonen ikkje har så mykje pengar som Grete Knudsen ynskjer han skulle hatt. Og eg kan ikkje lova stor auke i støtta til denne organisasjonen. Eg kan lova at dei dette året skal få like mykje som i fjor, men korleis det går vidare, må vi vurdere.

Eg har heller ikkje tatt standpunkt til innstillinga frå Sollie-utvalet, som har sett på måten å fordela midlane på. Men eg har iallfall ikkje tenkt å bruka økonomiske

verkemiddel negativt i forhold til den gruppa, men det er andre grupper som det òg må takast omsyn til i debatten om organisasjonsstøtte.

Når det gjeld løyvingar, kan eg òg leggja til at Blikk vel var, om ikkje den einaste, så kanskje ein av dei få publikasjonane som fekk ekstra stønad i fjor frå vår regjering, og det er eg òg glad for.

Vi har nok tatt innover oss alvoret, og vi vil koma tilbake igjen. Men mitt spørsmål og mi utfordring er eigenleg om vi skal koma tilbake igjen med ei stortingsmelding. Det synest eg er heilt greitt. Det har eg ingenting imot. No har vi mykje informasjon i NOVA-rapporten. Det er ikkje eit stortingsdokument, og dermed kan det vera greitt at Stortinget òg får han til ein grundigare gjennomgang gjennom ei stortingsmelding.

Grethe G. Fossum (A): Jeg synes ikke dette skal være en debatt om skyld og skam, men om menneskers likeverdige og samtidig enestående stilling som individ. Det betyr at alle skal ha de samme mulighetene til menneskelig vekst og utfoldelse. Likeverdet forutsetter at ulike meninger, livssyn og kulturer møtes med toleranse og gjensidig respekt på grunnlag av universelle menneskerettigheter.

Jeg tror at det skal være utgangspunktet når vi i dag setter søkelyset på de homofiles livssituasjon, med siktepunktet å bedre forholdene for den enkelte og endre de negative holdninger som faktisk finnes i det norske samfunnet i dag.

Vi nordmenn har en historie når det gjelder diskriminering av minoriteter i Norge. La meg nevne tatere, sigøynere, samer, jøder og også homofile og lesbiske. Selv om de offisielle overgrepene vi tidligere har gjort mot disse minoritetene, nå heldigvis er historie, er det i hvert fall én minoritetsgruppe igjen, nemlig de homofile og lesbiske, og de trenger vår oppmerksomhet.

Statsråden nevnte at situasjonen for de homofile og lesbiske synes noe bedre etter NOVA-undersøkelsen. Kan det være partnerskapsloven som har gitt denne forbedringen – en partnerskapslov som Kristelig Folkeparti gikk imot?

Ulrich Kartzke har sagt følgende om toleranse:

«Å vise toleranse ligner en linedans: Det gjelder å styrte hverken seg selv eller motstanderen ned fra linen.»

Det er nettopp dette diskusjonen rundt de homofiles og lesbiskes levekår handler om. Man må ikke «styrte» mennesker med en annen seksuell legning «ned fra linen» gjennom intoleranse, myter og uvitenhet. Samfunnet setter trange verdinormer for den som, ut fra flertallet, blir oppfattet som annerledes. For homofile eller lesbiske som i utgangspunktet ofte har brukt lang tid på å akseptere sin egen legning, blir vår intoleranse en ekstra byrde og oppfattet som om samfunnet vil «styrte» dem utfor linen. Oppslag der kristne miljøer snakker om homofili som en sykdom som kan helbredes, i kombinasjon med uvitenhet og myter rundt det å leve som homofil eller lesbisk, gjør ikke livskvaliteten og levekårene spesielt lette for de homofile og lesbiske.

Jeg er enig med interpellanten i at det som finnes av diskriminerende lovverk, må fjernes, og at vi i framtiden må sørge for at § 55 A i arbeidsmiljøloven, som gir Den norske kirke grønt lys for yrkesforbud for lesbiske og homofile i vigslete stillinger, samt adopsjonsloven, blir fjernet, slik at vi ikke igjen må be om unnskyldning for de overgrep det offentlige har gjort.

Ola T. Lånke (KrF): Det er alvorlige forhold om homofiles livssituasjon som avdekkes i NOVA-rapporten. Det er svært alvorlig at en av fire homofile under 24 år har forsøkt å ta sitt eget liv. Selvmord eller selvmordsforsøk er vanligvis uttrykk for en dyp, personlig krise.

Generelt vil jeg si at vi har et samfunnsmessig problem når holdninger overfor medmennesker får de konsekvensene NOVA-rapporten viser til. Unge homofile er, ifølge denne undersøkelsen, ekstra utsatt for å havne i denne situasjonen. Dette faktum må vi alle ta på alvor.

Høy selvmordsfrekvens er imidlertid ett av flere forhold som blir avdekket i rapporten. Det er verdt å merke seg også andre funn beskrevet i rapporten som kan være et tidlig uttrykk for en vanskelig livssituasjon, som:

- problemer med selvaksept og selverkjennelse i ungdomstiden
- diskriminering på arbeidsplassen i form av sosial utstøtning og mobbing
- at yngre lesbiske kvinner er utsatt for vold dobbelt så ofte som andre yngre kvinner
- at lesbiske og homofile markert oftere blir utsatt for trusler om vold enn kvinner og menn i den generelle befolkningen
- at bruk av illegale, narkotiske stoffer er klart høyere blant lesbiske og homofile enn i befolkningen for øvrig

Følelse av isolasjon og ensomhet, ønske om å komme vekk fra en utholdelig situasjon, avmakt, forhold til framtid og problemer med å akseptere seg selv som lesbisk/homofil var de fire vanskeligste motivene som ble oppgitt for selvmordsforsøket.

Jeg er glad for at statsråden tar dette problemet alvorlig og vil følge opp ved å sette inn nødvendige tiltak fra statens side.

Det er på ingen måte grunn til å bagatellisere rapportens alvorlige budskap, men jeg vil føye til at det også ble gjort positive funn i undersøkelsen. Det viser seg at lesbiske og homofile i NOVA-undersøkelsen har gode vennskapsnettverk. De har i større grad fortrolige venner og oftere vennekontakt enn kvinner og menn i den generelle befolkningen. Fra annen forskning vet vi at gode nettverk hever livskvaliteten og virker helsefremmende. Her har den tradisjonelle kjernefamilien kanskje noe å lære av de homofile?

Kristelig Folkeparti har blitt beskyldt for å ha en fordømmende holdning overfor homofile. Det beklager jeg. Samtidig må jeg si at jeg ikke kjenner meg helt igjen i det bildet en del tegner av Kristelig Folkeparti på dette området.

Vi bør vel sant å si alle ta et ansvar for de nedverdiggende, de negative, holdningene mange homofile har blitt møtt med.

Lederen for Landsforeningen for Lesbisk og Homofil frigjøring, Knut Sverre Røang, ble intervjuet i Dagbladet sist søndag. Han var også bekymret for unge homofile. Spesielt la han vekt på skolens viktige oppgave i holdningsarbeidet.

De fleste av oss har en tendens til å ta avstand fra og flykte fra det ukjente og det som er annerledes. Homofile er en minoritetsgruppe, men det gir oss ingen unnskyldning for ikke å vise sann respekt.

Det kan være interessant å merke seg at den nylig publiserte «Religionsundersøkelsen 1998» eksempelvis avdekker at det har skjedd en markant endring i synet på homofile blant kirkeaktive siden forrige religionsundersøkelse i 1991.

Sonja Irene Sjøli (H): Jeg vil gi honnør til interpellanten for en grundig gjennomgang av disse problemstillingene.

Rapporten fra NOVA viser at situasjonen for lesbiske og homofile har bedret seg på de siste 20 årene. Mye av årsaken til de positive endringene i livssituasjonen er trolig knyttet til endringer i folks holdninger. Holdningene i befolkningen er en viktig premisse for deres livssituasjon, både fordi holdningene påvirker de unge lesbiske og homofile i en fase hvor de skal bygge sin identitet, og fordi negative holdninger kan slå ut i form av krenkende reaksjoner overfor lesbiske og homofile som er åpne og synlige.

Undersøkelsen viser også at når det gjelder utdannings- og inntektsnivå, slår det positivt ut i forhold til befolkningen generelt. Men når det gjelder sosialt nettverk og sosial kontakt, er bildet annerledes. Sosial isolasjon ser ut til å være et større problem enn hos befolkningen generelt. Lesbiske og homofile har dårligere helse, og det er stort rusmiddelbruk, og svært mange er plaget av angst og depresjoner.

Det er blant de unge kvinnene og mennene at problemet er størst. Som flere har vært inne på, har en av fire under 25 år forsøkt å ta sitt eget liv. Det er meget alvorlig. De opplever mobbing, trakassering og utfrysing både på arbeid og i skole i mye større grad enn ungdom ellers. Enda mer alvorlig er det at denne gruppen er mye mer utsatt for vold og trusler, faktisk dobbelt så mye som blant øvrig ungdom i samme aldersgruppe.

Undersøkelsen fra NOVA viser at det ikke er tvil om at mange lesbiske og homofile ungdommer opplever en ungdomstid med særlig store belastninger. Jeg er enig i at det trengs mer informasjon om homofili i undervisningen på grunnskolen. Det vil gjøre det lettere for de unge å utvikle en positiv selvoppfatning og hjelpe dem videre i en vanskelig fase.

Det er viktig at de møtes med toleranse og respekt, og selvfølgelig må de ha de samme grunnleggende rettighetene som alle andre.

Jeg er enig med interpellanten i at det er viktig å handle raskt, fordi helseproblemene og stoffproblemene er store. Samtidig mener vi at det er behov for å gå dypere med disse spørsmålene. Det krever, som statsråden var inne på, en samordning mellom ulike departementer for å

få en best mulig handlingsplan som kan virke raskt. I tillegg mener vi at vi gjennom en stortingsmelding har muligheten til å drøfte disse problemene mer inngående.

Jeg har tillit til at Regjeringen har tatt virkeligheten innover seg, og jeg er enig i alle de generelle tiltakene for barn og ungdom som statsråden var inne på. Men denne gruppen trenger ekstra innsats etter det som er avdekket i NOVA-rapporten.

Jeg vil på vegne av Høyre og Sosialistisk Venstreparti fremme følgende forslag:

«Stortinget ber Regjeringen legge frem en stortingsmelding vedrørende lesbiske og homofiles levekår og livskvalitet i Norge.»

Presidenten: Sonja Irene Sjøli har tatt opp det forslaget hun refererte.

Unn Aarrestad (Sp): Eitt sjølv-mord er eitt for mykje, og det var opprørande å lesa i Aftenposten om Kai-Rune som 20 år gamal ikkje makta meir, fordi han var redd for at venner og familie skulle venda han ryggen når det vart kjent at han var homofil.

Eg deler sjølv-sagt representanten Knudsens bekymring over at kvar fjerde lesbiske/homofile har prøvd å ta sitt eige liv. Den kunnskapen me har frå NOVA-rapporten «Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn», er unik i nordisk samanheng. Rapporten legg fram ein omfattande dokumentasjon som dreier seg om tema som familieband og sosiale nettverk, samliv og born, open framferd og rusmiddelbruk.

Eg er glad for rapporten, som er utarbeidd på initiativ frå tidlegare barne- og familieminister Brustad. Men Arbeidarpartiet bør likevel ikkje vera altfor kjepphøg overfor sitjande regjering. Så seint som sommaren 1996 avslø regjeringa Harlem Brundtland ungdomsorganisasjonane AUF, Senterungdommen og SU sitt forslag om å leggja fram ei stortingsmelding med tiltak for å stansa den omfattande diskrimineringa av homofile i Noreg. Når eg les i Aftenposten i dag at representanten Knudsen vil ha raskare handling enn det ei stortingsmelding vil kunna gi, er det grunn til å undrast når same personen var statsråd i nemnde Harlem Brundtland-regjering. Då skjedd ingenting!

Men tilbake til saka. Særleg urovekkjande i NOVA-rapporten er det at dei unge lesbiske/homofile peiker seg ut som ei spesielt belasta gruppe. Samanlikna med befolkninga generelt og eldre homofile har langt fleire unge homofile opplevd trakassering, mobbing og baksnakking på arbeidsplass og studiestad. Mengda som har vorte truga med vald, er om lag fem gonger større enn blant dei unge i den generelle befolkninga. Lesbiske/homofile under 25 år skil seg mest negativt ut når det gjeld psykiske vanskar.

Men heldigvis er ikkje biletet heilsvart. Det er nå enklare å vera homofil enn tidlegare. Dei aller fleste har eit godt forhold til sin familie, og dei fleste er opne om si seksuelle legning.

Men sjølv om samfunnet kan visa til positive utviklingstrekk, er det framleis mange homofile som føler seg

usynleggjorde og utstøytte. Unge homofile har få førebilete når dei skal forma sitt eige sjølvbiletet.

Det er først og fremst haldningsskapande arbeid, synleggjering og bevisstgjerung som kan betra situasjonen for dei homofile. Skulen er i ein nøkkelposisjon når det gjeld meiningsdanning og -bryting for born og unge. Det er òg viktig å kanalisera informasjon gjennom dei homofile og lesbiske sine organisasjonar.

Med bakgrunn i dette tykkjer eg det er fint med det forslaget som nå ligg føre, og eg håpar at det får fleirtal her.

Ågot Valle (SV): Jeg er helt enig med interpellanten når hun sier at minoritetenes situasjon er et av de største verdispørsmål i dette samfunnet. For SV er kampen for homofil og lesbisk frigjøring en del av kampen for et samfunn uten noen form for undertrykking, et samfunn som er tuftet på solidaritet, frihet og likhet – et samfunn tuftet på likhet, men ikke på likedanhet. Vi vil ha et samfunn med frihet til å være forskjellig, med frihet til å leve eget liv på egne premisser og også til å leve ut kjærlighet og vise den fram når kjærligheten er rettet mot eget kjønn.

Homofile og lesbiske har akkurat det samme menneskeverdet som alle oss andre, og det må være gjennomgående i hele samfunnstenkinga. Det setter krav til hvilke signaler storsamfunnet via politiske vedtak sender til de homofile og lesbiske. For eksempel vil retten til adopsjon ut fra hva som er ungers beste, og der ingen blir utelukket på grunn av seksuell legning, være et slikt signal. Hva vi definerer som familie, er et annet.

Vi i SV ser på lesbiske og homofile konstallasjoner på lik linje med heterofile, og det er viktig at alle gjør det. Da må det være et tankekors at tallene i denne NOVA-rapporten, som statsråden også sa, klart viser at de som lever i parforhold, har bedre psykisk helse enn de som lever alene. NOVA-rapporten synleggjør med sjokkerende tydelighet behovet for en kraftig satsing på forbedring av homofiles og lesbiskes levekår. Når hver fjerde unge homofile har prøvd å ta sitt eget liv, kan ingen som har ansvar, lenger løpe fra dette ansvaret, og jeg synes denne debatten er et bevis på at heller ingen vil gjøre det nå.

De rystende levekårene til homofile og lesbiske skyldes diskriminerende holdninger med derpå manglende støtte, sosial utstøting og trakassering. Det er et offentlig ansvar å gjøre noe med fordommene, og det må en samordnet innsats til. Det må, som flere har vært inne på, settes inn tiltak i arbeidsliv, i skolen, i familievern, i barnevernet, i helsesektoren, på kulturområdet og blant ungdomsorganisasjoner. Vi mener også det er på tide at flere skjønner hvilken betydelig innsats LLH gjør, og at det er den eneste organisasjonen som faktisk har tatt et helhetlig ansvar. Derfor må LLH sikres økonomisk. Jeg håper at statsråden vurderer det når hun skal ta opp tildelinga til den type frivillige organisasjoner, og ser at her gjør LLH en helt unik innsats.

Så er jeg glad for at statsråden er positiv til at det blir utarbeidet en stortingsmelding. Det trengs for å få til en helhetlig politikk, likeså at Stortinget tar sin debatt og

gjør forpliktende vedtak. Vi er også enig i at det må handling til nå, men det ligger altså ingen motsetning i det.

A s m u n d K r i s t o f f e r s e n hadde her overtatt presidentplassen.

Helene Falch Fladmark (V): Homofile i Norge møtes fremdeles med fordommer og til dels åpen motstand og forakt. Dette er ikke verdig et liberalt samfunn i 1990-årene. Den allmenne kunnskapen om homofile burde være så stor at det ikke for noen skulle være en belastning å stå fram med sin legning. Det burde være en selvfølge at omverdenens oppfattelse av et medmenneske baserer seg på hvem en er, ikke hvem en forelsker seg i. Det burde ikke vært nødvendig å ta opp homofiles situasjon spesielt. Men dessverre viser denne NOVA-rapporten at så ikke er tilfellet. At omgivelsenes negative holdninger til homofile kan ha ført til at unge mennesker har vurdert og forsøkt å ta sitt eget liv, er nedslående og veldig tankevekkende.

Nå skal det være sagt at psykiske problemer ofte er sammensatte og har kompliserte årsaksforhold. Men som politikere har vi et ansvar for samfunnsutviklingen, og vi har et ansvar for å forhindre at omgivelsenes holdninger oppleves som en tilleggsbelastning for den som fra før sliter med å finne seg selv og sin identitet. Det er provoserende å se de utfallene som homofile utsettes for, bl.a. av de såkalte homo-helbredene, som tydeligvis mener at homofili er en sykdom. Denne fordommen undergraver homofiles verdighet, og det er slike fordommer vi som politikere har et ansvar for å møte.

Men heldigvis har ikke alle unge homofile det like vanskelig. Det har skjedd gledelige endringer i det norske samfunnet de siste tiårene. Jeg tør ikke tenke på hvor mange homofile som har levd og lever et ulykkelig liv fordi de har forsøkt å fortrenge sin legning og presse seg selv inn i et såkalt vanlig familiemønster fordi det var forventningene fra omverdenen. Men filmen «Fucking Åmål», som går på norske kinoer, viser oss at homofil kjærlighet kan skildres uten at den problematiseres. Det er nemlig normalt å være homofil, og det er dette samfunnet må synliggjøre. Men vi kan ikke overlate jobben til filmskapere og frivillige organisasjoner, selv om de siste selvfølgelig har en svært viktig oppgave og må få støtte for sitt arbeid. Holdninger påvirkes også av lovverk og kunnskap som formidles i skoler og barnehage. Politikere har med andre ord en oppgave. Dagens debatt tyder på at både regjering og storting innser at vi har et ansvar og ønsker å gjøre noe med det.

Jeg er glad for at barne- og familieministeren har tatt tak i problemene som synliggjøres i rapporten, og at hun samarbeider med andre departementer og homofiles organisasjon for å gjøre noe med problemene. Etter Venstres syn bør dette arbeidet omfatte en bred gjennomgang av homofiles livssituasjon og departementenes virkemidler. Problemstillingen er sammensatt, og det er viktig at flere departementer samarbeider om tiltak, slik statsråden legger opp til. Nettopp derfor vil en stortingsmelding

som inkluderer en prioritert tiltaksliste i en handlingsplan, være nødvendig. Men dette må selvfølgelig ikke være til hinder for at statsråden allerede nå setter i gang tiltak.

Aud Gaundal (A): Da Stortinget i 1998 behandlet lov om endringer i lov av 4. februar 1997 om arbeidervern og arbeidsmiljø, kom det klart fram at Stortinget var delt i synet på homofiles situasjon. Man konkluderte i kommunalkomiteen i forbindelse med § 55 A, som omhandler forbud mot diskriminering i ansettelsesforhold – det gjaldt andre ledd – med at det var et sterkt behov for vern mot diskriminering ved ansettelser for lesbiske og homofile utover den beskyttelse mot diskriminering som allerede var nedfelt i arbeidsmiljøloven. Men flertallet, unntatt SV og Arbeiderpartiet, ville paradoksalt nok at dette ikke skulle gjelde for religiøse trossamfunn. Arbeiderpartiet mente at det ikke var riktig at Den norske kirke som den eneste arbeidsgiver og organisasjon i Norge skulle ha en eksklusiv rett til å diskriminere med bakgrunn i seksuell legning. Arbeiderpartiet ville ikke støtte et nytt tredje ledd om unntak for trossamfunn, fordi det kan føre til en situasjon som gjør at motstandere av homofile og lesbiske med loven i hånd kan tvinge gjennom et nei til ansettelse av homofile og lesbiske.

I ettertid er det kommet fram – bl.a. fra advokat Thor-Erik Johansen, som må sies å være ekspert i arbeidsrett – at den lovformuleringen flertallet vedtok, synes å være lovstridig. Vårt lovverk bygger på forbud mot diskriminering og er ikke et lovverk som gir åpning for at enkelte, eller enkelte grupper, med bakgrunn i lovformulering kan diskrimineres.

Jeg er enig med dem som sier at verden ikke går framover for de homofile og lesbiske bare via lovverket. Det handler selvsagt om holdninger, og der har vi alle sammen et ansvar. Likevel er det i denne debatten viktig for oss i Arbeiderpartiet å understreke at det også i lovverket må gjøres endringer for å bedre situasjonen for den gruppen av våre medmennesker.

Representanten Sjøli sier at holdningene har endret seg de siste 20 årene, og da i positiv retning. Det kan jeg være enig i. Men når representanten Unn Aarrestad sier at ingenting har skjedd med Arbeiderpartiet, mener jeg – i all beskjedenhet – at det er Arbeiderpartiets politikk som er årsaken til at verden tross alt har gått litt framover.

Per Sandberg (Frp): Nå har sannsynligvis verden gått framover uavhengig av Arbeiderpartiet.

Det var en representant som snakket om å løpe fra ansvaret vedrørende de homofiles situasjon ut fra NOVA-rapporten. Fremskrittspartiet har ikke til hensikt å løpe fra noe ansvar, men vi vil ikke støtte forslaget om en egen stortingsmelding for de homofile.

Det har vært en debatt om homofili, og betraktninger om hvorvidt dette er en sykdom eller ikke. Psykolog Elsa Almås har i forbindelse med denne debatten i hvert fall slått fast at homoseksualitet er friskmeldt av medisinske og psykologiske autoriteter, og at homofobi dermed ikke

bør eksistere. Det er jo det representantene her er inne på, synes jeg. Forskjellige representanter peker på og slår fast at homofile har samme menneskeverd som alle andre. Ja, selvfølgelig har de det! Det er da ikke noe vi i Stortinget trenger å slå fast at ingen mennesker mangler menneskeverd. Selvfølgelig har alle det.

Representantene legger fram NOVA-rapporten som et bevis på at det eksisterer homofobi i Norge. Jeg er av den overbevisning at fokusering på enkelttiltak – eller stortingsmeldinger for den del – på enkeltgrupperinger eller mennesker med avvikende seksuell legning, skaper manglinger som setter forskjellige menneskegrupper i bås.

Det er ikke nødvendig med noe nytt regelverk eller lovverk. Det eksisterer allerede. Vi har et godt regelverk som skal motvirke diskriminering i alle former. Det alle sammen har snakket om, er holdningsendringer. Og det er selvfølgelig her vi må sette inn ressursene. Hver enkelt av oss, alle sammen i dette landet, må bidra til å skape holdninger som aksepterer at mennesker er forskjellige, og ut fra det ståstedet må hver enkelt prøve å endre de holdningene som eksisterer.

En annen ting en kan spørre seg om, er hvorvidt de homofile har friskmeldt seg selv. Har de akseptert sin seksuelle legning og de naturgitte begrensninger som ligger i akkurat dette? Eller er det slik at de skal bruke NOVA-rapporten til å nå igjennom i denne saken og prøve å få aksept både internt og eksternt?

Grete Knudsen (A): I vår skjebnesvangre tid, i en periode der Norge faktisk deltar i krig – et talende eksempel på tilkortkomming – i en periode der vi mer enn tidligere får inn på netthinnen hva rasisme betyr, hva vold overfor minoriteter betyr og hva toleranse betyr, må vi både skjønne og gjøre noe med det. Og da snakker ikke jeg, som den forrige representanten, om at noen har avvikende atferd. De han snakker om, representerer et spekter av ulike grupperinger og minoriteter i vårt samfunn, som har akkurat de samme mulighetene og rettighetene, og som slett ikke skal bli pekt på.

Jeg tror vi blir nødt til å strekke oss etter andre lyspunkter enn dem som er knyttet til tradisjonene. Og da har jeg lyst til å nevne de av de homofile som har tatt og tar belastningen med å stå frem. De fortjener en virkelig hyllest og er en inspirasjon for andre til å bygge opp selvrespekten sin og ha meningers mot. Fra NOVA-rapporten vet vi at vi som samfunn har grunn til å skamme oss, og at vi må handle nå. Når vi også vet at NOVA-rapporten dreier seg om de sterkeste blant de homofile – denne rapporten dreier seg om de aller sterkeste – og likevel vet hvor sørgelig det står til, vet vi også hva åpenhet, informasjon og kunnskap har å si. For å si det med den svenske forfatter og dramatiker Inga Lindsjö: Grav vekk alt det gale vi før har gjort.

Det har gått sent lovveien. Man behøver ikke ta noen diskusjon i denne salen om hvem som har stått for gradvis å legge frem alt lovverket som dreier seg om å gå i den riktige retningen. Men på slutten av denne debatten ber jeg om at statsråden klarlegger det hun sa i sin oppsummering etter det første innlegget, at Regjeringen vil

komme tilbake med tiltak for utdanning og helse, og jeg håper også et sted der det skal være mulig å henvende seg for den som trenger rådgivning, enten det er samfunn, myndigheter eller den enkelte selv. I tillegg forstår jeg det slik at Regjeringen vil legge frem en stortingsmelding. Det vil være interessant å vite når Regjeringen anser det riktig å komme med denne, for det har litt å gjøre med hvorvidt det skal voteres på slutten av dagen.

Statsråd Valgerd Svarstad Haugland: Eg har lyst til å begynna med å seia at dette har vore ein debatt som har vore lite prega av å legga skuld og skam på enkelte. Nokre små hint både her og der har det vore, men vel ein av dei rolegaste debattane om dette temaet som eg har vore med på. Det set eg pris på. Det er vanskelege og alvorlege saker vi tar opp til debatt, og dei bør òg behandlast med den vørndnad og det alvor som saka inneheld.

Eg har lyst til å kommentera nokre få ting, bl.a. diskriminering i forhold til lovverket. Blant anna blei lovverket i forhold til adopsjon nemnt. Då har eg lyst til å understreka veldig klart frå talarstolen at for meg er det utenkeleg å gå inn for adopsjon for homofile. Eg har òg lyst til å peika på at i undersøkinga frå NOVA blir det sagt at det er om lag ein av ti som vil adoptera dersom retten til det kjem. Det viser at det ikkje er så stort press, anna enn at retten skal ein ha, men ein har ikkje i så veldig stor grad tenkt å nytta han. Der vil forholdet til borna bli det viktigaste for meg. Dermed ynskjer eg ikkje å opna for ein generell rett for homofile og lesbiske til å adoptera.

Så har mange understreka dette med å ha respekt for alle. Då har eg lyst til å seia at det betyr at ein òg må ha respekt for religiøse samfunn som har sitt utgangspunkt. Eg trur ingen av oss, kanskje med unntak av ein, er teologiske ekspertar, og vi har veldig lett for å ta standpunkt om vanskelege teologiske problemstillingar. Eg har lyst til å understreka at eg synest dette er vanskeleg sjølv, men eg har tillit til leiarane våre innanfor Kyrkja. Der har dei tatt eit standpunkt, og denne regjeringa ynskjer å respektera det Den norske kyrkja står for i denne saka. Den respekten som ein skal visa dei homofile og lesbiske, bør ein òg visa kyrkjесamfunn og religiøse samfunn. Det ventar eg faktisk.

Så har eg lyst til å trekka fram ei problemstilling som òg er interessant. På den eine sida vil homofile og lesbiske at ein skal behandla dei på akkurat lik linje med alle andre. På den andre sida skal ein ha mange særtiltak. Det passar ikkje alltid som hand i hanske, og eg veit at dei sjølv er opptatt av kva dei skal legga seg på. Eg trur vi treng nokre særtiltak. Samtidig har eg lyst til å understreka at det å ha generelle tiltak i forhold til ungdom, om mobbing og vald, og å få foreldrerettleiingsprosjekta inn i arbeidet, er positivt. Vi kjem til å jobba vidare saman med SHD og KUF. Vi vil òg ha møte med LLH. Eg har sagt at dersom Stortinget ynskjer ei stortingsmelding, skal eg gjera jobben, men eg ynskjer at Stortinget skal gi til kjenne om det er det ein ynskjer. Elles vil eg jobba vidare med den planen eg har i forhold til SHD og KUF. Men dersom stortingsmelding er ynskjeleg – på den måten kan ein òg få drøfta meir innhaldet i NOVA-rapport-

(Statsråd Svarstad Haugland)

en – seier eg gjerne ja til det, men eg ynskjer at Stortinget skal votera over forslaget.

Grete Knudsen (A) (fra salen): Jeg ber om å få rette opp en misforståelse.

Presidenten: Ja, under sterk tvil får Grete Knudsen ordet.

Grete Knudsen (A): SV og Høyre har lagt frem et forslag om en stortingsmelding. Arbeiderpartiet har sagt at de er enig i det. Senterpartiets representant har sagt seg enig i det. Da må jeg faktisk spørre: Er det slik at statsråden vil ha en votering i salen over det?

Statsråd Valgerd Svarstad Haugland: Det ligg eit forslag på bordet, og det synest eg at partia skal få lov å gi uttrykk for om dei er einige i eller ikkje. Eg har sagt at eg lagar gjerne ei stortingsmelding, men det er ikkje eg som skal råda Kristeleg Folkeparti sine representantar. Det er det andre som skal gjera. Men eg ynskjer at Stortinget skal visa gjennom stemmegiving kven som vil ha ei stortingsmelding, og kven som ikkje vil ha det. Det trur eg òg kan vera greitt for arbeidet vidare.

Presidenten: Da anser presidenten det som uttrykkelig klargjort hva som lå i statsrådets svar.

Debatten i sak nr. 5 er dermed omme.

(Votering over forslag, se side 2771)

S a k n r . 6

Innstilling fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om forslag fra stortingsrepresentantene Sylvia Brustad og Karita Bekkemellem Orheim om at enslige skal få muligheten til å adoptere på lik linje med andre dersom søkeren oppfyller de krav til ressurser og omsorgsevne en bør sette til adoptivforeldre (Innst. S. nr. 111 (1998-99), jf. Dokument nr. 8:111 (1997-98))

Presidenten: Etter ønske fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen vil presidenten foreslå at debatten blir begrenset til 1 time og 15 minutter, og at taletiden blir fordelt slik på gruppene:

Arbeiderpartiet 25 minutter, Fremskrittspartiet 10 minutter, Kristelig Folkeparti 10 minutter, Høyre 10 minutter, Senterpartiet 5 minutter, Sosialistisk Venstreparti 5 minutter, Venstre 5 minutter og Tverrpolitisk Folkevalgte 5 minutter.

Videre vil presidenten foreslå at det blir gitt høve til replikkordskifte på inntil tre replikker med svar etter innlegg fra hovedtalerne fra hver partigruppe og fem replikker med svar etter innlegg fra medlemmer av Regjeringen.

Videre blir det foreslått at de som måtte tegne seg på talerlisten utover den fordelte taletid, får en taletid på inntil 3 minutter.

– Det anses vedtatt.

May-Helen Molvær Grimstad (KrF) (leiar av komiteen og ordførar for saka): Dokument nr. 8:111 frå stortingsrepresentantane Sylvia Brustad og Karita Bekkemellem Orheim om at einslege skal få høve til å adoptere på lik line med andre dersom søkeren oppfyller dei krava til ressurser og omsorgsevne ein bør sette til adoptivforeldre, har ikkje fått fleirtal i komiteen.

Komiteen er derimot einig i at ingen har krav på eller rett til å adoptere. Komiteen tar utgangspunkt i at adopsjon alltid må vere til barnets beste. Alle som søker om å få adoptere, må difor underleggast ei streng vurdering, der ein må legge vekt på at søkeren både har føresetnad og moglegheiter for å gi barnet ein trygg og harmonisk oppvekst. Så langt er komiteen einig, men deler seg i synet på einslege og adopsjon. Eg går ut frå at dei ulike partia vil ta for seg sine synspunkt.

Dagleg blir vi minna om mange barn som lid og manglar ein heim. I adopsjonsdebatten vi har hatt i Noreg, kan ein få inntrykk av at mange av dei foreldreause barna er tilgjengelege for adopsjon. Men slik er ikkje røyndomen. I barnas heimland er adopsjon til utlandet ofte eit svært kontroversielt og kjensleprega politisk spørsmål, og det kan vere sterke krefter i landet som motarbeider utanlandsadopsjon. Det er faktisk ikkje slik at millionar av barn ventar på ein ny heim i eit rikt vestleg land, men millionar av barn treng hjelp.

Det er i dag tre adopsjonsforeiningar som formidlar adopsjon frå utlandet, og det er kø av godkjende par som ventar på å få tildelt adoptivbarn.

Det er ofte ikkje stor skilnad på om ein lever saman med eigenfødde eller adopterte barn. Men når ein lever med barn frå eit anna land, møter ein ofte ein del ekstra utfordringar. Barna kjem frå ein annan kultur og ser som regel annleis ut enn adoptivforeldra. Barn som blir adopterte frå utlandet, har på ein eller annan måte mista dei som naturleg skulle ha vore omsorgspersonar. Ofte veit ein lite om barnets bakgrunn, men vi veit at mange av desse barna lid av underernæring eller understimulering. Nokre av barna har også opplevd fysisk og psykisk mishandling. Sjølv om dei fleste adoptivbarna som veks opp i Noreg, klarer seg bra, vil nokre, m.a. på bakgrunn av problem i tidleg barndom, ha periodar som kan vere spesielt krevjande. Adoptivbarna kan ha med seg ein «handbagasje» som dei nye foreldra ikkje kjenner til. På bakgrunn av dei mange usikre faktorane ved utanlandsadopsjon har vi ekstra strenge retningslinjer ved handsaming av adopsjonssøknader, og det meiner vi i Kristeleg Folkeparti at det framleis må vere.

Debatten som har gått om adopsjon, har vore meir prega av vaksnes ønske om å få barn enn av det behovet barna har for foreldre.

Arbeidarpartiet foreslår at einslege skal få moglegheit til å adoptere på lik line med andre. Kristeleg Folkeparti meiner at det må stillast strengare krav til einslege enn til par, nettopp fordi det er meir krevjande å vere aleine om eit adoptivbarn enn når det er både ei mor og ein far.

Av dei nye retningslinjene frå Barne- og familiedepartementet går det fram at ein i enkelte tilfelle kan opne opp for einslege søkarar der andre forhold kan kompen-

sere for at det berre er ein forelder. I forskriftene har det såleis vore ei oppmjuking i forhold til einslege og adopsjon. Denne oppmjukinga blei gjord etter at Arbeidarpartiet fremma Dokument nr. 8-forslaget, men vi går ikkje så langt som representantane Brustad og Bekkemellem Orheim gjer i Dokument nr. 8-forslaget.

Kristeleg Folkeparti meiner at ein bør gjere sitt beste for å gi adoptivbarna både ei mor og ein far. Er dette viktig generelt, er det spesielt viktig for adoptivbarn.

Presidenten: Det blir replikkordskifte.

Grethe G. Fossum (A): I mange land ses enslige adopsjonssøkere på som en stor ressurs som kan gi barnet sin fulle og hele oppmerksomhet, i motsetning til når man er to. Enkelte land gir også muligheten for at enslige skal få lov å adoptere.

I Dagsavisen den 7. september 1998 sier statsråden at enslige skal bakerst i køen. Familiene skal først, til beste for barnet. Den diskusjonen skal vi ta senere. Er det slik at i de land som tillater at enslige kan adoptere, vil likevel Kristelig Folkeparti at de enslige skal stå bakerst og ikke få muligheten til å hjelpe de barna som trenger det sårt?

May-Helen Molvær Grimstad (KrF): Kristeleg Folkeparti har streka under at vi meiner det er best for barnet å ha ei mor og ein far. Men vi har opna for at einslege som har spesielle ressursar, kan bli vurderte og godkjende som adoptivforeldre. Det finst gode eksempel på dette, at det i ein del tilfelle har vore fornuftig.

No er det slik at adopsjonssøkarane blir godkjende i Noreg, men det er i utlandet det blir bestemt kven som blir tildelt dei ulike barna. Det er ikkje slik at det er vi i Noreg som sit og bestemmer kven som skal få adoptere det eine eller det andre barnet. I enkelte land vil ein vere svært streng i forhold til å frigi barn til adopsjon til einslege, medan andre – som representanten Fossum nemnde – godkjenner det. Men det er desse landa som går gjennom dei godkjende adoptivsøkarane og bestemmer kven som får adoptere, og kven som ikkje får. Det er ikkje slik som ein av og til får inntrykk av, at det er adopsjonsforeiningane i Noreg som avgjer dette. Dei har egne kontor i dei forskjellige landa som dei har eit samarbeid med, men det er utlandet som tildeler barna. Vi har sagt generelt at det er viktig at vi har strenge reglar i forhold til godkjenning av adoptivforeldre, og det held vi framleis fast ved.

Presidenten: Presidenten vil spørre representanten om hun ønsker å ta opp forslaget fra Kristelig Folkeparti, Høyre og Senterpartiet.

May-Helen Molvær Grimstad (KrF): Takk for påminninga. Eg vil hermed ta opp det forslaget som vi har i innstillinga.

Presidenten: Representanten Molvær Grimstad har tatt opp det forslag hun refererte til.

Flere har ikke bedt om ordet til replikk.

Karita Bekkemellem Orheim (A): Dagens familiestruktur og samlivsmønstre har forandret seg radikalt de siste årene. For 20 år siden ble de aller fleste barn født innenfor ekteskapet, i dag gjelder dette bare halvparten.

Hverdagen for svært mange barn i Norge er at de lever sammen med enslige foreldre og hos samboende foreldre. Representanten Brustad og jeg selv har fremmet et forslag som gir enslige muligheten til å adoptere på lik linje med andre dersom søkeren oppfyller de krav til ressurser og omsorgsevne en bør sette til adoptivforeldre.

I dag er det intet forbud mot at enslige adopterer i Norge, men det har utviklet seg en praksis der det er svært vanskelig for enslige å bli forhåndsgodkjente som adoptivforeldre. Gjennom de siste ni årene er det kun gitt én forhåndsgodkjenning, med unntak av omgjøring av et vedtak i 1997. Det kan virke som om departementets nye retningslinjer og praksis legger mer vekt på erfaring gjennom arbeid enn erfaringer ellers. Dette tror jeg er en feil vei å gå. Det vil ikke nødvendigvis være en garanti for å være en bedre forelder at en eksempelvis er småbarnspedagog. Målsettingen må være at vi ikke legger opp til en forskjellsbehandling der det vil være avgjørende for at en skal få adoptere at en har tatt det riktige yrkesvalget. Arbeiderpartiet mener at det hele tiden må være hensynet til barnets beste som må være det viktige og det helt grunnleggende. Dette betyr at det er barnets primære interesser som først og fremst skal ivaretas.

Det vil være riktig å sikre barna trygghet både juridisk og sosialt. I Norge har vi strenge regler for adopsjon. Og jeg er nødt til å spørre om hvordan Kristelig Folkeparti og Høyre kan mene at enslige kvinner ikke er egnet som mødre hvis de av en eller annen grunn ikke har født barnet selv. Forskning viser at det ikke er den enslige statusen som er avgjørende for hvordan det går med barnet, men at personlig egnethet, omsorgsevne, fleksibilitet i holdninger, stabilt og sosialt nettverk, tidlig tilknytning til barnet og sosioøkonomiske ressurser spiller en viktig rolle.

Arbeiderpartiet mener at det skal være en siling, at ikke hvem som helst skal få adoptere. Målet må være å sile ut de uegnede personene, de som ikke kan tenkes å kunne dra omsorg for barn fordi de ikke er personlig egnet til det, ikke å sile ut egnede, villige mennesker på altfor rigide og irrelevante premisser.

En samlet komite understreker viktigheten av at alle som søker om å få adoptere, må underlegges en streng vurdering der det legges vekt på at søkeren har forutsetninger og muligheter for å kunne gi barnet en trygg og harmonisk oppvekst.

Det er ingen tvil om at det er mange barn i dag som har behov for den omsorg og trygghet og de juridiske fordeler en adopsjon kan gi. Jeg beklager at komiteens flertall, med unntak av Arbeiderpartiet og SV, mener at det ut fra barnets behov er det beste å gi barnet både en mor og en far. I dag er det svært mange barn som lider og som ikke har noen trygg oppvekst, ved at de bor sammen med sin mor og far. Denne romantiseringen av to foreldre som det eneste riktige er etter min oppfatning feil.

Mange barn kan faktisk få et bedre liv ved å dele på å bo hos mor og far.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Høyre og Senterpartiet hevder at departementet har foretatt en oppmyking av dagens praksis. Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet mener at den praksis som i dag virker, gjør det svært vanskelig for enslige å bli vurdert som adoptivforeldre fordi det kreves en spesiell tilknytning til barnet for å kunne adoptere. I Sverige har enslige hatt muligheten til å adoptere i 30 år, og undersøkelser fra Sverige viser at dette går svært bra.

Til slutt vil jeg ta opp Arbeiderpartiets og SVs forslag.

Presidenten: Representanten Bekkemellem Orheim har tatt opp det forslaget hun refererte til.

Det blir replikkordskifte.

Per Sandberg (Frp): Representanten Karita Bekkemellem Orheim bruker innledningsvis i innlegget sitt de samme uttrykkene som står i merknadene, og legger stor vekt på disse, samtidig som hun tar avstand fra romantisering av familien, i den forstand at en familie består av mor, far og barn. Representanten skriver også i merknadene:

«Disse medlemmer viser til at familiestrukturen og samlivsmønstrene har forandret seg. For 20 år siden ble de aller fleste barn født innenfor ekteskapet, i dag gjelder dette bare halvparten. Mange barn lever sammen med enslige foreldre og hos samboende foreldre.»

Dette er selvfølgelig, og jeg skal ikke gå inn på hvorfor vi har fått en slik utvikling, men det skal vel ikke spekuleres så mye i det for å forstå at den som har sittet med den politiske makten i de 20 årene, kanskje skal ta noe av ansvaret for at vi har fått en slik utvikling. Spørsmålet mitt blir: Er det slik at Arbeiderpartiet og Karita Bekkemellem Orheim aksepterer og ønsker denne utvikling, og gjennom sitt forslag også ønsker en videre utvikling av at barn skal vokse opp sammen med enslige og i mangel på mønster?

Karita Bekkemellem Orheim (A): Ja, nå er skylden lagt på Arbeiderpartiet. Vi er vant til å ta ansvar for mye av det som har skjedd i det norske samfunnet de siste tiårene, men jeg syns det er å gå vel langt hvis vi nå også skal ta ansvar for det som skjer innenfor husets fire vegger. Det kan jeg ikke ta på meg ansvaret for. Men det Per Sandberg spør om, er en viktig ting. Det er hvordan vi kan verne om å leve bedre sammen i familien, og det er en utfordring som alle partier bør ta tak i på en langt bedre måte enn vi har gjort til nå.

«Romantisering av familien», sier Per Sandberg. Det er ingen tvil om at det beste vil være hvis man kan leve lykkelig innenfor et ekteskap med mor, far og to barn. Men slik er ikke virkeligheten. Innenfor husets fire vegger opplever vi også at ekteskapet ikke nødvendigvis er det aller beste for barna. I mange tilfeller er det til barnas beste at en kan få en skilsmisse, og at en får delt samværsrett mellom foreldrene.

Når det gjelder det at vi legger vekt på de merknadene som vi la opp til i den innstillingen vi har lagt fram, skulde det bare mangle. Vi mener at det er barnas beste som

må være det avgjørende hele veien. Men vi kan ikke komme bort fra at det er mange enslige i dag som har store ressurser og gode muligheter til å gi barn gode oppvekstvilkår. Det hadde jeg oppriktig talt ønsket at også Fremskrittspartiet ville sett på på en litt annen måte enn det de har gjort i denne saken.

May-Helen Molvær Grimstad (KrF): Karita Bekkemellem Orheim uttalte i innlegget sitt at Kristelig Folkeparti sitt syn på adopsjon i forhold til einsleige forsørgjarar var negativt. Det vil eg sterkt ta avstand frå. Det har ingen ting med vårt syn på einsleige forsørgjarar å gjere. Det er mange flotte einsleige forsørgjarar som gjer ein glimrande og god innsats for barna sine, og eg er ikkje i tvil om at barna kan ha det godt. Der foreldra er skilde, og det er enten mor eller far som har det daglege samværet, eller om det er delt, har barna likevel ei mor og ein far. Men skal ein opna for å ha ein veldig liberal politikk når det gjeld høve til adopsjon for einsleige, opnar ein for at svært mange barn skal få berre enten mor eller far, og det er noko heilt anna. Eg vil åtvare mot å trekke dei to tinga saman, for dei er nokså forskjellige. Vi er opptatt av å gi barna ei mor og ein far. Dei som skil seg, er framleis mor og far, men dei lever ikkje i lag.

Karita Bekkemellem Orheim (A): Det jeg føler Kristelig Folkeparti nå prøver å gjøre, er å si ja. De prøver på en måte å gi inntrykk av at de aksepterer at det er greit at enslige får adoptere, men dette er en fordekt argumentasjon, for Kristelig Folkeparti ønsker ikke det. Vi har en meget restriktiv praksis. Den oppmykingen departementet nå har gitt sin tilslutning til, betyr i realiteten at det er svært få enslige som vil få anledning til å adoptere. Hvis Kristelig Folkeparti virkelig hadde ment at enslige burde få rett til det, hadde de i dag gått inn for det dokumentforslaget som Arbeiderpartiet fremmet.

Hans J. Røsjorde hadde her gjeninntatt presidentplassen.

Inger Stolt-Nielsen (H): Det viktigste når det gjelder det Karita Bekkemellem Orheim har sagt nå, og det viktigste som ligger i forslaget, er egentlig at enslige endelig blir anerkjent som omsorgspersoner. Lenge nok har problemfokuseringen vært festet på den enslige omsorgspersonen nærmest som en trussel mot barns oppvekst. Endelig blir enslige anerkjent som absolutt kompetente til å ta vare på sine egne barn. Men nå stuper Arbeiderpartiet ut i den motsatte grøftkant. Fordi de etter mange år, har funnet ut at enslige faktisk klarer å ta vare på barna sine, mener de nå at når det gjelder å ta vare på andres barn, er det nok med en forelder. Det er å stupe fra grøftkant til grøftkant. Det er stor forskjell på å være en god forelder og omsorgsperson for sitt eget barn, og det som enslig å bli vurdert som omsorgsperson for andres barn. Det er det vi snakker om når det gjelder adopsjon.

Mener Arbeiderpartiet at tanken med to foreldre egentlig er gammeldags og bør forlegges som gammelt

arvegods, og at vi i fremtiden egentlig kan klare oss med en forelder til barna?

Karita Bekkemellem Orheim (A): Nei, Arbeiderpartiet har ikke blitt så moderne at vi mener det er avleggs at vi skal ha en familie som består av to foreldre. Men i motsetning til Høyre mener vi faktisk at vi må åpne øynene for den virkeligheten som svært mange barn i dag befinner seg i. Punkt nr. 1 er at mange i Norge i dag vokser opp med kun en mor eller en far. Punkt nr. 2 er at det i verden i dag er svært mange barn som har behov for et trygt og godt hjem. Hvorfor i all verden skal ikke da enslige som har ressurser, økonomisk som sosialt, få muligheten til å kunne bli vurdert som forelder til disse barna? Hvorfor er det slik at det kun er hvis man er så heldig å leve i et ekteskap, at man skal bli vurdert? Arbeiderpartiet syns det er helt feil. Så lenge man har kvaliteter, og man blir underlagt en streng kontroll som omsorgsperson, må det være det viktige. Jeg må si at jeg syns at Høyre, Kristelig Folkeparti og Fremskrittspartiet i denne saken har en gammelmodig og lite moderne holdning til det som burde være en moderne familiepolitikk inn i et nytt årtusen.

Presidenten: Dermed er replikkordskiftet omme.

Per Sandberg (Frp): Fremskrittspartiet har behandlet dette spørsmålet i flere møter i stortingsgruppen. Og det er ikke til å legge skjul på at det i vår gruppe var en enstemmig tilslutning til at vi ikke ønsket noen ytterligere utvikling i retning av på en måte å gjøre familien betydningsløs.

Fremskrittspartiet ønsker å bevare adopsjonsloven i sin nåværende form. Et restriktivt lovverk om adopsjon er nødvendig. Det er også viktig å få fram at det ikke er noe forbud mot at enslige får adoptere. Det kan gjøres visse unntak, og det ønsker Fremskrittspartiet å bevare. Det er i de tilfeller hvor barnet på forhånd er knyttet til eller kjenner den som skal adoptere.

Egentlig er denne debatten ganske typisk. Den har vikklet seg inn på et spor som ikke omfatter hva som er til det beste for adoptivbarna. Forslaget fra Arbeiderpartiet går på de ensliges rettigheter, hvorvidt de enslige skal få lov å adoptere på lik linje med par hvis en oppfyller de krav til ressurser og omsorgsevne en stiller til adoptivforeldre. Det er her Fremskrittspartiet gjør sin vurdering. Utgangspunktet må alltid være det som er til det beste for det barnet eller de barna det gjelder. Her dreier det seg ikke om enkelte gruppers rettigheter, og om enslige og homofile kan være gode oppdragere eller omsorgspersoner. Jeg blir litt betenkt når en leter etter argumenter for å finne omsorgsformer for barna som skal være tilnærmet like gode som det å vokse opp i et hjem med vanlige familieforhold. Det er ingen menneskerett å få barn, verken for heterofile eller homofile. Vi har rett og slett ikke noen rett til å få alle de rettigheter som vi ønsker.

I tidligere forskrifter til adopsjonsloven ble det lagt stor vekt på at barnet måtte gis tilnærmet like naturlige

forhold som mulig til adoptivforeldre. Oppvekstmiljøet måtte være på lik fot med det som var vanlig i miljøet. Særlig viktig var dette på grunn av at adoptivbarnet ikke skulle påføres unødige ekstrabelastninger. Barn som er aktuelle for adopsjon, er allerede i en vanskelig situasjon.

En må også stille spørsmål ved forslagsstillerens – og kanskje også familieministerens – oppriktige mening i denne saken. De har i mange år understreket viktigheten av at barn vokser opp med foreldre av begge kjønn. De politikerne som nå ikke ser problemet med at barna vokser opp enten med en forelder eller foreldre av samme kjønn, er jo akkurat de samme politikere som i årevis har understreket betydningen av bl.a. kjønnskvoltering i barnehagene for å få flere menn ansatt. Frykten for et samfunn hvor barna vokser opp uten mannlige rollefigurer, har vært deres sterkeste argument.

En av forslagsstillerne, representanten Sylvia Brustad, er faktisk en av arkitektene bak en handlingsplan for å få flere menn inn i barnehagene. I sin statsrådstitid, i 1997, holdt Sylvia Brustad en likestillingspolitisk redegjørelse for Stortinget, der hun understreket at det er viktig «å øke antallet menn i omsorgsyrker og blant lærere og førskolelærere, fordi barn også trenger mannlige rollebilder.» Jeg kunne også ha vist til flere uttalelser i samme retning.

Når jeg samtidig tok med familieministeren, var det fordi en må spørre om hva slags lys familieministeren nå har sett på dette området siden hun delvis forlater sitt standpunkt. Det er ikke så lenge siden familieministeren i et svar i spørretimen slo fast at dagens praksis skal videreføres. Spørsmålet må bli: Har familieministeren egentlig et eget prinsipielt syn på saken, eller lar hun seg styre av interesseorganisasjoner? Til sammenligning kan vi registre at familieministeren er opptatt av barnas beste i adoptivsaker der alderen på adoptivforeldrene er meget viktig. For meg blir det et forholdsvis stort paradoks.

De aller fleste adoptivbarn kommer fra utlandet, ca. 500-600 i året. De fleste av disse sliter med selvbilde- og identitetsproblemer. Det er derfor viktig at de har både feminine og maskuline forbilder, at de har både mor og far. Å argumentere med at alternativene for utenlandske adoptivbarn kanskje kan bli et barnehjem eller gata, er en total avsporing. Når Norge skal påta seg forpliktelser, plikter en også å påse at disse barna får de samme levevilkår som gjennomsnittet av norske barn. Vi kan ikke tilby barn annerledes vilkår enn det normale i Norge fordi disse barna uansett ville ha hatt det dårligere i sitt opprinnelige hjemland.

Jeg vil også spørre – i likhet med lederen for Adoptertes Landsforening, Morten Johansen: Er det slik at adoptivbarn på en måte har blitt et velferdsgode?

Jeg ser argumentene, særlig fra de homofiles organisasjoner, om at det allerede bor 20 000 barn i en familiekonstellasjon med enten mor eller far, og at det fungerer bra. Men forskjellen er at det i hovedsak er den biologiske mor eller far de vokser opp sammen med, og da enten med stemor eller stefar. Det blir derfor rett og slett ikke et rett sammenligningsgrunnlag.

En annen sak jeg også vil ta med, er at det egentlig ikke er noen mangel på adoptivforeldre. Så det er heller

ikke noe argument for at de enslige skal få en rett i den forbindelse.

Jeg vet at jeg har provosert representanten Sylvia Brustad på dette feltet tidligere, da vi deltok i en TV-debatt, men jeg kan heller ikke dy meg i denne sammenhengen, for jeg greier heller ikke nå å tolke Dokument nr. 8-forslaget annerledes enn da jeg leste det for første gang. For meg er det ingen tvil om at forslagsstillerne her har pekt ut en bestemt gruppe adoptivforeldre som Sylvia Brustad ønsker å tilfredsstille med sitt forslag. Det står jo helt klart i forslaget at det «gjennomgående er kvinner med høy utdannelse, godt nettverk og god økonomi» som søker om å få adoptere. «Verden er full av barn som trenger omsorg». Her har man på en måte tenkt å prioritere noen mennesker som kanskje ikke har prioritert å få barn, at disse skal få prioritet til å adoptere utenlandske barn. Jeg vet at dette vil provosere, men jeg greier i hvert fall ikke å tolke Dokument nr. 8-forslaget annerledes.

Et annet område har også kommet inn i debatten. Det kan tyde på at de homofiles status på en måte skal justeres opp, og at barna her blir brukt som virkemiddel for å oppnå dette. Lederen i Landsforeningen for Lesbisk og Homofil frigjøring, Knut Sverre Røang, bekrefter dette overfor meg når han i en avisreportasje sier: Jeg er enig i at det trolig vil være få land som vil godkjenne adopsjon til homofile foreldre i Norge. Men dette har mindre betydning, sier han i reportasjen. Det som er viktig, sier Røang videre, er prinsippet om at de homofile skal få rett til å adoptere.

Jeg vil avslutningsvis fremme forslaget fra Fremskrittspartiet som står i innstillingen.

Presidenten: Representanten Sandberg har tatt opp det forslag han refererte til.

Det blir replikkordskifte.

Karita Bekkemellem Orheim (A): Vi hører igjen at representanten Per Sandberg snakker om de såkalte vanlige familieforholdene, og jeg vil spørre om han mener at enslige kvinner ikke er egnet til å være mødre. Og hvordan mener Fremskrittspartiet og Per Sandberg at politiske partier – også Fremskrittspartiet – skal kunne vedta at ekteskap ikke skal opphøre? Hva slags forslag vil Fremskrittspartiet komme til å gå inn for for å gjøre familiesituasjonen annerledes? Det var nettopp det han kritiserte Arbeiderpartiet for i sin replikk til meg i stad. Jeg regner med at når Fremskrittspartiet har fått en så sterk hånd på rattet i norsk politikk, med velsignelse fra Kristelig Folkeparti, vil også skilsmissestatistikken komme til å gå dramatisk nedover.

Per Sandberg (Frp): Til det siste kan jeg svare klart og tydelig: Jeg er 100 pst. overbevist om at med en endret familierolle bort fra Arbeiderpartiets siste 20 års utvikling vil vi få skilsmissestatistikken nedover. Karita Bekkemellem Orheim prøver å fremstille det som at Fremskrittspartiet og jeg ser på enslige mødre som oppdragere som et dårlig resultat. Nei da, langt ifra! Det vet

også representanten Bekkemellem Orheim meget godt, også ut fra det at jeg har fremmet tre forslag i Stortinget som berører den problematikken. Men problemet for barn som opplever samboerskapsbrudd eller skilsmisse, er akkurat mangelen på rollemønster, noe som begge forslagsstillerne selv har brukt som argument tidligere, og som jeg var inne på i mitt første innlegg. Problemet ligger altså i mangel på rollemønster og i stor grad det ikke å vokse opp sammen med far.

Forskning viser at den utviklingen vi har i Norge i dag med at barn vokser opp uten far til stede, er det store familieproblemet. Det er det store problemet for barn som vokser opp. Et forskningsresultat fra Storbritannia som omhandler 60 000 barn, peker på det problemet, problemet med at barn vokser opp med bare en forelder. Der ligger problemet. Fremskrittspartiet ønsker ikke en videreutvikling av det gjennom å åpne for at enslige også skal få lov til å adoptere. Da forsterker vi nettopp problemene i forbindelse med utviklingen som har vært de siste ti årene.

Grethe G. Fossum (A): Jeg har med interesse merket meg både representanten Sandbergs innlegg og replikkordskiftet med representanten Karita Bekkemellem Orheim. Jeg tror vi skal merke oss at han fra denne talerstol har sagt at han kan garantere for at med en fremskrittspartipolitikk vil antallet skilsmisser gå ned.

I andre debatter har Fremskrittspartiet sagt at politikerne ikke skal blande seg inn i familielivet til folk, men å blande seg inn i om de skal fortsette ekteskapet eller ikke, ser jeg på som en sterk innblanding i folks frie valg. Det har vært slik i Norge at mange fedre har valgt at mor skal få barnet, og dermed har vi fått den situasjonen. Vi har også fått den situasjonen at mange enslige mødre faktisk er blitt forlatt av fedrene, så her har Per Sandberg en voldsom oppgave å ta på seg, både å hindre skilsmisser og dessuten å få fedrene mer aktive. Jeg ønsker ham lykke til med oppgaven, og jeg er spent på hva det er i Fremskrittspartiets politikk som gjør at det vil bli færre skilsmisser. Kan det være kontantstøtten?

Per Sandberg (Frp): Det er interessant at representanten Fossum har merket seg «med interesse» noe av det jeg har sagt.

Jeg har selvfølgelig aldri tenkt i retning av Arbeiderpartiets politikk – med tvang. Jeg sier at jeg tror vi med Fremskrittspartiets familierolle vil få en familierolle som er mer stabil i forhold til å bryte ut av et ekteskap. I den sammenheng har jeg lyst til å nevne den store debatten i 1989, da Fremskrittspartiets formann i valgkampen fikk bakoversveis, for å si det rett ut, da vi snakket om enslige mødre og deres rettigheter. Det er interessant å merke seg utviklingen fra 1989 og fram til i dag. Arbeiderpartiet har faktisk truffet tiltak i retning av det vi sa i 1989, for å hindre at spørsmålet om enslige mødres rettigheter skal bli et langtidsproblem. Nå er det ikke slik lenger at en kan gå på overgangsstønad i ti år, nå er det ikke slik lenger at en kan motta dobbel barnetrygd hvis en etablerer nytt samboerskap. Fra 1. mai i år er det heller ikke

slik at en kan motta overgangsstønad hvis et samboerskap har vart gjennomsnittlig i 12 av de 18 siste månedene.

Dette er ikke forslag som Fremskrittspartiet har fremmet, men vi har støttet dem. Vi trakk dette fram og diskuterte det i 1989. Nå har vi fått styrket de enslige mødrenes rettigheter, og nå får vi dem ut av hjemmet, som Grethe Fossum er så redd for. Vi har ikke tenkt å velge for mennesker som inngår ekteskap. Det er jo Arbeiderpartiet som har lagt opp til retningslinjer og lover som gjør at de ikke har noe valg, eller at det er lettere å velge å gå ut av et ekteskap.

Presidenten: Dermed er replikkordskiftet omme.

Inger Stolt-Nielsen (H): Når det i dokumentforslaget vises til at det i løpet av de ti siste årene Arbeiderpartiet hadde regjeringmakten, bare ble gitt to adopsjonsgodkjenninger til enslige – hvorav den ene ble gitt etter anke på avslag – tyder dette på at regelverket for godkjenning av adopsjonssøkere er blitt tolket meget restriktivt av Arbeiderpartiet, faktisk langt mer restriktivt enn det loven legger til grunn. Jeg tolker statsrådets rundskriv om hvordan regelverket skal forstås, som en påpeking av at enslige under gitte forutsetninger bør vurderes som adoptanter.

Forslaget i Dokument nr. 8:111 går lenger enn dette. Her foreslås det at enslige skal gis adopsjonsmulighet på lik linje med ektepar. Men det mener vi i Høyre er å gå for langt i retning av å gjøre adopsjonsloven til en rettighetslov for voksne. Det er ikke voksnes interesser denne loven skal ivareta, det er barns sikkerhet i forhold til det faktum at de skal gis en juridisk forankring i en familie som i utgangspunktet vanligvis ikke er deres egen, men som i alle henseender skal ha foreldres rett og plikt i forhold til barnet.

De omfattende konsekvenser av en adopsjon tilsier at adopsjonssøkere må finne seg i en grundig vurdering både av personlige egenskaper og av sannsynlige fremtidsutsikter til å ta seg av et adoptivbarn på beste måte.

Høyre er enig med statsråden i at det optimale for et barn er å ha en mor og en far som lever i harmoni med hverandre. Det gir en trygghet i hverdagen, og det innebærer at barnet også har to slekter i sitt naturlige nettverk. Mange norske barn har et utmerket godt liv selv om bare den ene av foreldrene er til stede i barnets hverdag. Det betyr ikke at barnet mister verken den av foreldrene som ikke har daglig samvær med barnet, eller denne foreldres slektsgren. Barnet har i alle tilfeller to slekter, som er et sikkerhetsnett i tilfelle noe skulle skje rundt et barn.

Barn som adopteres av en enslig, vil ikke ha denne sikkerheten. Heller ikke er det noen sikkerhet for at adoptantens familie vil ta ansvar for et adoptivbarn, om noe skulle tilstøte den som har adoptert. Dette må en ta hensyn til når en vurderer å gi adopsjonsgodkjenning.

Nå vil mange med rette si at en forelder er bedre enn ingen. Selvfølgelig er det riktig. Men situasjonen er ikke slik at det står en kø av adopsjonsfrigitte barn på grensen til Norge og venter på å få adopsjonsforeldre. Det er tvert imot slik at køen av ektepar som venter på å få adoptere et barn, er langt større enn det behovet som en påpeker. I

en slik situasjon må det være samfunnets plikt å ivareta barnets interesser i første rekke, foran voksne menneskers ønske om å få være foreldre.

Vi må ikke glemme at bak enhver adopsjon ligger en tragedie, for det er i utgangspunktet en tragedie for et barn når omstendighetene hindrer at det kan vokse opp med sine egne naturlige foreldre. Barnets tragiske bakgrunn er noe som må regnes med, den blir ikke borte fordi om barnet adopteres. Dette er en bagasje som barnet alltid bærer med seg. Derfor er det så viktig at vurderingen av hver enkelt adopsjonssøknad og vurderingen av hvem som kan bli adoptivforeldre til hvilke barn, er gjennomtenkt og grundig. Fra tid til annen vil en slik vurdering kunne konkludere med at en enslig som har spesiell tilknytning til barnet, eller som har spesielle kunnskaper om barnets bakgrunn – det være seg kulturbakgrunn, helsebilde, kjennskap til slekt – gjerne er den som har de aller beste forutsetninger for å gi et spesielt barn en god fremtid. I slike tilfeller burde det være en selvfølge at sivil status er uten betydning, og at adopsjonsgodkjenning bør innvilges. Det er dette jeg tolker inn i statsrådets uttalelse om spesielle ressurser i forhold til barn, at det er snakk om spesielle ressurser i forhold til bestemte barn. At søkeren i tillegg har et godt nettverk, er selvfølgelig en fordel, men betydningen av dette kan ikke tillegges for stor vekt, for nettverk forandrer seg, oftere og raskere i dag enn tidligere, fordi folk flytter oftere, bryter opp fra hjemstedene oftere, og da endres nettverket.

Ingen er gift med sitt nettverk, og et nettverk kan ikke pålegges forpliktelser i forhold til en ensligs adoptivbarn. Heller ikke er det naturlig at slekt, venner og kolleger utsettes for offentlige myndigheters vurdering når en enslig søker om å bli vurdert som adoptant. Jeg har merket meg at betydningen av nettverk ikke er nevnt i rundskrivet, kun i statsrådets utdyping av rundskrivet.

Alt i alt: Med de presiseringer jeg her har foretatt, er Høyres syn på adopsjon stort sett sammenfallende med det som kommer til uttrykk fra Regjeringen. Skulle situasjonen endre seg, at antallet adopsjonsfrigitte barn skulle bli høyere enn antall adopsjonssøkende ektepar, står vi overfor en ny situasjon, og regelverket må vurderes på nytt. Det er, og det vil alltid være, barnets beste som må veie tyngst når adopsjonsregler skal vurderes. Skulle det bli overskudd på barn, er én forelder bedre enn ingen. Men så langt kan vi stort sett tilby adopsjonsbarn som kommer til Norge, to foreldre med god habilitet. Det må fortsatt være hovedregelen.

Unn Aarrestad (Sp): Dette er ei sak med mange sider. Forslaget vart sett fram for snart eit år sidan, og etter det har det skjedd ein heil del på denne fronten. I rundskriv frå september 1998 frå departementet vart det gjort ei oppmjuking av praksis, slik at einslege nå får høve til å verta vurderte som adoptivforeldre.

Adopsjonslova har heller ikkje tidlegare innehalde forbod mot at einslege skulle kunna få adoptera. Det har likevel vorte ført ein restriktiv praksis ut frå oppfatninga at det gir born større tryggleik å ha to foreldre. Praksis har i mellomtida synt at adopsjonsløyve i utgangspunktet

berre har vore gitt til einslege dersom dei før adopsjon har hatt spesiell tilknytning til barnet. Dette kan vera gjen- nom slektskap, fosterbarnsforhold eller dersom søkjaren har hatt spesielle ressursar i høve til barnet. I tillegg skal det leggjast vekt på om søkjaren har spesiell kunnskap om og erfaring med born. Likeins må det leggjast vekt på om søkjaren har eit stabilt og godt nettverk der barnet gjennom oppveksten kan få kontakt med begge kjønn.

Dersom det er ein einsleg som har ansvaret for eit barn, er det svært viktig med nettverket rundt. Om noko skulle skje, f.eks. sjukdom, kan det vera svært vanskeleg dersom ein er heilt åleine. Dessutan er det òg ei kjens- gjerning at mange av adoptivborna krev ekstra ressursar. Dei vert oftast ikkje adopterte før dei er halvtanna til to år gamle. Då har mange av dei hatt det svært vanskeleg i sitt tidlegare miljø, anten dei har vore her i landet eller i utlandet. Dei vil derfor ofte dra på skadar som syner seg att seinare.

Det er adopsjonsstyresmaktene sitt ansvar så langt det er mogleg, å forvissa seg om at adoptivborn, både frå Noreg og utlandet, vert plasserte i familiar med dei beste føresetnadene til å følgja opp barnet. Er dette viktig generelt, så er det spesielt viktig for adoptivborn. Desse borna har nemleg i utgangspunktet mista begge foreldra sine og anna slekt. Dei kan trengja nettopp den styrken som ligg i tilhøyring til dei nye foreldra og deira slekter og nettverk.

Potensielle adoptivforeldre vert underkasta ei svært nøye granskning, der alt frå familieøkonomi og bustad- standard til sosialt nettverk og om ein er personleg skik- ka, vert etterprøvt. Slik må det vera, særleg der det dreiar seg om adopsjonar frå utlandet. Dei borna som på den måten får eit nytt liv i Noreg, har alle hatt ein tøff start. Mange av dei har budd sine første månader på ein barne- heim, som aldri kan verta noko fullgodt alternativ til ein eigen familie. Nå kjem mange av dei til sin første verke- lege heim. Då har dei som oftast eit omsorgsbehov langt utover det vanlege.

Det er viktig å merka seg at adopsjonslova ikkje heim- lar ein rett til å adoptera for søkjarane. Søkjarane må ha føresetnader for og vera i stand til å gi barnet ein trygg og harmonisk oppvekst. Dessutan seier FN's barnekonven- sjon og Haagkonvensjonen at det er barnet sitt beste som må vera grunnleggjande.

Det syner seg også at einslege adoptivsøkjarar er gjen- nomgåande svært ressurssterke. Etter at dei nye retnings- linene frå september vart innførte, har departementet som klageinstans avgjort ti søknader frå einslege, der åtte har fått førehandssamtykke til adopsjon. Dette syner at det ikkje er nokon stor grunn til å klaga på dei avgjerdene som har vorte tekne. Dessutan er det rimeleg å tru at ikkje alle eignar seg like godt til dette.

Eg er først og fremst oppteken av at borna skal ha ein god og harmonisk oppvekst, og at dei skal føla seg aksepterte og respekterte. Mange av borna har spesielle be- hov som kan gå på fysiske, psykiske, kulturelle eller so- siale forhold. Foreldra, anten det måtte vera einslege el- ler adoptivforeldre, er i ein stor del av livet dei viktigaste personane for borna. Men alle foreldre vil enkelte gonger

føla seg usikre i rolla si og på korleis dei skal vera til det beste for borna sine. Då er det viktig med eit godt nett- verk, anten det er slekt, vener, naboar, helsestasjonar el- ler barnehagar.

Ågot Valle (SV): I tida framover vil det være behov for å se på om departementets oppmyking av praksis i forhold til enslige, faktisk gir enslige muligheter til å bli vurdert som adoptivforeldre. Denne endringen er av så ny dato at praksis ikke er tydelig ennå, men det må etter SVs mening i mye større grad åpnes for at enslige kan være gode omsorgspersoner for barn på lik linje med par. Barnets beste vil for oss alle være det viktigste, men det å ekskludere personer fra adopsjon basert på hvorvidt de er enslige eller par, må ikke være noen hovedkvalifikasjon. En rekke andre land inkluderer muligheten for enslige til å få adoptere på lik linje med par, og vi behøver ikke gå lenger enn til Sverige eller Danmark for å se forskjeller fra lovverket vårt. Nabolandene våre har myket opp sin lovgivning i tråd med endringer i samfunnet og endringer i familiemønsteret. Jeg viser til det forslaget vi står sammen med Arbeiderpartiet om.

Så til den videre debatten, for den kommer. SV ser at den store debatten blir om vurderinga av lesbiske og ho- mofile par som adoptivforeldre. Statsråden sa i brev til komiteen datert 9. februar 1999 at hun har satt departe- mentet i gang med å utrede spørsmålet om hvordan barn som bor sammen med en lesbisk eller homofil forelder og hennes eller hans partner, best kan sikres.

Statsråden sa i brevet sitt i februar at arbeidet da var godt i gang, og at hun, før hun tar endelig stilling til spørsmålet, vil se nærmere på resultatene av NOVAs un- dersøkelse om levekår og livskvalitet når det gjelder ho- mofile og barn. Den har vi diskutert før i dag. Som kjent kom denne undersøkelsen kort tid etter, og viser at 13 pst. av kvinnene og 8 pst. av mennene allerede har barn. Den viser også at 12 pst. av kvinnene og 2 pst. av mennene bor sammen med egne eller partners barn. 10 pst. av kvinnene og 8 pst. av mennene ønsker mulig- het for stebarnsadopsjon.

Ut fra at undersøkelsen nå foreligger, og tallene er så tydelige, forutsetter SV at Regjeringa vil komme tilbake med forslag til ytterligere endringer i adopsjonslovgiv- ningen samt til partnerskapsloven, slik at barn som bor i disse familierelasjonene, også sikres på lik linje med an- dre barn. Etter vår mening holder det ikke å gi mulighe- ten til stebarnsadopsjon først etter at biologisk forelder er død, som det tidligere har vært foreslått mulighet for.

SV mener at vi allerede har et innarbeidet lovverk og en praksis i saker hvor ektefelle ønsker å adoptere biolo- giske foreldres barn. Det er ingen grunn til å komme med nye løsninger når det gjelder registrerte partnere. Videre mener SV at muligheten for homofiles rett til adopsjon på lik linje med heterofile senere må utredes nærmere, ikke bare muligheten for stebarnsadopsjon, men alltid med barns beste som utgangspunkt. Vi innser at det er et stykke vei videre, men vi kommer tilbake til det.

Presidenten: Det blir replikkordskifte.

Harald Hove (V): Jeg har et spørsmål som går mer direkte på selve forslaget og hvordan det skal oppfattes. Siden jeg ikke slapp til med replikk på Arbeiderpartiets hovedtaler, får jeg ta den i forhold til den andre forslagsstilleren.

Den problemstillingen jeg vil be om å få et svar på, skal jeg prøve å formulere så presist som mulig. For det første – og det kunne man jo gjøre seg litt lystig over – står det altså i forslaget «på lik linje med andre», og jeg vil anta at «andre» i dette tilfellet er ektepar. Det er vel mer en skrivefeil, som ikke er så viktig. Men det som er problemstillingen min, er faktisk: Hva ligger i dette «på lik linje med» når vi tar utgangspunkt i en enslig? Betyr det at den enslige skal vurderes som omsorgsperson uavhengig av om man tar stilling til at det ikke vil være en ektefelle som representerer enten det å være far eller mor for barnet, eller skal det forhold at barnet da vil få bare en forelder – altså ikke både mor og far – kunne være et moment som man skal kunne ta hensyn til, men at det da blir spørsmål om vekten av det hensynet som kommer inn her? Altså: Jeg føler på en måte at i dette med å si «på lik linje med» er det noe som blir stående åpent og uavklart, knyttet nettopp til det forhold. Det at det er én forelder, er det et hensyn som overhodet skal kunne tillegges vekt i vurderingen av adopsjon, eller er det et forhold som skal være irrelevant og uinteressant?

Ågot Valle (SV): Jeg var litt usikker på om det var juristen Harald Hove som stod her.

Det vi ønsker, er at enslige skal kunne få muligheten til å bli vurdert som adoptivforeldre på lik linje med par i samfunnet. Bakgrunnen for det er at vi tror oppriktig at enslige har muligheter for å gi barn gode oppvekstvilkår, gode nettverk, på lik linje med det par vil ha. Det er slik at det er mange enslige som har store ressurser å gi til barn, og som kan gi barn gode oppvekstvilkår. Det er allerede slik at det er mange barn som bor sammen med enslige foreldre. Vi mener at de viser at de er gode foreldre, og det vil også enslige adoptanter kunne være. Men igjen: Det er barns beste som hele tiden skal stå i fokus, og det er muligheten for å kunne få innvilget adopsjon som skal vurderes.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til replikk.

Harald Hove (V): Først må jeg få lov til å bemerke til svaret på replikken min at det pleier å være politikeren Harald Hove som står på denne talerstol, og ikke noen fagperson.

Jeg må si at det er et litt underlig utgangspunkt for denne debatten. Og det er at inntil for halvannet år siden var Arbeiderpartiet i posisjon. I løpet av den tiden Arbeiderpartiet var i posisjon, er det tydelig at man må ha utviklet den restriktive praksisen som man nå fremmer et forslag for å få endret. Det betyr at Arbeiderpartiet i opposisjon tydeligvis mener noe annet om disse spørsmålene enn det Arbeiderpartiet gjorde så lenge de var i posisjon.

Vi fra regjeringspartiene har stadig vekk blitt møtt med et utsagn i retning av at vi har oppdaget virkelighe-

ten etter at vi kom i posisjon, og det kunne da være et litt interessant spørsmål å stille Arbeiderpartiet, om det er slik at de nå mener at de har opplevd virkeligheten etter at de kom i opposisjon, en virkelighet som de ikke så og ble fortrolig med i den perioden de var i posisjon. For i løpet av de 13 år vi har hatt den någjeldende adopsjonsloven, er vi faktisk i den situasjon at Arbeiderpartiet har hatt regjeringsmakten i ti av de 13 årene. Hvis det er slik at man her har utviklet en for restriktiv praksis, må det være Arbeiderpartiet som er årsak til det, og som har ansvaret for den altfor restriktive praksisen som man nå fremmer forslag for å få endret.

Det som så skjedde da man fikk en ny statsråd og en ny regjering, var nettopp at det ble foretatt en endring i den praksis som hadde utviklet seg, og som hadde blitt etablert. Og det er tydeligvis det at man ikke har endret praksisen tilstrekkelig mye, som i så fall er utgangspunktet for det forslaget som også fremmes av dem som det siste året av Arbeiderpartiets regjeringstid, hadde det direkte ansvaret for det saksområdet som dette gjelder. Det er faktisk grunn til å merke seg med en viss kuriøs interesse at Arbeiderpartiet fort har funnet virkeligheten etter at de kom i opposisjon. Jeg minner om at dette forslaget – etter det som ble sagt tidligere – visstnok er ett år gammelt, slik at det var etter ganske kort tid man fant det ut.

Venstre kan vi si har klart vært i tvil om hvilket standpunkt vi skulle ta i denne saken, og hvordan vi skal votere. Men på bakgrunn av det forhold at det her er skjedd en endring i praksis, og på bakgrunn av at vi ennå ikke vet så mye om hva den endringen fører til, mener vi at det kan være riktig å avvende situasjonen noe, før man eventuelt går inn på spørsmålet om det kunne være riktig å være med på et forslag om å skulle gå videre og endre mer. Det betyr at vi kommer til å stemme mot forslagene fra Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet, og mot innstillingen, og stemme for forslaget fra de to andre sentrumpartiene. Jeg vil gjerne understreke at det er en forskjell mellom det forslaget som Fremskrittspartiet har lagt fram, og det som de to sentrumpartiene står bak i innstillingen, nemlig at det ene går ut på å avvise forslaget, og det andre går ut på å vedlegge det protokollen. Det ligger i det en viss realitetsforskjell med hensyn til i hvilken grad man tar stilling til forslaget eller ei.

Det er klart at det har skjedd endringer i familiemønstrene over tid. Det er slik at går man ca. 30 år tilbake i tid, ble de aller fleste barn født av foreldre som var gift med hverandre. I dagens situasjon blir nær på like mange barn født av foreldre som på fødselstidspunktet er samboere, som av foreldre som er gift. Det som faktisk er det interessante, er at antallet reelt enslige faktisk ikke har endret seg noe særlig over en svært lang tidsperiode.

Vi har fått en litt underlig debatt om barn i dag, med hensyn til om de har det best med den ene eller den annen foreldresituasjon osv. Jeg tror det er viktig å skille mellom et litt mer generelt spørsmål og et litt mer konkret når det gjelder hva som er best. Barn kan ha det godt når de bor sammen med begge sine foreldre, barn kan ha det godt når de bor hos den ene av sine foreldre, og barn

kan ha det dårlig når de bor sammen med begge sine foreldre – det vil kunne variere en del.

Til slutt: Jeg tror at litt av problemet her kanskje er at vi ikke har den samme troen som Arbeiderpartiet og SV på at det offentlige er i stand til å utstede sertifikater for hvem som er gode foreldre, og hvem som er dårlige foreldre.

Presidenten: Det blir replikkordskifte.

Grethe G. Fossum (A): Representanten Hove gjorde et poeng av at Regjeringen fra Arbeiderpartiet ikke hadde gjort jobben sin, men jeg tror kanskje han bør lese historien noe annerledes. Vi hadde utviklet en politikk som gjorde det vanskelig for enslige å adoptere, men i familieminister Sylvia Brustads tid begynte hun på en oppmyking av det, og overleverte det til en Kristelig Folkeparti-regjering som ønsket å være mer restriktiv. Så historiebeskrivelsen til representanten bør nok være noe annerledes.

Det er helt klart at når Arbeiderpartiet så at den prosessen som vi hadde begynt på, ble reversert, ønsket vi å fremme nettopp dette Dokument nr. 8-forslaget. Det er også en bakgrunn som representanten bør ta med seg.

Venstre sier at de er i tvil. Det er ikke noe nytt for noen partier at Venstre stadig er i tvil. De er i tvil, for de vil se hva dette fører til, og de vil avvente. Men hvorfor vil ikke Venstre i denne perioden ha mer utredning og få Regjeringen til å uttale seg om det? Hvorfor vil ikke Venstre ha kunnskaper om dette, for det er det Venstre sier nei til i dag?

Jeg er overrasket over at Venstre har sveket de enslige, sveket sin liberale holdning, og nå viser fram sin konservatisme. Dette syns jeg er overraskende.

Harald Hove (V): Noe av det jeg med størst glede vedkjenner meg her i livet, er evnen til å tvile. Jeg er også veldig glad for på vegne av Venstre å kunne si at vi stadig vekk kan være i tvil, og at vi også våger å vedkjenne oss den åpent. Jeg tror at forskjellen på Venstre og andre partier er at vi i større grad nettopp våger åpent å vedkjenne oss tvilen, mens andre partier prøver å tildekke den på ulike måter gjennom flertallsvedtak, som deretter blir partienes endelige standpunkt for alle representanter.

Hvis vi i dag sviker de enslige, er det en ganske sterk karakteristikk av hva Arbeiderpartiet har gjort i ti år med regjeringsmakt. Den får i så fall stå for replikantens regning og vil ikke bli underskrevet av meg.

Når det gjelder den utviklingsprosess som her ble omtalt, kan det godt være at det er en riktig beskrivelse av historikken. Jeg bare bemerker at hvis det er rett at Sylvia Brustad satte i gang en prosess da hun var statsråd, så lyktes hun ikke med å komme i mål med den på det knappe året hun var statsråd. Statsråd Valgerd Svarstad Haugland har i alle fall kommet i mål med en endring. Så får vi etter en tid se om endringen er så stor som vi ønsker.

Presidenten: Den reglementsmessige tiden for formiddagens møte er omme. Presidenten vil foreslå at replikkordskiftet føres til ende før formiddagens møte heves – og anser det vedtatt.

Grethe G. Fossum (A): Vi har alle rett til å tvile. Det som er overraskende, er at Venstre fortsetter å tvile, og når de har tatt tvilen til etterretning, vedlegger de den protokollen. Når alle vi andre tviler, prøver vi å få mer kunnskap om saken. Derfor vil vi ha en gjennomgang, derfor vil vi se på hva dette er. Når Hove sier at statsråd Haugland har fått til en endring, må jeg etterlyse: Javel, men hva gjør man da? Er Venstre nå fornøyd med at enslige skal få muligheten til å bli vurdert, slik som Arbeiderpartiet vil, eller er han interessert i det statsråden vil, nemlig å gjøre dette så vanskelig som mulig? Det er greit nok at Venstre tviler, men hvorfor ikke få mer kunnskap?

Harald Hove (V): Jeg har i alle fall fått representanten Grethe G. Fossums aksept for at det å tvile kan være en god egenskap, så jeg takker for det.

Som jeg har sagt, har Venstre vært i tvil om hvordan vi skulle votere i dag. Vi har altså bestemt oss for å votere slik at vi vedlegger dette protokollen. Det betyr at det er det man gjør i denne omgang. Man har altså ikke dermed tatt noe definitivt standpunkt om at det som er foreslått, nødvendigvis vil være uønsket, hvis man om noen tid skulle finne ut at det vil være riktig å gå videre.

Så er jeg ikke helt sikker på om det er en korrekt karakteristikk av Barne- og familiedepartementets praksis at dette skal gjøres så vanskelig som mulig, men det vil vel statsråden kunne si noe om og oppklare i sitt innlegg.

Presidenten: Presidenten er ikke i tvil: Formiddagens møte er nå omme. Nytt møte settes kl. 18, i tråd med forretningsordenen.

Møtet hevet kl. 15.05.

Møte tirsdag den 20. april kl. 18

President: Gunnar Breimo

Dagsorden:

Sakene på dagens kart (nr. 76)

Man fortsatte behandlingen av

sak nr. 6

Innstilling fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om forslag fra stortingsrepresentantene Sylvia Brustad og Karita Bekkemellem Orheim om at enslige skal få muligheten til å adoptere på lik linje med andre dersom søkeren oppfyller de krav til ressurser og omsorgsevne en bør sette til adoptivforeldre (Innst. S. nr. 111 (1998-99), jf. Dokument nr. 8:111 (1997-98))

Sylvia Brustad (A): Først et tilsvaret til tvileren Harald Hove, som tydeligvis tvilte på det meste. Men én ting var han helt sikker på, og det var at Arbeiderpartiet ikke hadde startet noen oppmyking av regelverket når det gjelder adopsjon, mens vi var i regjering. Dette er feil! Jagland-regjeringa gjorde det, og hensikten var å komme fram til det Dokument nr. 8-forslaget som vi i dag har til behandling.

Jeg må si det er noe underlig med hele denne debatten. Her diskuterer vi hvem som skal få adoptere barn, og så velger noen å sette seg på sin høye moralske hest og mener at en må være gift for å kunne bli vurdert som adoptivforeldre, med noen få unntak. Samtidig vet vi at verden er full av barn som trenger kjærlighet og omsorg.

Jeg var sammen med andre fra kommunalkomiteen for kort tid siden i Brasil og så noen av de mange gatebarna der som ikke har noe annet hjem enn gata, og som heller ikke blir behandlet på en god måte, for å si det mildt. Jeg kunne godt ha tenkt meg å ha tatt alle sammen med meg hjem igjen til Norge, men det gikk selvfølgelig ikke. Så kommer en tilbake til den norske virkeligheten og den norske debatten, hvor flertallet i denne salen tydeligvis mener at en ikke er verdig nok til å bli vurdert som adoptivforelder hvis en er enslig eller samboer, istedenfor å se på hva som kan gjøres for at de barn som har det dårlig, får en bedre situasjon. For det må jo være en persons skikkethet som er avgjørende for om en er i stand til å adoptere barn, ikke om en gift eller ei.

Kristelig Folkeparti har nylig avholdt landsmøte, og noe av det hovedbudskapet som jeg forstod kom ut av det, var at partiet nå skulle bli mer moderne. Det skal føre en politikk som er i takt med den virkeligheten som vi lever i nå. Så får vi en sak til behandling der det har mulighet til å vise det, og Kristelig Folkeparti er tilbake til det gamle.

Jeg kjenner mange, både enslige og samboere, som fullt ut er i stand til å adoptere barn, men som ikke får mulighet til det fordi det ikke gis lov til at det blir vurdert om de er egnet til det. Jeg er selvfølgelig enig i at en skal underlegges en streng kontroll før en blir godkjent som adoptivforeldre, men det er ikke avhengig av ens sivile

status. Er det f.eks. noen i denne salen som tør påstå at alle de barn som vokser opp med enten mor eller far i Norge, har det verre enn andre barn? Jeg tør også påstå at de som slipper gjennom nåløyet og blir godkjent som adoptivforeldre i Norge i dag, er gode. Og jeg våger også den påstanden at hadde alle foreldre i Norge som får barn på vanlig måte, vært sjekket like nøye, var det mange som ikke hadde fått lov til å føde barn i Norge.

Jeg skulle ønske at vi hadde kommet lenger enn at det er fordommer og myter som gjelder. Jeg skulle ønske at folk ble vurdert ut fra det de kan tilby, og det de står for og er, istedenfor gammelmodige holdninger til hvem som er egnet. Det er jo ikke slik for mange av disse barna vi her snakker om, at valgmuligheten er to foreldre. For mange av de barna vi her snakker om, er valgmuligheten enten ingen foreldre, eller det kan være en forelder. Da er det komplett uforståelig for meg at en kan mene at hvis det ikke er to som er gift, kan en ikke komme i betraktning som foreldre. Jeg skulle ønske at en heller kunne sørge for at en hadde regler som ikke vanskeliggjorde muligheten til å koble alle de barna som har behov for kjærlighet og omsorg, med de voksne – gifte eller ikke – som har muligheter, ressurser og masse kjærlighet å gi, slik at disse barna kunne få et bedre liv. Derfor er jeg også svært skuffet over at stortingsflertallet i dag ikke ser ut til å støtte dette. Det er selvfølgelig barnets beste som alltid skal være avgjørende. Men barns rettigheter og behov tilsier etter Arbeiderpartiets mening at en oppmyking av dette regelverket er nødvendig. Det burde ha kommet for en stund siden, fordi det er mange barn dette gjelder. Én målsetting burde være at så mange som mulig har muligheten til å få et bedre liv, en bedre tilværelse, og at vi har regler som gjør at det er mulig å kunne tilby dem det, uavhengig av om søkeren er enslig, gift eller samboer. Det avgjørende må være om en er i stand til å ta seg av barn på en skikkelig måte.

Statsråd Valgerd Svarstad Haugland: At denne debatten òg skulle innehalda alle dei fordommane som Kristeleg Folkeparti eventuelt måtte ha på ulike område, hadde eg faktisk ikkje venta meg, men eg skjønar at det er eit tema som vi kan venta oss å møta mange gonger framover.

Komiteen rådde i denne saka til at framlegget frå dei to representantane vart oversendt Regjeringa til utgreiing og tilråding. Dei einslege sitt høve til å adoptera vart endra frå og med september 1998, då Barne- og familiedepartementet sende ut eit rundskriv om utanlandsadopsjon med retningslinjer for undersøking og godkjenning av adoptivheim.

Som kjent inneheld adopsjonslova ikkje noko forbod mot at einslege kan adoptera, men praksisen fram til endringane i september 1998 var restriktiv, slik at det berre reint unntaksvis vart gitt førehandssamtykke til einslege. Årsaka til den restriktive praksisen var òg at ein meinte det ville gi barnet størst tryggleik å ha to foreldre. Dei nye retningslinjene held fast ved at det gir barnet størst tryggleik å ha to foreldre, men opnar for adopsjon for einslege som allereie har ei særleg tilknytning til barnet. Førehandssamtykke kan òg gis der søkjarane har spesiell

le ressursar i høve til barnet. I vurderinga vart det òg lagt vekt på om søkjaren har eit stabilt og godt nettverk der barnet opp gjennom oppveksten kan få kontakt med begge kjønn.

Sidan retningslinene vart endra, har departementet som klageinstans handsama ti søknader om førehandssamtykke. Åtte av ti søknader er innvilga. Statens ungdoms- og adopsjonskontor har i samme perioden fått inn tre søknader. To av sakene er framleis til handsaming, og i den tredje har søkjaren fått førehandssamtykke. Vi snakkar altså ikkje her om eit ras av veldig mange søkjarar. Det er ganske få som ynskjer å adoptera born som einslege. Det er ikkje rett slik representantane Brustad og Bekkemellem Orheim hevdar, at det er tilnærma umogleg for einslege å få adoptera – faktisk er det ein ganske stor prosent av søknadene som blir innvilga, i forhold til dei tala som eg kan gi dykk i dag. Tvert om syner tala at einslege som oppfyller krava til ressursar og omsorgsevne, får førehandssamtykke i veldig stor grad. Etter det eg er kjend med, er dei einslege som har søkt om slikt førehandssamtykke, godt nøgde med handsaminga av sakene i departementet. Situasjonen er såleis no ein heilt annan enn han var då Dokument nr. 8-forslaget vart framlagt.

Departementet har gjennom dei siste åra hatt ein generell gjennomgang av fleire sider ved adopsjonsfeltet. Arbeidet har m.a. ført til den proposisjonen som er til handsaming i Odelstinget seinare i dag. Arbeidet har dessutan avdekt at det er naudsynt med utdjupande retningsliner for handsaming av søknader om adopsjon og dessutan meir rettleiing til dei som greier ut søknadene i kommunane. Når dette kjem på plass, vil det koma alle som søker om adopsjon, til gode.

Eg har no kommentert situasjonen slik han er etter dei nye retningslinene vi fekk sist haust og før Dokument nr. 8-forslaget vart levert inn, og noko behov for nærare utgreiing av forholdet for einslege til å adoptera kan eg ikkje sjå at vi har i dag.

Presidenten: Det blir replikkordskifte.

Sylvia Brustad (A): La meg først få si at jeg tror ikke statsråden skal føle seg forfulgt, sjøl om jeg i mitt innlegg sa at jeg anser Kristelig Folkepartis holdning i denne saken som om det er gamle fordommer og myter som gjelder, og jeg kanskje hadde trodd at det etter det landsmøtet som nylig ble avholdt, ville bli litt andre toner og takter.

Valgerd Svarstad Haugland sa at det «gir barnet størst tryggleik å ha to foreldre». Jeg tror ikke det er noen i denne salen som er uenig i at det er bra å ha to foreldre i de fleste tilfeller, sjøl om det i noen sammenhenger også er bra for barn at det ender på andre måter. Men for de barna fra utlandet som vi snakker om her, er ikke alternativet å ha to foreldre, for det er ofte barn som lever på gata eller på barnehjem, og som av ulike grunner ikke har noen foreldre som kan ta vare på dem. Skal vi da her i Norge sette oss på vår høye moralske hest og si at hvis en ikke er gift, skal en ikke få lov til å adoptere barn? Søkeren skal ikke bli vurdert engang, for det er best for barna fra de landene vi her snakker om, at de har to foreldre!

Hvorfor er det ikke slik at Kristelig Folkeparti, og statsråden, faktisk mener at det må være en persons, eller persons, skikkethet som er avgjørende for om en kan ta seg av barn eller ei?

Og så til slutt: Hva betyr egentlig Regjeringas oppmyking? Det sies at en må ha hatt spesiell kontakt med eller kjennskap til barnet på forhånd for at en skal kunne adoptere. Hvis det gjelder norske forhold, betyr det da at en enten må være i slekt med barnet, eller må ha jobbet som førskolelærer, barnevernspedagog eller liknende for å kunne adoptere? Og er det ikke slik at det faktisk også finnes andre mennesker i dette landet som er enslige eller samboere – med meget store ressurser både økonomisk og på andre måter, og som også har mye kjærlighet å gi – som burde kunne bli vurdert til å ta seg av barn spesielt fra andre land som i høyeste grad har behov for det?

Statsråd Valgerd Svarstad Haugland (KrF): Eg er glad for at representanten Brustad har fått med seg at vi hadde det kjekt på landsmøtet vårt, og at vi har tenkt å gå med fornya innsats ut i det politiske arbeidet. Men vi forandrar ikkje heile programmet vårt av den grunn.

Eg har lyst til å seia at eg meiner at borna har best av å ha to foreldre, men vi veit at ikkje alle har det. Men no snakkar vi altså om å laga eit lovverk, eit regelverk, for utanlandsadopsjon. Eg hugsar sist sommar, då det var ein del debatt i avisene om det skulle vera like lett for einslege å adoptera som for to foreldre, at parlamentarisk nestleiar i Arbeidarpartiet, Tom Thoresen, gjekk ganske kraftig ut og understreka kor viktig det er at borna har to foreldre. Eg trur òg det er andre parti som har understreka kor viktig det er, og at det er andre markante personar i andre parti som faktisk langt på veg er einige i forslaget som Regjeringa no har lagt fram.

Det eg har lyst til å understreka, er at vi har mjuka opp på den måten at det no ikkje berre er det at ein har kjennskap til eit barn som skal telja med omsyn til om ein skal få lov å adoptera. Eg tar ikkje for meg innanlandsadopsjon, for vi snakkar no om utanlandsadopsjon, noko som representanten Brustad eigentleg veit veldig godt. Men det vi i tillegg seier, er at viss ein er ekstra skikka og har ekstra kvalifikasjonar i forhold til born, så kan ein òg bli vurdert. Og det har altså ført til at åtte av ti som har søkt departementet, som er klageinstans, har fått lov til å adoptera. Og det er ganske mange. Det betyr at dei einslege som søker om å få lov til å adoptera, er veldig ressurssterke folk, og veldig mange av dei har faktisk òg ekstra kvalifikasjonar og kompetanse i forhold til born. Men i tillegg synest vi det er viktig at det òg er eit nettverk rundt den einslege søkjaren. Det er faktisk så enkelt at det er ganske tøft å vera foreldre. Det å vera to er lettare enn å vera ein, og det er difor vi krev noko ekstra kompetanse hos den som er åleine, fordi det er tøffare å vera åleine enn å vera to.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til replikk.

Grethe G. Fossum (A): I Norge er det ikke forbud mot at enslige kan få adoptere, men en må jo si at det har

utviklet seg en praksis som har gjort det svært vanskelig for dem som er alene, å få godkjenning som adoptivforeldre. Statsråden har ikke gjort det direkte lett ved at hun har uttrykt at hun på generelt grunnlag er engstelig for at adopsjon fra enslige foreldre ikke helt er til barns beste. Og det blir heller ikke spesielt lett ved at hun uttaler i Dagsavisen at de enslige faktisk må stå bakerst i køen. Det betyr en ganske stor usikkerhet med hensyn til å søke for dem som er enslige, som føler at de har et omsorgspotensial og godt kunne tenke seg å adoptere, eller i hvert fall bli vurdert godkjent som adopsjonsforeldre.

I innstillingen til Dokument nr. 8:111 for 1997-98 kan det synes som om partiene er svært enige, men Arbeiderpartiet har understreket at dette området bør tas på alvor. Dessverre har jeg den oppfatning at regjeringspartiene med sitt noe konservative familiepolitiske syn ikke trenger mer opplysninger om barnas beste i adopsjonssituasjonen – og det har statsråden understreket. Dessverre er det vel også slik at regjeringspartiene dermed har vanskeligheter med å se at enslige forsørgere kan være en ressurs, og i mange tilfeller faktisk det beste for et barn.

I Storbritannia har adopsjonsorganisasjonene faktisk gått inn for å rekruttere flere adopsjonsforeldre blant de enslige. For dem er enslige en viktig målgruppe fordi de vet at enkelte barn blomstrer når de får en mor eller far, og at en enslig kan gi bare én spesielt stor oppmerksomhet. Og det er ikke nødvendigvis slik at to foreldre gir dobbelt oppmerksomhet.

Jeg tror det er ganske viktig at vi får et så vidt spekter av adopsjonsforeldre som mulig. Her er det ikke snakk om en rett for voksne til å adoptere, det er fortsatt det beste for barnet som skal telle. Vi har mange forskjellige barn, og vi har mange forskjellige familieformer som er gode for barn. En familie skal være et sted der man føler seg trygg og elsket, og hvor man har juridiske rettigheter. Det er det viktigste, og det er slett ikke viktig å ha en forutbestemt mening om hvilken familiestruktur som er den aller beste.

Presidenten: De talere som heretter får ordet, har en taletid begrenset til tre minutter.

Per Roar Bredvold (Frp): Når man skal diskutere hvilke hensyn som skal vektlegges når adopsjonsreglene skal vurderes, er det helt klart barnets behov som er det sentrale og avgjørende. Det må ikke være hensynet til potensielle adoptivforeldre som veier tyngst. Da sporer debatten helt av etter Fremskrittspartiets oppfatning. Fremskrittspartiet ser ikke at det er noe stort behov for endring i adopsjonslovgivningen på dette punktet, slik som forslagsstillerne her foreslår. Det er i dag ingen mangel på gifte par som ønsker å adoptere barn, og disse kan gi adoptivbarnet mye som enslige ikke kan. Barn har et sterkt behov for forskjellige rollemodeller å forholde seg til. Det å ha både en mor og en far bidrar til dette, og det gir disse barna som fra før er i en vanskelig livssituasjon, en ekstra oppfølging som enslige dessverre ikke kan gi. Gifte par har etter Fremskrittspartiets syn den

beste forutsetning for å kunne gi disse barna en mest mulig stabil oppvekst og oppfølging.

Forslaget fra Arbeiderpartiet kan også synes å gå mer på de ensliges rettigheter, altså hvorvidt de enslige skal få lov til å adoptere på lik linje med par, hvis man ønsker å bli adoptivforelder. Dette er et fullstendig feil utgangspunkt. Etter Fremskrittspartiets oppfatning er det barnets rettigheter og behov som er det sentrale. Forslagsstillerne ønsker her å sette på dagsordenen enkelte gruppers rettigheter, og om enslige kan være gode oppdragere og omsorgspersoner. Forslagsstillerne og deres parti har i mange år understreket viktigheten av at barna vokser opp med foreldre av begge kjønn. De samme politikerne har også understreket betydningen av kjønnskvolter for at barna skal ha to kjønn å forholde seg til i forskjellige situasjoner. Frykten for et samfunn hvor barna vokser opp uten mannlige rollefigurer, har her vært et viktig argument. Ser ikke forslagsstillerne at de med dette forslaget er med på å styrke og øke eneforeldresamfunnet? Er eneforeldresamfunnet det samfunnet vi ønsker?

Fremskrittspartiet derimot ønsker et samfunn hvor kjernefamiliens rolle styrkes betraktelig, og at barn får mest mulig trygge og sikre oppvekstvilkår. Omdebatterte forslag tviler Fremskrittspartiet på vil bidra til en styrking av denne. Dersom man ønsker å øke antall mulige adoptivforeldre, må man heller se på tiltak som kan få flere ektepar til å ønske å adoptere, eller kanskje se på lovverket. Med denne bakgrunn kan ikke Fremskrittspartiet støtte forslaget. Vi mener at dette er et tilbakeskritt i familiepolitikken i Norge, og det vil ikke Fremskrittspartiet være med på. At enslige i enkelte spesielle tilfeller som f.eks. slektskap kan bli adoptivforeldre, tilsier allerede loven i dag, og dette vil Fremskrittspartiet fortsatt opprettholde.

Inger Stolt-Nielsen (H): Jeg blir litt forundret når jeg hører representanten Brustad snakke om adopsjon og adopsjonsrett og barn ute i verden og barn hjemme i Norge. Her er det en sammenblanding av saksforhold som ikke ligner noen ting. Brustad snakker om gatebarn i Brasil. Hvis en ønsker å bedre forholdene for gatebarn i Brasil, får en gjøre det gjennom de organisasjonene som jobber for å bedre gatebarns forhold i de landene hvor de bor. Det er ikke gatebarn i 8-10-12-årsalderen som er de etterspurte adoptivbarna i Norge, det er heller ikke gatebarn i denne alderen som er frigitt for adopsjon. De aller fleste av disse gatebarna har faktisk familie i sitt hjemland. Det er nøden i hjemmet, fattigdommen i hjemmet, som jager veldig mange av disse barna ut på gaten. Så en hjelp der barna og familien befinner seg, vil bedre gatebarnas situasjon i betydelig grad.

At millioner av barn i verden lider, er riktig det. Men de står altså ikke i kø for å bli adoptert til Norge, og vi må forholde oss til det faktum at vi har langt flere adopsjonssøkende foreldre enn vi har frigitte barn til adopsjon. Så når en er restriktiv med å gi adopsjonsrett, -mulighet for enslige, betyr ikke det at et barn ute i verden går glipp av foreldre. De gjør ikke det. Den dagen vi har flere barn som er adopsjonsklarert for Norge enn vi har

adopsjonssøkende foreldre, da er selvfølgelig tiden inne til å endre på regelverket. Det har da også vært sagt flere ganger fra denne talerstolen. Og jeg synes det er uredelig rett og slett når Arbeiderpartiet blander sammen vurderingen av norske enslige foreldres innsats for sine barn med enslige adopsjonssøkendes mulighet til å bli vurdert som adopsjonsforeldre. De to tingene har ikke noe med hverandre å gjøre. Det er ingen restriktive regler som begrenser norske menneskers rett til å føde og oppdra egne barn. Det skulle da også bare mangle! Men vi må som samfunn sette krav til dem som skal betros omsorgen for andres barn, og vi må aldri glemme at adopsjonsbarn i utgangspunktet er andres barn som blir overlatt i tillit til at de i Norge skal få den aller beste mulighet til en god fremtid. Det er det vår oppgave å sørge for at de får.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 6. (Votering, se side 2772)

S a k n r . 7

Forslag fra stortingsrepresentant Grethe G. Fossum på vegne av Arbeiderpartiet oversendt fra Odelstingets møte 23. mars 1999 (Jf. Innst. O. nr. 49):

«Stortinget ber Regjeringen vurdere å utvide sanksjonsmulighetene i straffeloven for bedre å ivareta intensjonen om å beskytte barn mot personer som er dømt for overgrep mot barn, og sikre at disse ikke får anledning til å arbeide eller virke med barn.»

Grethe G. Fossum (A): Jeg vet ikke riktig om jeg skal ta det nå eller under stemmeforklaring, men dette er et forslag som har alles tilslutning i merknader i innstillingen, så jeg ber om at det oversendes Regjeringen.

Presidenten: Flere har ikke bedt om ordet til sak nr. 7. (Votering, se side 2772)

S a k n r . 8

Forslag fra stortingsrepresentant Trond Helleland på vegne av Høyre oversendt fra Odelstingets møte 23. mars 1999 (Jf. Innst. O. nr. 49):

«Stortinget ber Regjeringen opprette et hurtigarbeidende barnekriminalitetsutvalg, der målet er å lage en tilaksliste som kan forebygge og møte barne- og ungdomskriminalitet.»

Presidenten: Ingen har bedt om ordet. (Votering, se side 2772)

S a k n r . 9

Forslag fra stortingsrepresentant Eirik Langeland Fjeld på vegne av Sosialistisk Venstreparti oversendt fra Odelstingets møte 23. mars 1999 (Jf. Innst. O. nr. 49):

«Stortinget ber Regjeringen utarbeide forslag til en nasjonal forhåndsgodkjenningssordning for private institusjoner som brukes i barne- og ungdomsvernet.»

Presidenten: Ingen har bedt om ordet. (Votering, se side 2773)

K i r s t i K o l l e G r ø n d a h l overtok her presidentplassen.

Etter at det var ringt til votering i 5 minutter, uttalte **presidenten:** Da er vi klare for votering.

Votering i sak nr. 1

Komiteen hadde innstillet:

Som nytt varamedlem til delegasjonen for forbindelser med Europaparlamentet etter Odd Roger Enoksen velges *John Dale*.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Presidenten: Til sakene nr. 2, 3 og 4 foreligger det ikke noe voteringstema.

Votering i sak nr. 5

Presidenten: Under debatten har Sonja Irene Sjøli satt fram et forslag på vegne av Høyre og Sosialistisk Venstreparti.

Ola T. Lånke – til stemmeforklaring.

Ola T. Lånke (KrF): Bare en kort stemmeforklaring: Jeg vil anbefale Kristelig Folkepartis representanter å stemme for dette forslaget.

Grete Knudsen (A): Under debatten har Arbeiderpartiet gjort oppmerksom på at vi sammen med et av regjeringspartiene, Senterpartiet, er for dette forslaget, og vi ville tro at det vanlige da var at det ikke ville bli votert over det, og at statsråden ville ta det til følge. Men statsråden har tidligere i dag bedt om at det blir votert over forslaget.

Med dette vil jeg anbefale Arbeiderpartiets medlemmer å stemme for forslaget.

Unn Aarrestad (Sp): Eg sa tidlegare i debatten at Senterpartiet gjekk inn for dette forslaget, og eg reknar det som ganske naturleg at det vert stemt over det.

Per Sandberg (Frp): Det er kanskje ikke nødvendig med stemmeforklaring, for jeg tror jeg under debatten signaliserte at Fremskrittspartiet går imot dette forslaget. Det anbefaler jeg også gruppen å gjøre.

Presidenten: Da skulle vi være klare for votering.

En rekke partier har varslet at de vil stemme for forslaget, og ett parti har varslet at de vil stemme imot.

Forslaget fra Høyre og Sosialistisk Venstreparti tas opp til votering.

Forslaget lyder:

«Stortinget ber Regjeringen legge frem en stortingsmelding vedrørende lesbiske og homofile levekår og livskvalitet i Norge.»

V o t e r i n g :

Forslaget fra Høyre og Sosialistisk Venstreparti bifaltes med 85 mot 17 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 18.40.24)

Votering i sak nr.6

Presidenten: Under debatten er det satt fram tre forslag. Det er:

- forslag nr. 1, fra Karita Bekkemellem Orheim på vegne av Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti
- forslag nr. 2, fra May-Helen Molvær Grimstad på vegne av Kristelig Folkeparti, Høyre og Senterpartiet
- forslag nr. 3, fra Per Sandberg på vegne av Fremskrittspartiet.

May-Helen Molvær Grimstad – til stemmeforklaring.

May-Helen Molvær Grimstad (KrF): Eg vil rå sentrumspartia til å stemme imot innstillinga og for forslag nr. 2.

Presidenten: Da er vi klare for votering.

Det voteres først over forslaget fra Fremskrittspartiet, deretter alternativt mellom komiteens innstilling og forslaget fra Kristelig Folkeparti, Høyre og Senterpartiet, og til sist over forslaget fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti.

Vi starter med forslag nr. 3, fra Fremskrittspartiet. Forslaget lyder:

«Dokument nr. 8:111 (1997-98) – forslag fra stortingsrepresentantene Sylvia Brustad og Karita Bekkemellem Orheim om at enslige skal få muligheten til å adoptere på lik linje med andre dersom søkeren oppfyller de krav til ressurser og omsorgsevne en bør sette til adopsjonsforeldre – avvises.»

V o t e r i n g s t a v l e n e viste at det var avgitt 83 stemmer mot forslaget og 18 stemmer for.

(Voteringsutskrift kl. 18.41.51)

Helene Falch Fladmark (V) (fra salen): Jeg stemte feil! Jeg stemte for, men skulle stemt mot.

Presidenten: Det skal da være 84 stemmer mot og 17 stemmer for. Dermed er forslaget forkastet.

Det voteres så alternativt mellom komiteens innstilling og forslag nr. 2, fra Kristelig Folkeparti, Høyre og Senterpartiet.

Forslaget lyder:

«Dokument nr. 8:111 (1997-98) – forslag fra stortingsrepresentantene Sylvia Brustad og Karita Bekkemellem Orheim om at enslige skal få muligheten til å adoptere på lik linje med andre dersom søkeren oppfyller de krav til ressurser og omsorgsevne en bør sette til adoptivforeldre – vedlegges protokollen.»

Komiteen hadde innstillet:

«Dokument nr. 8:111 (1997-98) – forslag fra stortingsrepresentantene Sylvia Brustad og Karita Bekkemellem Orheim om at enslige skal få muligheten til å adoptere på lik linje med andre dersom søkeren oppfyller de krav til ressurser og omsorgsevne en bør sette til adopsjonsforeldre – oversendes Regjeringen til utredning og uttalelse.»

V o t e r i n g :

Ved alternativ votering mellom komiteens innstilling og forslaget fra Kristelig Folkeparti, Høyre og Senterpartiet bifaltes forslaget med 53 mot 49 stemmer.

(Voteringsutskrift kl. 18.42.27)

Presidenten: Det voteres så over forslag nr. 1, fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti.

Forslaget lyder:

«Personer som lever i stabilt samboerskap (minimum to års varighet) eller som lever alene, skal ha mulighet til å bli godkjent som adoptivforeldre på lik linje med andre dersom de oppfyller de krav til ressurser og omsorgsevne en stiller til adoptivforeldre.»

V o t e r i n g :

Forslaget fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti ble med 54 mot 46 stemmer ikke bifalt.

(Voteringsutskrift kl. 18.42.51)

Votering i sak nr. 7

Presidenten: Det voteres over forslag fra representanten Grethe G. Fossum på vegne av Arbeiderpartiet oversendt fra Odelstingets møte 23. mars 1999.

I løpet av debatten er forslaget gjort om til et oversendelsesforslag. Forslaget får da følgende ordlyd:

«Det henstilles til Regjeringen å vurdere å utvide sanksjonsmulighetene i straffeloven for bedre å ivareta intensjonen om å beskytte barn mot personer som er dømt for overgrep mot barn, og sikre at disse ikke får anledning til å arbeide eller virke med barn.»

Presidenten foreslår at forslaget oversendes Regjeringen uten realitetsvotering. – Det anses vedtatt.

Votering i sak nr. 8

Presidenten: Det voteres over forslag fra representanten Trond Helleland på vegne av Høyre oversendt fra Odelstingets møte 23. mars 1999.

Trond Helleland – til stemmeforklaring.

Trond Helleland (H): Da vi i løpet av dagen er blitt gjort kjent med at det ligger et lignende forslag til behandling i justiskomiteen, ber jeg om at forslaget blir oversendt.

Presidenten: Da er også dette forslaget gjort om til et oversendelsesforslag. Forslaget får da følgende ordlyd:

«Det henstilles til Regjeringen å opprette et hurtigarbeidende barnekriminalitetsutvalg, der målet er å lage en tiltaksliste som kan forebygge og møte barne- og ungdomskriminalitet.»

Presidenten foreslår at forslaget oversendes Regjeringen uten realitetsvotering. – Det anses vedtatt.

Votering i sak nr. 9

Presidenten: Det voteres over forslag fra representanten Eirik Langeland Fjeld på vegne av Sosialistisk Venstreparti oversendt fra Odelstingets møte 23. mars 1999:

«Stortinget ber Regjeringen utarbeide forslag til en nasjonal forhåndsgodkjenningsordning for private institusjoner som brukes i barne- og ungdomsvernet.»

V o t e r i n g :

Forslaget fra Sosialistisk Venstreparti ble mot 6 stemmer ikke bifalt.

S a k n r 1 0

Referat

1. (177) Sammenslåing av Telenor AS og Telia AB (St.prp. nr. 58 (1998-99))
Enst.: Sendes samferdselskomiteen.
2. (178) Samtykke til: 1) ratifikasjon av overenskomst av 23. oktober 1998 om Den nordiske investeringsbanken, 2) ratifikasjon av overenskomst av 6. november 1998 om Det nordiske miljøfinansieringsselskapet, 3) godkjenning av overenskomst av 9. november 1998 om Nordisk Utviklingsfond (St.prp. nr. 57 (1998-99))
Enst.: Sendes utenrikskomiteen.
3. (179) Averøy kommune sender skriv datert 24. mars 1999 med uttalelse fra kommunestyret om bygging av fregatter til det norske forsvar
Enst.: Vedlegges protokollen.

Møtet hevet kl. 18.45.
